

Universitat de Lleida
Registre General

Número: A001E -228/2003
Data : 28/02/2003 Hora: 11:47:41

Registre d'entrada

M. Salomé Ribes Amorós

L'obra lingüística d'Alfons Par

Director: Dr. Amadeu Viana San Andrés

Tesi doctoral

Departament de Filologia Catalana

Universitat de Lleida

Setembre 2002

4.3.5. Dialectes i registres

Considerant el contingut global de la *Sintaxi*, en què es prioritza bàsicament la gramàtica històrica, es fa difícil imaginar que pugui contenir referències a la variació geogràfica i a la dels registres expressius. Tanmateix, Par fa algunes aportacions a aquests temes, que, encara que tímides, permeten copsar la intenció del lingüista d'acostar-se a una descripció de la gramàtica dels seus dies. Cal tindre en compte, però, que ni en el cas dels registres ni en el dels dialectes, no fa pràcticament cap aportació teòrica. En canvi, en dóna prou exemples.

Així, i pel que fa als nivells d'expressió, no hi ha definicions que delimitin l'abast de cada registre, ni es donen els noms tècnics dels termes, en primer lloc, perquè aquest tema escapa als objectius de Par, i, en segon lloc, probablement, perquè no té prou coneixements per fer-ho, amb la qual cosa, de vegades, costa veure, per exemple, fins a quin punt emprà català 'vulgar', 'familiar' o 'col·loquial' com a sinònims, o 'curós', 'erudit', 'cult', 'artísat' i 'literari' per anomenar el registre elevat.

Només hem trobat un únic comentari teòric, que ressenyem: "L'estil col·loquial cerca la menor dificultat d'enunciació possible" (§ 1259). I, en canvi, es poden localitzar distintes expressions que Par emprà per caracteritzar els diferents nivells de llengua —que reproduïm en cursiva per a més claredat—: "Modernament no hi usem 'a', quan parlen *persones mitjanament instruïdes*" (§ 702 II A α), "avuy usem sempre 'pera' en *estil més o menys curós*, y sempre 'per' en *llenguatge familiar*" (§ 931), "Un cas excepcional he d'anotar ahont Metge suprimeix la preposició usant sol 'que' en ablatiu, talment com avui-en-dia fa sovint *lo poble*" (§ 980), "una exagerada reacció contra aytal errada ha portat a alguns a preferir sistemàticament 'qual' a 'quin', sobretot en *estil curós y neoclàssich*" (§ 988), "remarqui hom com tenen una *sabor vulgar*. Són, certes, les llengües imperfetes y *lo parlar popular* los qui usen més sovint 'y' en lloch de 'mes'" (§ 1017), "Avuy, en aytal cas, escarsament esmercem lo subjunctiu, jatsía aquest constituexi una *elegancia estilística*" (§ 1066), "Malgrat avuy sia *pruhija erudita* l'ús de 'com', aquests passatges los construhiríem tots en subjunctiu" (§ 1082), "[...] orde regular, que'l català y castellà serven sens resistencia en *estil col·loquial y vulgar*, mes del que, en cambi, s'alten sovint d'allunyarse en *estil artísat y literari*" (§ 1252)", "Avuy, *en*

estil planer, no practiquem aquesta inversió" (§ 1272), "les conjuncions no influexen en fer planera aquesta inversió, ben propria d'*estil enlayrat* [...] Avuy no la usem en *estil vulgar*" (§ 1301).

De vegades, Par explica l'evolució d'un mot basant-se en el canvi de registre: "Emperò la llengua, especialment literaria, tendeix a construhir segons rahó, en guisa que l'ús d'aytals 'no' tenen ja *sabor vulgar*, malgrat llur *origen clàssich*" (§ 1187) . I fins i tot arriba a introduir algun cas de llenguatge d'especialitat que abandona de seguida: "Modernament l'omitim [el verb] en moltes *frases periodístiques*, de les quals no'ns havem d'ocupar" (§ 784). Par al·ludeix també a la diferenciació del llenguatge oral i escrit: "avuy es considerat com a mancament gramatical aytal ús, no sols en lo *català escrit*, ans també en *lo parlat*" (§ 702 II B).

Quant a les variants geogràfiques, és exagerat de parlar-ne en plural, perquè, de fet, excepte en comptades excepcions, Par només parla del 'barceloní': "No cal esmentar que may es usada [doncs] ab significació causal, com per castellanisme fa *lo barceloní modern*" (§ 1040). Un exemple en què amplia l'abast del seu comentari pot ser, parlant de pronoms febles, el de "quan los àtons van entremitg de consonants, 'ells me veuen', en *bona part del domini català* pronunciem 'ells em veuen'" (§ 1206).

I quan parla d'aquest dialecte —sense fer, com hem dita suara, cap reflexió teòrica sobre divisions dialectals ni res de similar—, pot equiparar-lo a una llengua, "lo castellà y 'l barceloní tenen dues maneres d'enunciarles" (§ 893), o pot referir-s'hi clarament com a dialecte, "Avuy en català barceloní no l'usem, ans preferim 'suposat que', calcada de la locució castellana 'supuesto que'" (§ 955). Cal tindre en compte, a més, que la comparació amb el castellà, que gairebé sempre és connotada negativament, no és casual, perquè Par considera un dels pitjors errors dels impulsors de les Normes fonamentar el català literari en el barceloní (v. 4.2.4.5).

De vegades, en un mateix fragment, convergeixen comentaris de registres i dialectes, "Es usada avuy-dia en *llenguatge cult*, mes no en *lo barceloní corrent*, qui la substituheix per 'sinó'" (§ 1032). I de registres, dialectes i criteris de valor, "Modernament, en lo *llenguatge literari* nos esforcem a donar a quiscuna preposició sa

valua propria [...] En cambi, *coloquialment a Barcelona* la generalització de 'a' es espandidíssima y *afrosa*" (§ 703). O, es poden també entremesclar registre, dialecte i gramàtica històrica: "*coloquialment a Barcelona* no n'usem avuy pas d'altre: 'jo vaig cantar = jo cantí'. *Metge* no esmerça ni una sola vegada 'anar' en aquest sentit (§ 798). I encara, gramàtica històrica, registre, dialecte i català oral versus escrit: "*Modernament*, encara nos allunyem més de la indicació d'interioritat usant 'a'; aquesta es, en efecte la preposició que *coloquialment* esmerçaríem *a Barcelona* en aytals passatges. *Quan escrivim*, però, la *pruhija literaria* nos veda d'usar una preposició de moviment en veu de la de repòs" (§ 702 I A β).

4.3.6. Altres llengües

Malgrat el que podria semblar pel títol de l'obra que estudiem, la *Sintaxi* no es limita a confegir únicament l'estructura gramatical de la llengua catalana, la qual, evidentment, n'és la base fonamental, sinó que Par introdueix també referències a altres llengües, entre les quals les més freqüents són la castellana i la francesa: "Aquesta significança de 'en' es a totes llums ilògica y usurpada a la preposició 'a'. També la tenen, però, les altres llengües romàniques, en especial la francesa, y poquíssim, en cambi, la castellana" (§ 702 II B).

També hi trobem comentaris sobre altres llengües, la qual cosa hem reflectit també en l'apartat de 'Formació' (v. 2.1.2): "Lo català clàssich coincideix, en aquest punt, ab l'anglès, qui, a diferencia de nosaltres, ha servat aytal ús" (§ 704 I α 3), "Ilevat lo portuguès y'l sart, ninguna altra llengua romànica té mot especial derivat del genitiu llatí" (§ 995), "Existeix també aquest pronom en provençal 'quin, quina' y 'quinh, quinha', en saboyà 'quint, a', y àdhuch en lo vell francès occidental hom troba 'queien'" (§ 988), "L'italià, ab verbs de percepció (§ 880 B) en imperatiu, met lo verb subordinat en subjunctiu" (§ 1066 I).

No sabem, però, fins a quin punt el lingüista té coneixements sobre aquestes llengües o recull els exemples de Meyer-Lübke o Diez. D'una banda, el francès i l'anglès, segur que els coneix —com demostren altres documents i trets biogràfics (v. 2.1), i la tria d'exemples, gens teòrica, d'aquesta *Sintaxi*, encara que, lògicament, els casos en

anglès⁵⁶⁶ menudegen—. Del francès, a més, en té un bon nivell gramatical: "En francès es rigorosa la colocació del verb abans lo subjecte, quan aquest es pronominal; quan es nominal, comença la proposició, però després del verb hom ha de metre també lo pronom qui li faci referencia" (§ 1274).

Però no sabem fins a quin punt té un domini pràctic de llengües que esmenta com l'italià, el portuguès, el sard... No parlem, és clar, del castellà, perquè a banda del nivell de llengua que demostra en els estudis que duu a terme en aquest idioma, confirma en diferents pàgines de la *Sintaxi* que posseeix no solament un bon nivell d'ús —"com encara avuy dihem en castellà 'esta flor huele mal'" (§ 835)—, sinó també que en té molts coneixements gramaticals: "Mes com corretteix l'Academia y tots los escriptors castiços, dit ús de 'cuyo' es un disbarat" (§ 994), "cal regonèxer que la preposició acusativa castellana 'a', resol casos parions, y potser aquesta es una rahó de la major facilitat de dita llengua en practicar la inversió" (§ 1273).

Fins i tot, de vegades, sembla que Par faci una gramàtica del català i del castellà per la profusió d'exemples en aquesta llengua, i perquè en algunes seccions explica algun fenomen del castellà que no es produeix en català. Així, per exemple, quan parla de verbs, dedica tot un paràgraf (§ 1134) a dos temps verbals que no tenim en català —"lo futur anterior de subjunctiu 'cantare', y ço que podríem anomenar, ab Bello, pretèrit de futur 'hubiere cantado'" —, iniciant el seu discurs amb un "registrem un buyt en nostra llengua respecte a la castellana". També és sorprenent que expliqui el significat, per exemple, dels adverbis conjuntius catalans (§ 1022-1023), aportant la traducció al castellà, com si amb els exemples i la definició no n'hi hagués prou per capir el significat: "'Encara més' y 'més encara'.— Abdues combinacions usa Metge. Denota: α) una enunciació afegida, reblant una enunciació precehent, y equival al castellà 'aún más': [+ exemples]" (§ 1022). I encara pitjor, en el següent paràgraf prescindeix totalment de la definició i recorre únicament a la traducció: "'Hoc encara'.— Ab lo sentit de 'aún más' trobem usada conjuntivament aquesta locució adverbial" (§ 1023).

⁵⁶⁶ Precisament, dóna referències de l'anglès perquè la coneix. Una comparació amb aquesta llengua no té lloc en una obra destinada a caracteritzar una llengua romànica, si no és amb valor testimonial.

Les llengües són denominades tant per nom i adjectiu, "Mes la llengua castellana es especial" (§ 893), "quan hi ha subjecte explicit, nostra llengua no assoleix pas la llibertat de la castellana" (§ 1273), com pel substantiu sol, "En cambi, ab verbs qui signifiquen 'pendre, agafar' no li admetem a diferencia del castellà" (§ 706 III α), "Lo francès se'n alta molt: 'en mangeant'" (§ 844). Hi ha preponderància manifesta, però, d'exemples del segon cas.

Com a gramàtica històrica, la llengua de referència constant és el llatí, és clar. Molts dels apartats comencen o bé amb l'etimologia d'un mot —"Llurs singulars, y la primera y segona persones de llurs plurals [dels possessius], se derivaren normalment dels accusatius llatins" (§ 102)—, o bé amb una explicació sobre la caracterització de les paraules en aquesta llengua, que deriva, moltes vegades, en la descripció del comportament de les llengües romàniques, per acabar singularitzant el català actual, o en la majoria dels casos, el català emprat per Metge (o ambdós): "En llatí sols eren esmerçats los subjectes pronominals ab una fi emfàtica, car les desinencies del verb ja eren assats pera no dexar dubte sobre la persona de la proposició. La riquesa desinencial de les llengües romàniques es, en general, menor, y d'ací ve que llengües com lo francès modern necessitin esmentar explícitament los pronoms subjectes. Lo català es assats complet per que may sigui estada regla forçosa llur ús; resta en lo franch albir del escriptor enclourels o ometrels. Axís, talment com ara, Metge escriu [+ exemples]" (§ 336).

L'al·lusió a les llengües romàniques en general o particularitzant-ne algunes és freqüent, "Mes, entengui hom bé, que'l castellà, a més de dites formes exclusives, també té com les demás llengües romàniques aquests pretèrits hipotètics" (§ 1134), i Par s'hi refereix també com a llengües neollatines, "Y encara ho es en català, podem dir, constituhint una excepció entre les llengües neollatines modernes" (§ 1206), o germanes, "En català, com en la major part de les llengües germanes, l'article definit va sempre abans lo nom" (§ 1216). Quan parla de les primeres manifestacions de la llengua vulgar derivada del llatí s'hi refereix com a 'romànic': "La sintaxi romànica s'es separada pregonament de la llatina en molts punts referents a la negació" (§ 768), "determinà en romànich la formació d'un temps nou, lo futur-present" (§ 800), "A més, lo romànich se formà gran

nombre de conjuncions novelles mitjançant adverbis, preposicions y altres mots, y àdhuch proposicions enteres" (§ 898).

També, de vegades, es refereix a les 'llengües ibèriques', tot i que no sempre queda clar l'abast d'aquest terme. Així, parlant de la preposició 'en' davant d'infinitiu, introduint un complement final, afirma: "No existeix en francès modern, mes sovinteja moltíssim en les llengües ibèriques". I ho exemplifica amb 'vos concordassetz *en suplicar* (1425)' (§ 823).

En els comentaris sobre llengües afegeix judicis de valor, cosa que també fa amb altres aspectes de la seua obra, i li confereix a l'escrit un estil ben particular: "En castellà, en cambi, es una exquisidesa estilística esmerçar a voltes aytal condicionant 'cantaría si pudiera'" (§ 1165), "Avuy, principalment en català, ne tenim bona res, ço qui no dexa d'ésser una de nostres beutats, en la que sobrem les llengües germanes" (§ 1195), "... més que d'inversió, titllàrem l'orde 'règim, verb, subjecte' (§1269) com un capgirament o ordenació revessa de la proposició: capgirament qui dóna gran formosor y llibertat a les llengües ibèriques [...] Ara bé: l'odenació 'verb, subjecte', ab o sens 'règim' darrera, no es gayre admesa pel català, llevat de casos, qu'anem a veure, precisament gramaticals; ço es reglamentats. Lo franch albir estilístich, donchs, no se'n es altat massa. Sens dubte lo castellà es més lliure y rich en aquest punt" (§ 1270).

4.3.7. Recapitulació

Ens trobem davant una obra que, basada en la romanística europea, té l'originalitat de tractar profundament aspectes sintàctics que no havien estat estudiats anteriorment per la manca de tradició en la lingüística catalana en aquest camp. Par parteix de l'obra de Metge per confeccionar una gramàtica històrica, però també descriu fenòmens del català actual especificant que l'autor del *Somni* no en presenta cap exemple. La finalitat de l'investigador és, doncs, oferir un panorama de la sintaxi del català, que té com a centre Metge, perquè aquest escriptor reuneix gairebé totes les estructures sintàctiques, i és el model de llengua que Par admira i reivindica per a la llengua literària.

No pretén, en canvi, fer una gramàtica normativa, i això queda clar des del primer moment en què empra per a la seua prosa un català allunyat de la reforma ortogràfica del IEC, la qual cosa li suposa, probablement, haver de publicar la *Sintaxi* a Halle (Alemanya), que, d'altra banda és la seu de la Universitat on havien ampliat els seus estudis sobre romanística Griera, Barnils i Montoliu, perquè en aquells moments, els alemanys eren els capdavaners en els estudis filològics europeus.

Ara bé, Par no s'ocupa únicament de la llengua catalana, sinó que contínuament remet a exemples d'altres llengües romàniques, especialment el castellà i el francès, i en aquest punt completa el seu objectiu inicial —o se n'allunya— i s'apropa a l'estructura de les gramàtiques de les llengües romàniques. Dins de la nostra llengua, també ofereix algunes mostres del parlar de Barcelona i distingeix en alguns casos entre el registre literari i el col·loquial del català actual, però el conjunt més representatiu del volum és la descripció de la sintaxi de Bernat Metge, a partir de la qual construeix una sintaxi general de la llengua catalana.

4.4. Recepció

La publicació de la *Sintaxi*, tot i no comptar amb el beneplàcit oficial a causa de l'oposició de l'autor a les Normes del IEC, té una repercussió remarcable a l'època. De seguida, n'apareix la bibliografia al volum X del *BRAE* (1923, 363)⁵⁶⁷ i, un any més tard, l'índex de l'obra a les 'Notas bibliográficas' del mateix *BRAE* (XI, 96). Posteriorment, també n'hi ha una breu nota bibliogràfica a la revista *Romania* (XIV, 1928)⁵⁶⁸: "Des *Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie* nous avons reçu les numéros suivants: [referència de la *Sintaxi*]".

Diverses revistes especialitzades en romanística se'n fan ressò i hi dediquen ressenyes. La primera és la que apareix al *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana* (v. XIX, 1922-23, p. 288), signada per J. B., en la qual es lloa el treball de Par com a valuosa

⁵⁶⁷ Madrid: Tipografía de la Revista de archivos, bibliotecas y museos.

⁵⁶⁸ Geneve: Slatkine Reprints /Paris: Honoré Champion, 1975.

contribució a l'estudi de la sintaxi catalana, però se'n critica l'ús de l'ortografia anticuada i el llenguatge arcaic.

Francesc de B. Moll n'inclou un comentari al *BDLC* (XIII, 99-105), responent així a la sol·licitud que havia fet el mateix autor a Mn. Alcover (v. 2.1.3.1). En primer lloc, acusa l'artífex de l'article del *BSAL*, a qui defineix com a "crítich de panfonteta", de no haver-se llegit la *Sintaxi* i, dins del corrent polèmic de l'època, es plany del poc encert que demostra en criticar l'estil no "instituteritzat" de Par. Moll pensa que, malgrat algunes grafies discutibles, és "l'obra sintàctica de més empenta científica que s'és elaborada fins avuy a Catalunya" (MOLL:1923-1924, 101). Tanmateix fa algunes remarques puntuals sobre alguns aspectes gramaticals molt concrets que no el convencen i aprofita l'avinentsa per fer campanya antinormativa, desaprovant els seguidors de l'Institut.

Par respon a la ressenya de Moll (*BDLC* XIII, 138-139), agraint la defensa de la seua causa i acceptant o rebutjant les observacions que li havia fet el filòleg menorquí. També avança les seues intencions d'escriure una *Sintaxi diacrònica catalana* (PAR: 1923-1924, 138), i de rebatre algun dia, en alguna revista, l'acusació de ser arcaïtzant (PAR: 1923-1924, 139), però, en tot cas, no es té cap notícia posterior que permeti pensar que aquests projectes s'haguessin dut a terme.

Posteriorment, el lingüista barceloní remet un cop més a la ressenya a la *Sintaxi* de Moll, en forma de rectificació de Par, que reconeix el seu error: "La frase: *en allo poch que he legit* (10249), ahont lo demostratiu neutre derivat de *ILLU* es substituït per lo demostratiu provinent de *ILLU HOC*, me fa donar la rahó an En F. de B. Moll, qui me feu observar (*BDLC* XIII, 101) que *lo* devia ésser considerat com a pronom, ço que, llavors no volguí admetre" (PAR: 1928b, 23-24).

A *The Modern Language Review* (XVIII, 1923) apareix una nova ressenya, signada per W. J. E., en què es repassen les característiques principals de la *Sintaxi* i s'hi destaquen els següents trets positius: el fet de ser una sintaxi documentada i no preceptual, el detallisme de l'autor, les referències a la gramàtica de Meyer-Lübke, que Par basi les seues anàlisis directament en els manuscrits, sense oblidar l'edició de Miquel i Planas, i

les comparacions que estableix entre Metge i les altres llengües romàniques o el català modern.

Un dels principals admiradors de Par és Josep M. Roca, que li dedica unes abrandades paraules de lloança en la resposta al seu discurs d'entrada a la RABLB (1924a):

"Y 'l devot fervorós del genial dramaturch anglès y de les inefables belleses del Art mirífich, es un entusiasta filòlech, un obrer d'aquesta ciencia axarrahída y austera, qui no permet a la imaginació dels seus sevents, en actes rituals, en celarse a les sublims regions hont les idees aparexen sots forma de belles imatges: es un escorcollador de les lleys ancestrals que regexen la estructura íntima, com si diguéssim la histología, la contextura de la llengua nostrada, y prenent per son Virgili a Bernat Metge, l'erudit secretari y familiar de Johan I y Violant de Bar, y un dels mestres prosistes de la època d'or de la nostra literatura, s'endinsa en les pregoneses de la «Sintaxi» del bell catalanesch, estudi que, concebut y desenrotllat en conformitat fidel ab les obres mestres de la moderna filología romànica, com ell mateix ens diu en son *Prefaci*, constituheix la clau de volta dels seus treballs, y que, gramaticalment, es lo estudi més nacional que pot ferse, car dignifica, depurantlo, lo nostre verb, palesa son caràcter propi, la seva peculiar arquitectura, o sien los trets fisionòmichs afirmatius de niçaga, fentli reconquerir la personalitat y barrant los signes sobreposats adquirits per nocius contactes (ROCA: 1924, 65).

E. Bourciez és un altre dels crítics que, a l'època i segons ens consta pel material recollit, dedica una atenció especial a la *Sintaxi* en el *Bulletin Hispanique* (XXVIII, 1926). D'aquesta obra en destaca la minuciositat, la claredat i l'ordenació que faciliten una lectura profitosa, malgrat la considerable extensió del tractat. Lamenta, però, la profusió d'exemples propers a d'altres llengües romàniques que, per aquest motiu, no aporten res de nou i dubta que s'aconsegueixi la finalitat purista de Par de mantenir la llengua moderna en el mateix estatus de la llengua clàssica. Afegeix algunes remarques a punts gramaticals concrets, però finalment felicita Par per l'esforç considerable d'ordenació d'un material tan extens i complex.

Altres autors contemporanis que valoren positivament l'obra de Par són Brunel, Montoliu, Calveras i Griera. El primer, en la *Revue de l'École des Chartes* —segons especifica J. M. Roca en la resposta al discurs d'entrada de Par a la RABLB (1924, 66)—, afirma que, en certs moments, la *Sintaxi* deixa de ser un tractat concret sobre la llengua catalana per a convertir-se en un estudi de sintaxi romànica general. El segon lloa l'obra al *Breviari crític*, que "serà un formós i indispensable llibre de consulta i un oportuníssim instrument de comprovació de criteris i de reformes gramaticals" (MONTOLIU: 1926, 268), però dedica més atenció a elogiar la figura de Metge. Calveras, per la seua banda, remet contínuament al *Somni* en l'apartat de Morfologia de les *Consultes*⁵⁶⁹ i, tot i que no al·ludeix directament a l'estudi de Par més que en una ocasió (CALVERAS: 1933, 85, nota), les contínues referències a la novel·la del XV i la relació que mantenien els dos autors (v. 2.1.3.2) demostren que Calveras coneix l'obra de Par i que, probablement, li és deutor. Pel que fa a Griera⁵⁷⁰, assenyala que resumeix el capítol de Par sobre coordinació (GRIERA: 1931, 126, nota), però, de fet, els nombrosíssims exemples de Metge, extrets de la *Sintaxi* de Par, i la manca d'una anàlisi de les dades, confirmarien que tota la seua gramàtica beu directament en la de l'industrial.

En un període més proper a nosaltres, altres investigadors s'han ocupat de l'obra de Par. Destaquem, en primer lloc, Solà (1972-1973) pel volum de referències. El gramàtic busca en la *Sintaxi* de Par exemples de construccions del català clàssic que il·lustrin algunes de les expressions problemàtiques o no resoltes explícitament en la normativa actual. Així, per al tema de canvi i caiguda de preposició, fa referència als aspectes tractats per Par la conjunció condicional 'amb que' (I, 19)⁵⁷¹, de 'en + infinitiu' (I, 20), de 'haver + (a) + infinitiu' (I, 28), i de 'per + infinitiu' (I, 32). Pel tema de la substantivació de l'infinitiu, Solà (I, 55-60; 149-150, notes 16, 18, 19) recorda la triple disitinció d'aquesta forma verbal segons Par en "mer substantiu" (§ 787), "mer verb" (§ 788) i amb característiques nominals i verbals alhora (§ 789). I encara en el volum I dels seus *Estudis*, Solà cita Par pel tema de l'abstracció i la intensitat (I, 94), i pel dels relatius,

⁵⁶⁹ CALVERAS, Josep (1933). *Consultes de llenguatge*. Barcelona: Biblioteca Balmes.

⁵⁷⁰ GRIERA, A. (1931). *Gramàtica històrica del català antic*. Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat.

⁵⁷¹ En aquest cas i en els següents, remetem només a la pàgina, i al número de volum, si escau, sense donar l'any d'edició, per evitar repeticions innecessàries.

sobre el qual afirma que Calveras i Par s'ocupen en els seu moment de la problemàtica d'aquestes formes en la llengua col·loquial (I, 105). En el volum II dels *Estudis Par* apareix en referència als pronoms febles (II, 140, nota 21), a la concordança del participi passat (II, 70-73; 148-150, notes 6, 8, 15, 21, 23), a la negació (II, 160, nota 23) i a la frase comparativa (II, 162, nota 1)⁵⁷².

Solà torna a referir-se a la *Sintaxi* de Par en el recull *A l'entorn de la llengua* (1977, 118-126), en què comenta la intel·ligència d'algunes observacions de Par en relació a les oracions subordinades substantives en funció de subjecte, atribut i complement directe, i la seua col·locació en l'oració. Solà (1977, 119) qualifica l'obra de Par de "estudi sintàctic seriós", i atribueix a l'autor el fet d'haver estat el primer català a afirmar que una substantiva pot fer d'atribut (SOLÀ: 1977, 121). Finalment, Solà (1995, 65) esmenta la *Sintaxi* en la seua síntesi de gramàtiques catalanes, tot dient que és "sòlida" i "de primera necessitat".

Blasco Ferrer també dedica la seua atenció a Par en la seua *Grammatica Storica*⁵⁷³, en la qual remet a l'industrial per parlar de l'article partitiu (115), els pronoms personals (116; 118-121), els pronoms relatius (127), les expressions 'és menester' (160), 'vijares' (166), 'encontinent' (178), 'spau' i 'als' (179), la concordança del participi (166-167), els adverbis 'fort' (180) i 'ver' (181), la manca de preposició en l'OD i l'ús de la preposició 'a' per a l'OI (185), l'absència de 'per a' i l'ús de 'detràs' en Metge (187), la conjunció 'amb que' (193), la coordinació i subordinació (194; 196, adversatives; 205, hipotètiques; 208, comparatives), les formes no personals (209), i l'ordre dels mots en l'oració (210; 214; 216-217). El mateix autor, l'any 1985, al·ludeix a aquesta obra de Par, però centrant-se en l'estudi de la desinència '-o', per això ho recollim a 4.6.7.

⁵⁷² Per a explicacions més detallades sobre alguns d'aquests aspectes tractats per Solà a partir del *Curial* (1928b), vegeu 4.6.5.

⁵⁷³ BLASCO FERRER, Eduard (1984). *Grammatica Storica del Catalano e dei suoi dialetti con speciale riguardo all'Algherese*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. Tot i que hi ha algunes referències a l'estudi del *Curial* de Par en aquest volum (v.4.6.5), n'hi ha algunes d'equivocades que es refereixen, en realitat, a la *Sintaxi*.

Una altra de les gramàtiques històriques amb abundants referències a la *Sintaxi* és la de Moll⁵⁷⁴, el qual no solament presenta molts exemples de Metge, extrets de l'obra de Par, sinó que també cita les explicacions del lingüista autodidacte sobre la determinació d'un substantiu per un altre substantiu, units per la preposició 'de' (204), la substitució del pronom personal procedent d'ILLU ILLA per la forma reforçada 'aquell' (209), la supressió de l'article en determinats contextos (210), les adversatives (237), els usos correctes de 'doncs' (238), i la forma de relatiu 'que' amb antecedent femení (240). Moll, però, discrepa de Par en alguns aspectes, com la solució que aporta l'industrial a la forma de relatiu genitiu CUIUS, 'de qui' o 'de la que' (242, nota 1). I en un article anterior⁵⁷⁵, el mateix autor assenyala que la *Sintaxi* de Par, com altres gramàtiques històriques, no recull la conjunció 'tamiats que', documentada diverses vegades en català antic (MOLL: 1982b, 233).

A diferència d'alguns dels seus contemporanis, els gramàtics que acabem de ressenyar es fixen només en el contingut de la *Sintaxi* sense tindre en compte el model de llengua emprat. Però, l'obra de Par també és objecte de crítiques que no sorgeixen arran de la seua posició antinormista. Així, en el seu article dedicat a Fabra, Coromines (1963, 38) resumeix les aportacions del Mestre com a lingüista, fent inicialment un repàs a l'obra d'altres il·lustres antecessors i contemporanis seus que van tindre un pes específic en aquella època. Afirmar que Fabra "fou el nostre primer lingüista" en termes qualitius i cronològics, i destaca que en filologia "l'acció de Marià Aguiló fou més gran", de manera que sense la influència d'aquest precursor, "l'obra del Mestre n'hauria resultat decisivament minvada". Fins i tot qualifica "Balari i Alcover com a més savis que ell com a filòlegs", però tant aquests dos com Par, Carreras i Candi, Barnils o Griera⁵⁷⁶, com a lingüistes "són zero o quantitats més o menys negligibles".

⁵⁷⁴ MOLL, Francesc de B. (1991). *Gramàtica històrica catalana*. València: Universitat de València.

⁵⁷⁵ MOLL, Francesc de B. (1982b). "Entre Ramon Llull i el Decameron", dins *Textos i estudis medievals*. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / Fundació Congrés de Cultura Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 233-243.

⁵⁷⁶ Deixem de banda, ara, els comentaris que Coromines dedica a Barnils i a Griera, i en menor grau a Montoliu, però són més despectius que els que dedica a Par i a Carreras, perquè considera que els dos pensionats a Alemanya per la Diputació de Barcelona fracassaren en gran part "perquè en el seu urc injustificat es negaren a aprendre del Mestre" (COROMINES: 1963, 39).

Coromines afegeix que aquests darrers quatre homes de lletres són "gent francament inferior" i que si "trobaren oïda en bastants crítics apreciables, quan no era per raons polítiques de mala llei, fou perquè, en un ambient cultural poc refinat, com el nostre, jugaven constantment amb l'equívoc entre Filologia, Lingüística i Gramàtica, o entre aquestes disciplines i llurs compartiments dialectològics". Tanmateix, destaca que "el saber filològic de Par i de Carreras era també meritori i arribà a ésser útil", sobretot perquè, amb actitud modesta, van decidir "lliurar a les generacions futures, en brut i sense interpretació, els materials recollits en l'especialitat que millor coneixien: Par, en el terreny de la sintaxi medieval, i Carreras Candi en el dels textos preliteraris i dialectals del període primitiu".

Segons l'autor de l'article, tot i que la bibliografia lingüística de Fabra no és abundosa, tots els seus treballs són de qualitat insuperable i li serveixen per demostrar la seua superioritat sobre Alcover o sobre Par. Així, compara la *Sintaxi* d'aquest darrer amb la monografia *La Coordinació i la Subordinació en els documents de la Cancilleria Catalana durant el segle XIVè* de Fabra, la qual és "de robusta i instructiva doctrina, i d'una claredat exemplar" i serveix al seu autor, en opinió de Coromines (1963, 39), "per a fer veure com el seu talent res no havia de témer del nou savi que aspirava a desfer o refer una part de la seva obra, Anfós Par".

Després, diferents autors de monogràfics sobre temes sintàctics també han acudit a la *Sintaxi* i hi han al·ludit tant a nivell d'acceptació com de desaprovació de les seues conclusions, encara que no li hagin dedicat cap estudi particular. Ens hi referim agrupant-los pels temes tractats, el primer dels quals són els verbs. Wheeler⁵⁷⁷ critica que Par (§ 307) no distingeixi entre les perífrasis 'estar' i 'anar' amb gerundi, i els casos que tenen el gerundi com a complement extern (1971-1975, 22), mentre que Colón⁵⁷⁸ no està d'acord a considerar, com insinua Par (§ 798), que la construcció 'va + infinitiu' és

⁵⁷⁷ WHEELER, Max W. (1971-1975). "Estar i anar amb gerundi en *Tirant lo Blanc* i en *Curial e Guelfa*". *Estudis Romànics* XVI. Institut d'Estudis Catalans, p. 21-47.

⁵⁷⁸ COLÓN, Germà (1978). "El perferet perifràstic català «va + infinitiu»", dins *La llengua catalana en els seus textos*. Barcelona: Curial, volum segon, p. 119-130. 2 volums.

bastant moderna (v. també 4.6.5). Pérez Saldanya⁵⁷⁹ es refereix a Par com a autor que distingeix el subjuntiu de l'indicatiu basant-se en la no realitat versus la realitat (1988, 28, nota 7), que atribueix l'ús del subjuntiu en completives anteposades a algun tipus d'influència dubitativa (1988, 73-74), i que dóna molts exemples de Metge de proposicions causals en subjuntiu encapçalades per la conjunció 'com' (1988, 255). Més tard, Pérez Saldanya⁵⁸⁰ torna a parlar de Par, classificant-lo entre els gramàtics tradicionals que distribueixen les formes verbals en absolutes i relatives (§ 493). Aquest estudiós encara es refereix a Par en dos escrits més de tema verbal, en un dels quals comparteix l'autoria amb Salvador⁵⁸¹, per recollir la idea que, segons els exemples adduïts, el futur ja disposaria de valors modals en les obres de Metge (1993, 235), i que en l'autor medieval, encara que de manera minoritària, ja hi hauria manca de concordança del participi amb el complement directe posposat (1998, 211).

Sense deixar els aspectes verbals, Gràcia⁵⁸² reproduïx l'etimologia del verb 'tenir' segons Par (1988, 186); Viana⁵⁸³ considera que possiblement el millor treball sobre temps i modes del català estigui inclòs en la *Sintaxi* de Par (1990, 86) i reproduïx la seua definició de 'temps relatius' (1990, 87), i la idea que els modes operaven a un nivell diferent dels temps (1990, 100); Alturo⁵⁸⁴ li reconeix que caracteritza el pretèrit indefinit sobre la base de la noció d'hodiernalitat, tot i que ell no emprí aquest terme

⁵⁷⁹ PÉREZ SALDANYA, Manuel (1988). *Els sistemes modals d'indicatiu i de subjuntiu*. València / Barcelona: Institut de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

⁵⁸⁰ PÉREZ SALDANYA, M. (1990). "La categoria gramatical del temps i les relacions deíctiques i anafòriques", dins *Caplletra* 8. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 117-129.

⁵⁸¹ PÉREZ SALDANYA, Manuel i Vicent SALVADOR (1993). "Lingüística cognitiva i llengües en contacte: el cas del futur de probabilitat en català", dins *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant/Elx, 9-14 setembre 1991)*. Vol. 3. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 229-245, i PÉREZ SALDANYA, M. (1998). *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*. Universitat de València.

⁵⁸² GRÀCIA, Lluïsa (1989). *La teoria temàtica*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona / Departament de Filologia Catalana / Departament de Filologia Espanyola.

⁵⁸³ VIANA, Amadeu (1990). "La sintaxi de la conjugació en català", dins *Caplletra* 8. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 81-105.

⁵⁸⁴ ALTURO, Núria (1999). *La semàntica verbal del català: la representació dels esdeveniments*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.

(1999, 180, nota 50); Ramos⁵⁸⁵ repassa els diferents estudis diacrònics que tracten el tema dels verbs 'ésser', 'estar' i 'haver-hi' en català antic i en aquest context fa referència a la *Sintaxi* diverses vegades (2000, 26-27; 29-30; 253). I a la qüestió de l'ús dels auxiliars 'haver' i 'ésser' també hi al·ludeix Anguera (1980, LVII).

Canviant d'aspectes gramaticals revisats per investigadors actuals amb la *Sintaxi* com a referent, trobem el tema de les preposicions. Pérez Saldanya⁵⁸⁶ assenyala l'aportació de Par en la caracterització de la preposició com a element que permet que el substantiu realitzi funcions pròpies d'una altra categoria (1987, 122-123), i introdueix també la diferenciació que fa de l'article definit i indefinit (1987, 166). Perera⁵⁸⁷ recorda la manca de preposició en el complement directe, adduïda per Par (1986, 56), les alternances i interferències entre les preposicions 'a', 'ab' i 'en' (1986, 88), i els contextos d'aparició, assenyalats per Par, de 'a' (1987, 20; 34), 'ab' (1987, 40-41; 49-51), i 'en' (1987, 54-56; 62-63).

Laca⁵⁸⁸ exemplifica la tendència a la gramaticalització de l'ús pleonàstic dels pronoms amb cites de Metge que demostren que aquest és un fenomen del català modern, i Adell⁵⁸⁹, per la seua banda, partint de l'asseveració de Par sobre l'absència de preposició en el règim directe (1994, 101), reprèn el tema de l'acusatiu preposicional en català, reivindicant-lo també en català antic. Sancho Cremades⁵⁹⁰ insisteix en aquesta construcció (1995, 188) i enceta un altre tema: els adverbis emprats com a preposició,

⁵⁸⁵ RAMOS ALFAJARÍN, Joan Rafael (2000). *Ésser, estar i haver-hi en català antic. Estudi sintàctic i contrastiu*. València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

⁵⁸⁶ PÉREZ SALDANYA, Manuel i Manuel PRUNYONOSA (1987). *Elements per a una sintaxi liminar del català*. València: Eliseu Climent, editor.

⁵⁸⁷ PERERA I PARRAMON, Joan (1986). "Contribució a l'estudi de les preposicions en el Tirant lo Blanch (primera part)". *L&L*, 1, p. 51-109, i (1987). "Contribució a l'estudi de les preposicions en el Tirant lo Blanch (segona part)". *L&L*, 2, p. 19-66.

⁵⁸⁸ LACA, Brenda (1986). "Notes per a un estudi del pleonasma pronominal". *Miscel·lània A. Badia i Margarit*, 5, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 65-88.

⁵⁸⁹ ADELL, Marc Vicent (1994). "Problemàtica de l'acusatiu preposicional en català: notes al voltant de Roís de Corella". *Miscel·lània Germà Colón*, 1. *ELLC*, XXVIII. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 93-109.

⁵⁹⁰ SANCHO CREMADES, Pelegrí (1995). *La categoria preposicional*. Universitat de València.

per a l'exemplificació dels quals recorre a Par (1995, 81; 93). Geijerstam⁵⁹¹ i Salvador⁵⁹² citen el lingüista autodidacte per la partícula 'com' (1996, 356-357), i Ramos⁵⁹³ reconeix Par com un dels gramàtics tradicionals que, juntament amb Fabra, introdueix el concepte de complement preposicional regit pel verb (1992, 148, nota 21). Així mateix, altres autors que remeten a la *Sintaxi* són Saragossà⁵⁹⁴ pel terme 'predicatiu' (1994, 19; 35; 95), i pel lloc que ocupa en l'oració (1994, 141; 149; 195; 212-214), i també pels possessius (1999, 207-209) i la seua col·locació (1999, 215); i Coromines, pel possessiu 'llur' (1971, 263) i l'absència de preposició 'per a' en Metge (1971, 140-141), tema que reprèn Ferrater (1981, 4), dedicant paraules poc amables a Par, que "entra en convulsions per tractar d'endarrerir mental Bernat Metge, que encara no havia descobert les gràcies del 'per a'".

Quant al tema connectors, Mariner⁵⁹⁵ reproduceix un esquema en què organitza les diferents conjuncions adversatives i que pren com a base el nombrós material i "les acurades interpretacions adduïdes per Par sobre les adversatives de la prosa de Bernat Metge" (1982, 61-63). Rigau⁵⁹⁶ discrepa de Par i altres gramàtics en la caracterització de 'si' com a conjunció, ja que ella considera aquesta partícula un interrogatiu (1984, 250-251; 271-272, nota 3). La mateixa autora (1989, 206; 219, nota 4), en canvi, valora

⁵⁹¹ GEIJERSTAM, Regina af (1980). "Sobre Heredia i el bilingüisme medieval aragonès-català", dins *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Andorra, 1-6 octubre 1979)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

⁵⁹² SALVADOR, Vicent (1996). "Fraseologia del «com»", dins *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Frankfurt am Main, 18-25 de setembre de 1994)*. Volum III. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 355-380.

⁵⁹³ RAMOS, Joan Rafael (1992). *Introducció a la sintaxi*. València: Tàndem.

⁵⁹⁴ SARAGOSSÀ, Abelard (1994). *Els predicatius i les categories sintàctiques*. Universitat de València, i (1999). "Introducció al concepte «adjectius possessius», i aplicació de la teoria al retrocés de la forma *llur* i de les formes contractes", dins *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 setembre 1997)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 205-231.

⁵⁹⁵ MARINER, Sebastià (1982). "Paradigma de les conjuncions adversatives en català medieval". *Miscel·lània Pere Bohigas*, 2. *ELLC*, IV. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 51-65.

⁵⁹⁶ RIGAU, Gemma (1984). "De com *si* no és conjunció i d'altres elements interrogatius". *Estudis gramaticals*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona / Departament de Filologia Hispànica, p. 249-278; (1989). "Prédication holistique et sujet nul". *Revue des Langues Romanes*. Vol. XCIII, núm. 2, p. 201-222; (1990). "The semantic nature of some Romance prepositions". *Grammar in progress: Glow essays for Henk van Riemsdijk; Joan Mascaró and Marina Nespór (eds.)*. Vol. XCIII, núm. 2. Dordrecht: Foris, p. 363-373.

les aportacions de Par en altres aspectes gramaticals, com és el cas de la similitud de la preposició 'amb' i la conjunció 'i' en estructures del tipus "Amb els companys han estudiat els volcans d'Olot" (= "Ella i els seus companys han estudiat els volcans d'Olot"), tema que repeteix en una comunicació posterior (1990, 364). I sobre nexes conjuntius en parla, a més, Cuenca⁵⁹⁷, la qual també al·ludeix diverses vegades a l'obra de Par, i torna a referir-se a la *Sintaxi*, en aquesta ocasió, conjuntament amb M. Josep Marín⁵⁹⁸ per parlar del canvi en l'època medieval de la construcció 'açò/ço + que' per 'allò/lo + que' (1998, 394-395).

Rigau⁵⁹⁹ esmenta també Par per la identificació de sintagmes nominals definits amb sintagmes nominals referencials (1981, 281); Calvo⁶⁰⁰ qualifica el treball de Par de "seriós" i afirma que "fa alguns comentaris substancials sobre la posició de l'adjectiu" en Metge (1986, 67); i Diéguez dedica tot un apartat del seu monogràfic⁶⁰¹ a reproduir la posició dels adjectius qualificatius en la prosa de Metge, basant-se en Par (1998, 407-409).

Si a aquests comentaris hi afegim les constants referències que Mila Segarra fa a la *Sintaxi* en el marc general de la seua *Història de la normativa*⁶⁰² (p. 157; 161; 166; 191), ens podem fer una idea prou aproximada dels aspectes que preocupen els lingüistes actuals i per als quals l'estudi de Par conté informació valuosa que ajuda a reinterpretar alguns dels fenòmens que no troben encara avui una resposta unànime.

⁵⁹⁷ CUENCA, M. Josep (1992-1993). "Sobre l'evolució dels nexes conjuntius en català". *L&L*, 5, p. 171-213.

⁵⁹⁸ CUENCA, M. Josep i M. Josep MARÍN (1998). "La gramaticalització en els connectors: de l'oral a l'escrit, dins *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 setembre 1997)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 383-401.

⁵⁹⁹ RIGAU, G. (1981). *Gramàtica del discurs*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona / Departament de Filologia Hispànica.

⁶⁰⁰ CALVO, Julio (1986). *Substantiu i adjectiu*. Universitat de València.

⁶⁰¹ DIÉGUEZ SEGUÍ, Maria Àngels (1998). "La posició dels adjectius qualificatius al Llibre de Cort de Justícia de València (1279-1321)", dins *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Palma de Mallorca, 8-12 setembre 1997)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 403-430.

⁶⁰² SEGARRA, Mila (1985a). *Història de la normativa catalana*. 2a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1987.

4.5. Altres escrits lingüístics

A banda de l'extens corpus bibliogràfic referit a Shakespeare (v. 5.1) i els diversos articles de tema polític, social o religiós que va escriure (v. 3), Alfons Par va dedicar part dels seus esforços a la investigació filològica, aproximant-se a la història de la llengua mitjançant la seua obra magna, la *Sintaxi*, i altres estudis lingüístics que desenvolupà en el si de l'Oficina Romànica o de la Reial Acadèmia de Bones Lletres⁶⁰³, alguns dels quals van ser reproduïts en els bolletins d'aquests organismes i altres revistes especialitzades, o publicats en llibres apart.

Deixant, ara, l'obra dedicada al *Somni*, els escrits que tot seguit s'analitzen formen part de la col·lecció d'estudis de Par dedicats a la llengua catalana, els quals, tot i no ser tan importants com la *Sintaxi* pel que fa al volum, afegeixen noves dades al coneixement de la llengua en l'època medieval. Par, partint de les obres insígnia de la literatura, però també analitzant altres peces menors o cartes sorgides de les cancelleries o de documents privats, fa una descripció acurada de les característiques lingüístiques més remarcables i, a pesar que no sempre arriba a conclusions encertades —cosa que autors posteriors s'han encarregat de palesar⁶⁰⁴—, en diverses ocasions és capaç d'aventurar teories que expliquin els diferents fenòmens que troba.

Pel que fa a la manera de presentar-los a continuació, cal dir que aquests estudis lingüístics no estan relacionats per ordre d'importància, ni per volum o repercussió que hagin pogut tindre, sinó per ordre cronològic, la qual cosa comporta que sigui possible trobar un estudi molt desenvolupat al costat d'un petit article d'opinió, o un escrit de temàtica més general al costat d'un monogràfic.

Hi ha, però, dos excepcions que trenquen aquesta presentació temporal: d'una banda, els quatre articles que fan referència a *qui* i *que* segueixen un ordre correlatiu perquè, en

⁶⁰³ Per conèixer la relació de treballs que Par duu a terme en aquestes entitats, però que no són recollits en forma d'article o monogràfic, v. 2.3.7, 2.3.9, i 4.7.12.

⁶⁰⁴ En el capítol posterior sobre recepció (4.6) es fa un repàs a les ressenyes o articles a què hem tingut accés que al·ludeixen a aquests estudis de Par.

definitiva, formen part d'una unitat estructural i de contingut, tot i alternar en el temps amb altres escrits de temàtica diferent. D'altra banda, l'edició de la novel·la *Curial e Guelfa* s'estudia immediatament després de *Curial e Guelfa. Notes lingüístiques y d'estil*, ja que, de fet, a pesar dels cinc anys de diferència entre l'aparició de l'assaig (1928) i la novel·la (1933), les conclusions que Par apunta en l'edició conjunta amb Miquel i Planas ja les havia avançat a les *Notes*. Per consegüent, com hem fet amb els relatius, hem preferit estudiar-les una a continuació de l'altra i hem posposat el repàs a estudis anteriors a la publicació de la novel·la⁶⁰⁵, perquè d'aquesta manera s'apreciïn millor les evidents relacions entre les dos obres.

Finalment, cal afegir un darrer comentari metodològic: en els estudis de contingut lingüístic més variat, en què Par remet a múltiples qüestions fonètiques, morfològiques i sintàctiques, hem volgut donar una visió general de cada apartat sense, però, detallar tots els fenòmens que analitza. Com tota selecció, aquesta tria implica un grau de subjectivitat bastant elevat, prou justificable però, si es té en compte que el nombre de fenòmens descrits és considerable. S'ha intentat, tanmateix, que els trets explicats siguin variats i, d'alguna manera representatius, i no s'ha defugit al·ludir als fenòmens que després han estat repesos en estudis posteriors, tant per reconèixer-hi l'aportació de Par com per refutar-ne les conclusions; tant si es tracta d'una ressenya de tema general com si s'ha dut a terme un breu comentari a partir d'un mot concret.

4.5.1. *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.*^è

Par, que signa el document amb el nom d'Anfòs, entra a la RABLB de Barcelona el 30 de novembre de 1924 amb el discurs *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions*

⁶⁰⁵ En definitiva, que la novel·la no surti a la llum fins a 1933, a pesar que al llibre apareix 1932 com a data d'edició, és un fet que obeeix a causes que no coneixem, però, quan Par publica el seu estudi sobre el *Curial*, ja estava preparada (v. 4.5.9). Això fa que el criteri seguit en aquest capítol de presentar les dos obres consecutivament sigui encara més justificable.

y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.⁶⁰⁶. Ocupa el lloc deixat per Riera i Bertran⁶⁰⁷, al qual dedica un panegíric abans de començar el discurs pròpiament dit.

L'article està dividit en dos capítols: el primer, dedicat a les inscripcions (p. 8-12), i el segon, a les cartes (p. 12-51), el qual se subdivideix al mateix temps en una introducció —no encapçalada per cap títol— (p. 12-17), fonètica (p. 17-25), morfologia (p. 25-37), i estil (p. 37-51)⁶⁰⁸. Finalment, hi ha les conclusions (p. 51-52), un índex analític (p. 53), la clau de les cartes citades (p. 54-58) i la resposta de Josep M. Roca (p. 59-70)⁶⁰⁹.

Per a dur a terme el seu objectiu, Par se serveix d'inscripcions llatines, publicades per Hübner⁶¹⁰ i el P. Fita⁶¹¹, i de cinc-cents seixanta documents catalans originals editats majoritàriament per Miret i Sans⁶¹², Mn. Pere Pujol⁶¹³ i Valls i Taberner⁶¹⁴, a banda

⁶⁰⁶ V. 2.3.7, per a més dades sobre la relació de Par amb la RABLB.

⁶⁰⁷ Joaquim Riera i Bertran (Girona 1848 — Barcelona 1924) Polític i escriptor. Membre del partit federal, fou alcalde de Girona i diputat a Corts. Presidí la Unió Catalanista i l'Associació Catalana d'Excursions Científiques. Col·laborà a la premsa de la Renaixença i fou proclamat mestre en gai saber l'any 1904.

⁶⁰⁸ Com si es tractés d'una gramàtica, des del primer capítol, 'Inscripcions', fins al dedicat al 'Estil', es podria fer una divisió alternativa, perquè Par distribueix els continguts de l'estudi en cinquanta-sis punts.

⁶⁰⁹ Aquesta resposta es comenta a 4.6.1.

⁶¹⁰ Emil Hübner (Düsseldorf 1834 — Berlín 1901) Arqueòleg, i professor. Encarregat per l'Acadèmia de Berlín de redactar el volum segon del *Corpus Inscriptionum Latinarum*, recollí les inscripcions romanes conegudes de la Península Ibèrica i en revisà moltes.

⁶¹¹ Fidel Fita i Colomer (Arenys de Mar, Maresme 1836 — Madrid 1917) Historiador i eclesiàstic. Ingressà el 1850 a la Companyia de Jesús. Fou el més destacat col·laborador hispànic de Hübner en el *Corpus*. Fou director de l'Academia de la Historia i membre de l'Academia Española, de la de Bellas Artes de San Fernando, de la de Bones Lletres de Barcelona i dels instituts d'arqueologia de Berlín i Coïmbra. Col·laborà en un gran nombre de revistes d'història i religioses.

⁶¹² Joaquim Miret i Sans (Barcelona 1858 — 1919) Historiador. Conegué a fons la bibliografia històrica estrangera. Ingressà a la RABLB, i amb Carreras i Candi, revigoritzà la institució, de la qual fou secretari durant disset anys. Inicià la publicació del seu butlletí (1901), en el qual col·laborà amb assiduitat, i introduí l'ús del català als volums de les *Memorias* (1901). Fou membre fundador del IEC (1907) i un dels principals organitzadors del I Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (1908).

Par empra, per al seu estudi, documents d'aquest "paleògraf exacte y historiador erudit" publicats al *BRABL*, a més de les seues obres *El Vizcondado de Castellbò*, *Antichs documents en Llengua catalana i Revue Hispanique*, XIX, 1908 (PAR: 1924a, 16).

⁶¹³ Pere Pujol i Tubau (Ribes de Freser, Ripollès 1887 — la Seu d'Urgell, Alt Urgell 1962) Historiador, paleògraf i arxiver del capítol i del bisbat d'Urgell. Cursà la carrera eclesiàstica als seminaris de la Seu i de Vic (1901-1910). És autor de diversos treballs, recolzats en documentació extreta principalment dels arxius urgellesos, sobre temes referents a la cultura, l'art, la llengua, l'escriptura, la litúrgia i l'hagiografia. Era membre corresponent del IEC i de la RABLB, i conseller numerari de l'Institut d'Estudis Ilerdenses. D'aquest historiador, Par diu que aporta una col·lecció única "en quant comprèn escrits de baixa redacció, y, en conseqüència, espontàniament catalans", que extreu dels *Documents en vulgar dels segles XI, XII y XIII, de la Seu d'Urgell i d'Estudis romànichs*, 1917 (PAR: 1924a, 16).

d'altres recopiladors (el pare Pasqual, Alart, Milà i Fontanals, Serra i Vilaró, i Moliné i Brasés), que hi contribueixen amb menys documentació. El seu mètode es basa en un treball complet sobre fonètica i morfologia històriques a partir de les vacil·lacions i diferents versions que apareixen en els textos estudiats.

En el primer capítol d'aquest treball analitza els epígrafs llatins, que són els textos lingüístics més antics conservats en la nostra terra, i malgrat reconèixer-ne la qualitat històrica, els considera poc vàlids lingüísticament, ja que "bona res d'ells es constituïda per inscripcions massa curtes per a poder ésser considerades com a textos, y en lo romanent utilizable hi trobèem, en general, redaccions formularies ajustades a patrons que los lapidayres servaven" (PAR: 1924a, 8).

Intenta esbrinar algunes peculiaritats que tinguin relació amb el nostre romanç, com són els vulgarismes del llatí parlat, i trobar diferències que permetin distingir el romanç de la Tarraconense del de les altres províncies romanes.

A continuació, i ja encetant el capítol dedicat a les 'Cartes', explica que, a més de la natural influència de les llengües autòctones, allò que més contribueix a la diversificació de la llengua parlada és l'arribada de les invasions germàniques (PAR: 1924a, 12), i contradiu la teoria que el català sigui dialecte del provençal, com sostenen alguns romanistes; si el català i el provençal presenten tantes semblances és perquè tenen un origen comú:

"Los siglos VI i VII són considerats com los de formació de les llengües romàniques; lo català, sens dupte, en sa naxença, ofería minues discrepàncies ab lo provençal, o més propiament ab l'occità o llengües d'och, a la família de les quals, jatsía que ab diferenciacions progressives, continua sempre pertanyent;

⁶¹⁴ Ferran Valls i Taberner (Barcelona 1888 — 1942) Jurista i historiador. Des de 1918 fou membre adjunt del IEC (secció historicoarqueològica) i el 1935 n'esdevingué numerari. El 1920 ingressà a la RABLB. En temps de la dictadura de Primo de Rivera fou empresonat. En proclamar-se la República adoptà una actitud recelosa envers el moviment catalanista, tot i que fou diputat per la Lliga al Parlament de Catalunya (1932) i a les Corts Espanyoles (1935). Després de la guerra civil de 1936-39, atacà el catalanisme i esdevingué catedràtic d'història universal de la universitat, i president de la RABLB i de l'Ateneu.

origen aquell que no convé may oblidar, abans de titllar en documents antichs de provençalismes, fenomens qui són, per ço mateix, íntegrament catalans. Alguns romanistes creuen que nostra llengua es un dialecte provençal transportat ací durant lo s. VIII. No sé veure per què la hispania citerior, més antiga en romanisació y cultura que les terres de la Galia, essent estades abdues conquerides quasi al mateix temps pels visigoths, y atravesades la Catalunya vella y la Occitania també simultàniament pels alarps, havia de rebre precisament son llenguatge d'aquesta encontrada. Lo natural es que reaccions lingüístiques pariones formessin alhora, per totes les terres d'och, la llengua una qui 's dialectalisà després" (PAR: 1924a, 13).

Par afirma que les cartes medievals dels primers segles foren escrites en llatí i, encara que ell no coneix cap document original anterior a l'any 804, no en descarta l'existència "a causa de la incompleta recerca de nostres arxius" (PAR: 1924a, 14). Tot seguit, enumera els cartularis que no ha tingut en compte perquè eren còpies o per la "provinença no catalana de llur composició" (PAR: 1924a, 14), i dedica la seua atenció als cinc-cents seixanta documents originals suara esmentats, als quals dóna molt valor lingüístic, "no sols per ço com fins a finals del segle XIII, són testimonis coetanis y exclusius de tot nostre període preliterari, ans aytambé, car los successius revelen nostra llengua més francament y expontania, lliures llurs escribes de preocupacions erudites y literaries, y omplint redaccions d'instruments jurídichs, comercials y casolans en que la importancia del acte exigía ans feheltat y exactitut a la manera comuna y popular de designar les coses, que forma y estil acurats" (PAR: 1924a, 14).

D'una banda, Par classifica els documents en:

- Juraments, donacions, albarans, vendes, testaments..., redactats amb abundància de fórmules estereotipades.
 - Cartes de fundació, clams, memòries, manaments reials..., que contenen àmplia fraseologia popular.
-

De l'altra, reivindica que el lloc de procedència també és rellevant per atorgar més o menys vàlua als documents. Així, considera, per a la ortografia, "com a proves de major excepció les de bones cancelleries y de particulars instruïts" (PAR: 1924a, 15), i aprofita l'avinentesa per negar que els documents cancellerescs palesin una confusió ortogràfica. Ans al contrari, la seua uniformitat és remarcable i les diferents versions que s'introdueixen són degudes a còpies successives (v. 4.2.4.3).

En canvi, els papers provinents de corts menors, monestirs secundaris o disposicions testificals, no es poden prendre com a base d'una ortografia segura. Tanmateix són molt importants per a conèixer la fonètica, la morfologia i la sintaxi de la llengua parlada:

"Són les matexes dificultats y errades en la representació dels sons, les qui nos descelen la fonologia d'aquell temps, y les raretats de les flexions y mal girbament de les frases, les qui nos fan ovirar quelcom de la morfologia y construcció. En aquests punts llur testimoni es sens par, y ells són los qui 'ns faran majors aportacions per a l'examen fonètic y morfològic que cal fer precehir a la estimació literaria d'alguns d'ells" (PAR: 1924a, 16)

Un cop arribat a aquest punt, Par descobreix els objectius que es planteja amb l'estudi d'aquestes cartes, que, en certa manera, condicionen la subdivisió del capítol en els tres apartats anteriorment esmentats: fonètica, morfologia i estil. La intenció de l'autor és, en primer lloc, "lo llogre d'incorporar fonemes nostrats y morfemes al patrimoni de la filologia romànica, ben provehida de dades experimentals de quasi totes les llengües menys de la nostra, y més encara, d'avençar y fixar per alguns d'ells, la data de llur aparició". En segon lloc, Par pretén constatar que "molts dels disbarats llatins y catalans imputats a estulticia dels escribes, tenen una perfeta explicació en la evolució del llatí vulgar, que des lo temps del imperi fou verdaderament per uns quants segles la parla viva". I, finalment, afegeix que "la classificació de les tares, separantne aquelles lingüísticament rahonades, nos aydarà al justipreu estilístic" (PAR: 1924a, 16).

Comença aquí l'apartat dedicat a la fonètica⁶¹⁵, amb la descripció de l'evolució de diversos sons i grafies. A partir dels documents estudiats, Par intenta fixar el moment en què es produeixen canvis significatius en la història de la llengua, com la substitució de la *w* germànica, resolta en dos documents de manera diferent segons l'antiguitat, *Uardia* i *guadell* (PAR: 1924a, 17-18), o el diptong *au* del llatí, que passa en la majoria de paraules a *o* des del començament del període romànic, però es manté en altres —causes, per exemple, encara en un document de finals del segle XII—, a causa del seu arrelament en català (PAR: 1924a, 18).

L'enfilall de fenòmens fonètics estudiats per Par és llarg, tot i que, en la majoria dels casos, es limita a constatar documentalment fets ja acceptats pels especialistes. Per aquest motiu, i perquè això ens remetria a un estudi aprofundit de fonètica històrica allunyat de l'objectiu d'aquesta tesi, no existeix la pretensió de detallar-los tots. Els exemples anteriors i els que segueixen a continuació, serveixen per il·lustrar quin tipus de temes tracta, i per constatar que Par no es limita únicament a descriure els fets, sinó que, depenent de la manifestació, cita altres romanistes o, fins i tot, fixa les dates d'aparició d'una grafia amb anterioritat a les establertes per altres estudiosos.

Així, l'autor fa seua una generalització de Meyer-Lübke sobre l'evolució de les oclusives sordes entre vocals que passaren a les sonores corresponents en castellà, i l'aplica al català a partir dels exemples de què disposa. Amb aquestes oclusives en posició final, Par no es limita únicament a descriure el fet —amb els vacil·lacions que troba en les diferents èpoques—, sinó que prescriu, proposant una norma: "Com que no podèm pronunciar la *b*, *d*, *g* finals, la ortografia verdadera catalana adoptà ja ben aviat les grafies corresponents als fonemes que en realitat pronuncièm, ço es, *p*, *t*, *c*. Així sempre s'es escrit, y hem d'escriure, *sap*, *Ricart*, *conech*" (PAR: 1924a, 19).

Pel que fa a la fixació d'algunes grafies, Par repassa l'evolució de la palatalització de *l* seguida de *ĩ*, *ě* des de la fi de l'imperi, així com la que naix de l'aplec *k'l* (*auricula* > *auric'la* > *orella*), i justifica els dubtes que tenen els copistes "per quant s'encontraven

⁶¹⁵ Par empra, per representar els sons, l'alfabet fonètic de la *Revista de Filología Española*, i els transcriu en cursiva igual que les grafies.

ab un fonema qui no era representat pel alfabet llatí, únich que teníen" (PAR: 1924a, 21). En aquest cas, doncs, aporta moltes mostres de grafies diferents que li serveixen per documentar l'estadi de la llengua de cada època: *cavaler* (*l* sola), *oveiles*, *muyler* (*il*, *yl*), *cenayes* (*y* sola), i, tot lloant la solució que el català pren davant altres llengües romàniques, conclou:

"Totes aquestes vacilacions foren necessaries per a adoptar definitivament les dues *ll* en representació d'un fonema prepalatal sonor, distint del velar que en llatí clàssich designaven; mes lo català y castellà assoliren en açò un resultat gràfich molt més clar y rahonable que'l provençal, francès, italià y portuguès" (PAR: 1924a, 22).

Tot seguit, i encara referint-se a aquesta grafia, en situa la data d'aparició en 1029, basant-se en una paraula que troba en un document d'aquest any, *uexella*. Par avança la data fixada per Alart⁶¹⁶ i Miret i Sans (a mitjan segle XI), gairebé disculpant-se per la troballa "potser es gosadía meva" (PAR: 1924a, 22), i continua detallant exemples d'aparició de *ll*, ara a final de mot i a principi. En aquest últim cas, cita Meyer-Lübke (però no en dóna la referència bibliogràfica), el qual creu "juhiciosament" (PAR: 1924a, 23) que, a pesar que no n'hi ha mostres en l'ortografia fins molt més tard, el so representat per *ll* existia en la pronunciació molt abans de la fi de l'edat mitjana.

L'autor fa el mateix paral·lelisme amb l'evolució de la grafia que representa el so palatal nasal fins arribar al dígraf *ny* (PAR: 1924a, 23-24), i tanca el capítol dedicat a la fonètica amb uns últims apunts sobre les variacions en la representació gràfica dels palatals africats (PAR: 1924a, 24-25).

En el segon capítol, referit a la morfologia, l'autor documenta l'ús dels possessius i la substitució dels casos per preposicions (PAR: 1924a, 27-28), l'aparició d'alguns canvis de gènere —*arbor* esdevingut en llatí vulgar masculí—, i de cas —*senyer* per al vocatiu

⁶¹⁶ Julià Bernat Alart (Vinçà, Conflent 1824 — 1880) Historiador. És autor d'obres fonamentals d'investigació sobre el Rosselló i la Cerdanya. En el camp de la lingüística és autor d'un recull de *Documents sur la langue catalane* (1881) i de diversos articles de lingüística catalana a la *Revue des Langues Romanes* (1872-79).

i *senyor* per al nominatiu, acusatiu i altres— (PAR: 1924a, 29), i dedica molta atenció a l'evolució dels plurals femenins, per a la qual aporta un exemple que permet comprovar que, en construcció llatina, la terminació en *es* en lloc de *as* és un fet l'any 1041 («*olzines...parietes antigues ... sot siue banieres*», Venda S. Llorenç) i, per tant, es produeix un segle abans de la data assenyalada per Bourciez (1923, § 268 a) i altres romanistes. Par assegura que, a banda d'aquest testimoni escrit, la pronunciació dels plurals era *es* des de feia molt temps, "jatsía que la llengua parlada tostemps s'avença a la escrita, y sols fonemes ben expandits popularment podíen arribar a traspuar en textos llatins" (PAR: 1924a, 27). Par constata que, posteriorment, totes els oracions de construcció catalana adopten aquesta terminació.

Un altre dels aspectes a què Par aludeix en aquest capítol és la qüestió de l'article, per a l'estudi del qual esmenta el treball de Mn. Antoni Griera⁶¹⁷ publicat al *BDC* V (1917, 50-60)⁶¹⁸, a partir de setanta-cinc cartes transcrits per Mn. Pere Pujol i Miret i Sans. Par legitima la seua incursió en aquest tema, perquè els documents en què es basa Mn. Griera han format part també de la seua pròpia recerca i, per tant, vol aportar les seues conclusions.

La primera és que "Tots los quatre cents vuytant cinch documents originals, que a més d'aquells he examinats, confirmen la matexa conclusió : en llatí l'única forma usual es *ipsu*", excepte en cinc casos (PAR: 1924a, 30). La segona conclusió és que fou substituïda per *illu*, potser per influències del nord, molt abans del segle IX i, en conseqüència, les cartes llatines i catalanes estudiades no reflecteixen l'ús sincrònic

⁶¹⁷ Antoni Griera i Gaja (Sant Bartomeu del Grau, Osona 1887 — Castellar del Vallès 1973) Eclesiàstic i filòleg. Estudià al seminari de Vic i de les universitats de Halle i Zuric. Des de 1913 s'integrà a les Oficines Lexicogràfiques del IEC, on fou un impulsor del *Bulletí de Dialectologia Catalana* i hi emprengué la publicació de l'*Atlas lingüístic de Catalunya*. El 1932 trencà les relacions amb l'Institut i mantingué tota la resta de la seua vida una actitud hostil a la seua obra i als seus membres. El 1931 publicà la *Gramàtica històrica del català antic* — Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat—, no gaire rigorosa.

⁶¹⁸ Al Col·legi Major de Pedralbes es conserva aquest número del *Bulletí* amb el treball de Griera "L'article en català i la llengua literària" —Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 50-60—, ple d'anotacions manuscrites de Par. Per exemple, al costat de l'afirmació de Griera "En aquests documents en vulgar compareixen moltes grafies provençals, i els provençalismes hi abunden extraordinàriament" (GRIERA: 1917, 56), Par objecta "En aquell temps los provensalismes no son provensalismes".

d'aquestes formes, "sinó que en lo llenguatge parlat pels escribes l'article era *lo, la, y*, en cambi, quan escrivien en llatí esmerçaven per tradició erudita *ipsu*, article que en sa forma catalana *es sa* anava ja llavors desapareixent arrèu" (PAR: 1924a, 31).

Par insisteix que les formes catalanes de l'article masculí són *lo* o *es*, i que s'encliten, entre altres mots, amb les preposicions *de, a, per, sobre* i *entre*. I també afirma que la preposició *en* i l'article *lo* es combinen i donen *el*, de manera que aquesta paraula "no correspon may al article masculí simple, qui tostemps es *lo*, ans es contracció de *e lo* o de *en lo*⁶¹⁹, podent ésser noresmenys lo pronom *ell*, qui era escrit també fins al s. XIV *el* (PAR: 1924a, 32). Par justifica així la defensa que ell mateix fa en els seus escrits contemporanis de l'ús de la forma *lo* com a article masculí singular.

Després de tres breus apunts sobre el moment de l'aparició de l'article indefinit *un*, els adverbis *en* i *hi*, i la substitució de *ne* per *ni* (PAR: 1924a, 32), Par avança que prepara un monogràfic sobre els relatius *qui* i *que* (v. 4.5.5, i 4.5.6):

"Estich fent extenses recerques en tota nostra literatura qui no són encara arribades a compliment a causa de la complexitat de les influències lingüístiques qui actúen en aquest punt : per açò no puch presentar encara solucions definides" (PAR: 1924a, 33).

Tot i aquesta afirmació, Par assenyala tres influències a tindre en compte: la primera, del llatí vulgar i primer període romànic, segons la qual tot nominatiu ha d'ésser *qui*; la segona, del llatí clàssic, que fa *qui* amb antecedent masculí i *que* amb antecedent femení; i la tercera, que ve de l'interrogatiu llatí, amb *qui* per a ens animat i *que* per a inanimat. Són tres influències que moltes vegades s'entrecreuen i que han marcat l'evolució d'aquestes formes. Par creu que la solució final, si no hi hagués hagut decadència, hauria estat *qui* per a persona i *que* per a cosa i puntualitza "De totes

Par, amb posterioritat a la publicació dels articles sobre els relatius catalans *qui* i *que* (1929a, 1929b), volgué estudiar aquest tema en un monogràfic, però sembla que no va reeixir-hi (v. 4.7.3).

⁶¹⁹ El lingüista parla d'aquest aspecte en la ressenya de les *Gesta Comitum* (1928c). Vegeu, a banda del capítol dedicat a la ressenya (5.4.1), l'apartat de la tesi en què ho reproduïm, 4.2.4.6.

maneres quant anticatalà no es voler imposar modernament sempre *que* ressurts a bell esguart" (PAR: 1924a, 34).

L'autor acaba el subcapítol dedicat a la Morfologia amb els temes de la substitució paulatina dels infinitius per proposicions subordinades i l'evolució de la partícula *si* en els seus valors de reforç de la conjunció copulativa, d'introductora d'una proposició adverbial o també en un ús emfàtic (PAR: 1924a, 35-37)⁶²⁰, i comença el tercer apartat, titulat Estil, fent un seguit de consideracions que resumeixen algunes de les característiques que ha apuntat anteriorment.

En primer lloc, Par és conscient que els fenòmens analitzats ofereixen una visió molt desigual de la fonètica i morfologia històriques, però creu que han estat suficients per demostrar que, amb referència al llatí, la majoria de les incorreccions que palesen reflecteixen la fase primitiva romànica per què passa la llengua, "A dreta lley, les errades són precisament les formes clàssicament correctes escrites per ressavi d'erudició" (PAR: 1924a, 37). Pel que fa al català, Par insisteix que ni en el període preliterari existia caos gramatical i que "de no interrompres la tradició literaria lo català seria pervingut a nostres mans tan precís de forma com ses llengües germanes" (PAR: 1924a, 38), a pesar que en l'aspecte ortogràfic hi ha sensibles diferències de qualitat entre els documents.

A continuació, repassa la documentació de què disposa des del punt de vista estilístic i n'analitza la vàlua literària. Així, esmicola els textos, començant per la llista de mots —el recull menys literari (PAR: 1924a, 39)— fins arribar als documents de cancelleria, passant per censos, rendes, vendes, donacions de particulars, testaments, juraments feudals, clams, plets i greuges, "seguint carrera ascendent des lo punt d'esguart literari" (PAR: 1924a, 43).

Quant als documents cancellerescos "los escribans dels quals tenien la obligació d'ésser instruïts, y, en efecte, en llurs escriptures defugen sovint lo formularisme per a ostentar llurs galanías retòriques" (PAR: 1924a, 46), es fixa en la diferència qualitativa dels

⁶²⁰ Per a l'explicació de *si*, v. 4.5.11.2.

textos que provenen de les corts pirinenques respecte dels de Barcelona, a favor d'aquests últims, per ésser la ciutat comtal la capital i la residència sobirana: les úniques cartes anteriors al segle XIV escrites en català pertanyen a l'Urgell i al Pallars; la cancelleria barcelonina "com es més intelligent y erudita" (PAR: 1924a, 47) continua escrivint en llatí.

Tanmateix, Par apunta que és en les lletres particulars "ahont se desnúa nostre bell catalanesh en líneas àgils y robustes ahora, en formes franques y ensemps mesurades, qui fan presagiar aquell ritme de nostra prosa daurada, tan encisador y tan distinct per diferenciació de cesures, d'aquells de les altres llengües germanes" (PAR: 1924a, 49). Com que es tracta de documents subjectius, aquestes cartes, que s'han conservat perquè anaven destinades a bisbats i corts, palesen millor la personalitat de l'emissor i la diferència de qualitat i d'estil.

Par inicia, tot seguit, un breu capítol amb les conclusions, entre les quals destaca que el treball constitueix un repàs parcial de la història de l'evolució del català, ja que es lamenta que, deixant de banda Milà i Fontanals, Bastero i Balari i Jovany —exmembres de la RABLB—, i Tomàs Forteza, no hi hagi cap estudi metòdic sobre els fenòmens diacrònics de la nostra llengua i la seua aportació al patrimoni de la filologia romànica, i elogia els treballs fets anteriorment en el si de l'Acadèmia:

"Dexeu-me esmentar, noresmenys, com es aquesta Academia, adés per estamparles en ses Memories y Butlletins, adés per pertànyer a la matexa llurs transcriptors Bofarull, Miret y Sans, Moliné y Brasés, Carreras y Candi, Josep M.ª Roca, Ramon Miquel y Planas, etc., la institució que més y de mellor manera (recordinse les nombrosíssimes reproduccions en facsímil d'En Miret y Sans) ha contribuït a la transcripció de nostres documents antics" (PAR: 1924a, 51)

La comparació entre aquests documents històrics, que representen la tradició lingüística, i la parla viva moderna permetrà, segons Par, la normalització gramatical i el manteniment de la puresa lingüística lluny de les influències foranes:

"Els són la base fonamental per a aquests estudis, qui després han d'ésser contrastats ab los testimonis vivents de la geografia lingüística, o sia lo català

parlat, no a Barcelona, sinó en nostres encontrades més pures. De la comparança entre la tradició literaria y la parla viva n'ha d'exir aquella reglamentació gramatical y lèxica, qui ans servexi com a escut protector de corrupcions foranes, que com a cota d'acer qui li embargui 'ls franchs moviments" (PAR: 1924a, 52).

L'extens discurs acaba amb una *captatio benevolentia* de l'autor i el reconeixement cap a la institució que l'acull:

"Regonech, senyors, que he triada materia massa vasta y complexa per a mos conexements; dolç es, però, y atrayent, especular sobre la llengua. Perdonèumho, donchs. Rebèu vosaltres ma regonexença y la Academia la feheltat del menor de sos components" (PAR: 1924a, 52).

Després de l'índex analític, Par facilita la clau de les cartes citades, ordenades cronològicament, que provenen de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de l'Arxiu de la Seu d'Urgell i de la Biblioteca del Institut d'Estudis Catalans, amb la transcripció dels recopiladors i el lloc de publicació.

4.5.2. "Separació de mots coordinats"

El juliol de 1925 Alfons Par publica l'article que havia promès en el prefaci de la seua *Sintaxi* sobre "Separació de mots coordinats"⁶²¹. El treball sobre els relatius, que també proposa de fer, veurà la llum uns anys més tard:

"Ab aquest estudi de Bernat Metge com a basa, lo qual cobreix tot lo camp sintàctich que podríem figurar per una horitzontal, podrà hom reconstituhir les verticals de cada qüestió concreta, establint monografies històriques qui abastin tot lo procés de la llengua de dèls l'època baix llatina fins avuy. Per ço qui atany a les formes relatives "qui, que", a la separació de mots coordinats etc., es ço que, Déu mitjançant y temps lleguentme, me propós de fer" (PAR: 1923, VII).

⁶²¹ A la revista l'article apareix sota l'epígraf "Vermischtes. Zur Wortgeschichte" (*Miscel·lània. Sobre la Història de la llengua*).

Ja en una carta a Montoliu datada el 22 de maig de 1925, li explica que s'havia trobat amb Hilka, el seu editor de la *Sintaxi*, que li demanà "molt insistentment un treball per a la *Zeitschrift*", i confirma que l'està escrivint:

"Ara estich acabant pera la *Zeitschrift* un articlet sobre la separació de mots coordinats, precisant un dels aspectes tractats massa lleugerament per Spitzer y Krüger" (JULIÀ: 1986b, 323).

Molts anys abans, al pròleg de *Lo rei Lear* ja havia apuntat aquest tema:

"segons mes recerques es, o mellor dit, anava a esser, llei catalana que l'*ictus*, o colp fort, no caigués a la fi del periode, oració o simplement combinació de mots, com en moltes altres llengües, sinó vers lo començ dels meteixos. Aixís, [...] quan alguns substantius seguits són qualificats tots per un sol adjectiu, es gala de nostres mellors estilistes metre la part de l'oració representada per un sol vocable immediatament després del primer mot dels pertanyents a l'altra part. Aixís diu Bernat Metge: «tristes consideracions e treballoses" (PAR: 1912, XIII),

que reprèn a *Curial e Guelfa. Notes lingüístiques y d'estil*: "Nostre text perpetua delitosament l'hipèrbaton llatí" i dóna com a exemples del *Curial*, entre altres, «aquell magre cors e flach» o «no desijava sino veure Curial e parlar»" (PAR: 1928a, 63), considerant, en ambdós casos, que el fet de separar mots homogenis que haurien d'anar sintàcticament units mitjançant la conjunció copulativa confereix un ritme propi a la llengua catalana.

Amb l'oportunitat que li ofereix Hilka, Par dedica un breu monogràfic a aquest tema, que ja havia promès tractar en el pròleg a *Lo Rei Lear*, "Si'm lleu, me propose estudiar més esbarjosament aquesta llei en nostre romanç" (PAR: 1912, XIV), i que, com ell recorda, ja havien estudiat Spitzer⁶²² i Krüger⁶²³ (*RFE*, 1922), però, al seu entendre,

⁶²² Spitzer, Leo (Viena 1887 — Forte dei Marmi, Lucca 1960) Format a l'escola de Meyer-Lübke, aquest filòleg alemany decantà el seu interès cap a tota la Romània. Lingüista i historiador de la literatura, els seus estudis d'estilística van rebre influències durant molt temps de Freud. Fou membre corresponent del IEC.

sense distingir entre dos fenòmens distints: aquelles construccions en què l'elisió origina un reforç ideològic —és a dir, "y"⁶²⁴ = "y també"—, que, en català, funciona clarament amb les frases estereotipades ("lliurar-se d'una y bona") i que, segons Krüger, es troben sovint en el registre col·loquial i afectiu, i aquelles únicament eurítmiques ("buenas donas e ricas" —exemple donat per Spitzer—), en què la copulativa no pondera a posteriori, sinó que es tracta simplement d'una qüestió d'ordre.

El fenomen, derivat de l'hipèrbaton llatí i especialment interessant segons Par, rau en el fet que aquesta separació de dos mots coordinats la produeix un tercer heterogeni que no aporta cap significat ni matís nou i que, en canvi, produeix un efecte estilístic important, però cap transcendència ideològica, per la qual cosa, no n'hi ha en català actual.

Tot seguit, Par recull diversos exemples que mantenen aquesta construcció en documents catalans escrits en llatí i en altres llengües romàniques (castellà, provençal, francès i italià), però creu que, el català és la que millor incorpora aquesta tradició literària durant l'època clàssica, de manera que un dels casos (la coordinació de dos adverbis en '-ment', "clarament y bella") ha pervingut fins a l'època moderna, no ja amb un efecte estilístic, sinó com a norma habitual, i presenta molts exemples que donen suport a la seua conclusió.

Les cites que esmenta, d'adjectius separats del seu substantiu, estan recollides d'autors clàssics com Llull, Metge, Isabel de Villena, Arnau de Vilanova, Canals, Martorell... o bé d'obres també de l'època: *Xacob Xalabín, La filla de l'emperador Contastí...* i, fins i tot, n'hi ha algun exemple de la Decadència. A més, per corroborar la força d'aquest fenomen, addueix cites d'obres traduïdes d'altres llengües (castellà, italià i llatí) al català, on es pot observar que en la llengua d'origen no s'empra aquesta figura retòrica, i sí, en canvi, en la nostra (PAR: 1925, 84-85).

El llibre a què es refereix Par és SPITZER (1918). *Aufsätze zur romanischen Syntax und Stilistik*. Halle: Niemeyer.

⁶²³ Krüger, Fritz (Spremberg, Brandenburg 1889 — Mendoza, Argentina 1974) Romanista alemany, deixeble de Bernhard Schädel a Hamburg, començà la carrera amb una tesi de geografia lingüística sobre el llenguadocià i el català del Rosselló, però aviat s'aplicà a l'estudi dels dialectes castellans.

⁶²⁴ Grafies i exemples de Par. Per això, es mantenen, com a conjuncions copulatives, la "y", en català 'modern', i la "e", en català clàssic.

Alfons Par completa els nombrosos exemples que aporta de dos adjectius separats pel seu substantiu, amb cites que corroboren que el fenomen es dona en altres construccions, encara que no amb tanta freqüència: substantius separats pel seu adjectiu —"generacio activa e produccio" (Lull, "Libre de Deu", 316)—, predicats nominals amb 'ésser' entremig —"vera cosa es e certa" ("Chronica del Rey Jaume", I)—, verbs dividits pel seu règim —"conexer e amar Deu honrar e servir" (Lull, "Libre de Deu")—, i infinitius amb auxiliar modal —"dir vol e mostrar" (Homilies Organyá", 14). (PAR: 1925, 85-86).

A més, també transcriu cites de cartes o altres documents no literaris, la qual cosa prova, segons Par, que l'hipèrbaton "anava devenint connatural y perdent lo regust retòrich, com ja era esdevingut ab los adverbis" (PAR: 1925, 86). Tanmateix, amb la Decadència, desapareix aquesta construcció i només queda per a l'edat moderna el cas dels adverbis.

Alfons Par clou així un breu monogràfic (de només tres pàgines, ja que es tracta d'un tema molt puntual), però exemplifica perfectament el fenomen i classifica de manera clara —i sempre basant-se en nombroses cites que demostren l'abast del seu coneixement dels documents medievals, i no únicament els catalans—, la diferent tipologia de construccions de dos mots coordinats separats per algun tercer element de diferent categoria, completant i matisant d'aquesta manera els estudis fets abans per Spitzer i Krüger.

4.5.3. "L'ortografia del Diccionari Català-Valencià-Balear"

Aquest breu article de només tres pàgines comença a partir d'una aparent anècdota i passa, tot seguit, a convertir-se en una declaració de l'autor sobre el seu model de llengua (v. 4.2.4) i l'explicació de les causes que han originat la situació actual, que, segons ell, no justifiquen de cap manera la reforma ortogràfica que s'ha dut a terme des del IEC⁶²⁵.

⁶²⁵ Segarra (1988, 166) assenyala que aquesta és l'única ocasió en què la RALBLB —que després de la publicació de *l'Ortografia de la llengua catalana* es desentén, seguint el seu costum, de les polèmiques

Par felicita els redactors del *DCVB* per haver adoptat la grafia *y* en lloc de *i* com a conjunció copulativa i els encoratja a "adoptar totes les altres grafies tradicionals en nostra llengua, qui, si no pervingué a fixarles definitivament per manca d'edat daurada, no per axò dexà d'anar resolvent tots los problemes ortogràfichs que totes les llengües romàniques encontraren en l'edat mitjana, en tal guisa qu'avença a la major part d'elles en regularitat y perfecció" (PAR: 1925-1926, 423).

La discussió sobre la grafia de la conjunció copulativa, que és el fet suposadament anecdòtic que comentàvem més amunt, va ocasionar, en el primer terç del segle XX, un agre debat entre normistes i antinormistes. Moll (1963, 44), en el seu article a *Serra d'Or*, dins el dossier "Pompeu Fabra, en el cinquantenari de les Normes ortogràfiques", explica que "hi hagué moments en què adquirí gran virulència, en detriment de la bona amistat i cortesia entre persones altament recomanables per llur instrucció, seriositat i bonhomia", i afegeix que no es pot comprendre "que hi hagi un fanatisme que faci barallar els homes per si la *i* ha de ser llatina o grega".

Miracle (1963, 49), que contribueix a l'homenatge a Fabra en el mateix número de la revista, ho planteja amb un to més distès i irònic, i qualifica als antinormistes de "indisciplinats" que es revoltent contra la imposició: "I ells no eren homes perquè se'ls anés amb imposicions. En cada vella penya de cafè es donà un cop de puny damunt la taula que va fer dringar bella estona les culleretes dins les copes. S'havia declarat la guerra a la *i* llatina." En una publicació posterior, el mateix autor torna sobre el tema, afirmant: "El més enverinat de la campanya de *L'Avenç* era un joc d'infants comparat amb el dels primers anys de vigència de les Normes. La *y* i la *i* eren la bandera dels dos partits, el símbol de la discòrdia" (MIRACLE: 1989, 62).

Manuel de Montoliu, que visqué immers en les controvèrsies d'aquell període, s'havia fet ressò d'aquesta polèmica en una carta de 1925 adreçada al seu amic Miquel i Planas —que redacta seguint la normativa oficial—, en què, per no ferir la sensibilitat del receptor, exclama: "Perdoni'm les *iii* llatines i altres... *normes!*" (Carta a Miquel i

que encara se susciten sobre aquest tema—, es manifesta en defensa de l'ortografia tradicional abans d'adoptar les Normes del IEC, i ho fa "per boca d'un dels seus membres més recents" —recordem que Par

Planas: 27/04/1925, *apud* JULIÀ: 2000, 360). I no és estrany que s'excusés davant el bibliòfil, ja que aquest, en la seua conferència a l'Ateneu Barcelonès "Contra la reforma lingüística", planteja com un dels punts principals de la seua argumentació contra les Normes la supressió de *y*.

Segons l'autor d'aquest manifest, Fabra és el responsable del canvi de *y* per *i* impulsat des dels inicis de la campanya unificadora des de *L'Avenç*, que ara ha aconseguit que s'aprovés com una de les Normes, i que justifica, en tres passos: el primer, la voluntat de no desfigurar els mots manllevats del llatí i el grec (*heroic*, *ovoide*) fa canviar-ne la grafia medieval en *y* i recuperar la *i* originària; el segon pas és aplicar aquesta norma als mots d'origen popular (*feina*, *boira*); i, finalment, i per deducció lògica, es canvia la conjunció *y* per *i* per no fer-ne una excepció i perquè, de fet, en l'època daurada de la llengua catalana tampoc no era *y*, sinó *e*, de manera que només queda *y* per al dígraf *ny*. Miquel i Planas rebutja aquests raonaments, en què únicament veu una decisió arbitrària de Fabra que ve de l'any 1891, i advoca pel manteniment de *y* per diversos motius: "una tradició constant fins als nostres dies, que's tradueix, per lo tant, en una comoditat, ja que no dona lloch a cap dubte; la distinció entre una *i* vocal y una *y* consonant, cosa que, diguis lo que's vulgui, sempre es un aventatge, aquí y a tot arrèu; y, per últim, l'accentuació molt més fàcil d'infininat de paraules, que ara, ab la supressió de la *y*, s'ha vingut a complicar d'una manera considerable" (MIQUEL I PLANAS: 1918, 327-328).

En una altra publicació⁶²⁶, Miquel i Planas ridiculitza la *i* conjunció a partir d'una anècdota que li ofereix el títol en majúscules EN MARTÍ I I COMTE EN JAUME (*En Martí I i comte en Jaume*), en què l'ús de la conjunció provoca un efecte visual i tipogràfic curiós, i pot induir a una lectura errònia.

és acadèmic des de 1924—, "Anfós Par, un aferrissat antifabrià".

⁶²⁶ MIQUEL I PLANAS, R. *Bibliofilia. Recull d'estudis, observacions, comentaris y notícies sobre llibres en general y sobre qüestions de llengua y literatura catalanes en particular*. Volum II, p. 547-548. Aquest llibre es pot consultar a la Sala de Reserva de la Biblioteca de Catalunya.

I qui també s'afegeix a les diatribes contra la *i* és Moll⁶²⁷, el qual, es declara allunyat de la lluita per l'ortografia, perquè, com Alcover, pensa que és un tema secundari. Tanmateix, com es pot deduir pel títol, argumenta a favor de la seua posició en defensa de la *y*, comentant que aquesta forma ja era documentada al segle XIV, al costat de *e*, i adduint, a més, raons estètiques, "la *i* aïllada és molt magra", i tipogràfiques, per evitar la confusió amb *I* (= 'primer') o *l*.

Par toca, doncs, un tema de plena actualitat —amb no tanta acritud com el seu col·lega Miquel i Planas, però— que li serveix per destacar que hi ha dos aspectes molt importants que no s'han tingut en compte en les controvèrsies ortogràfiques "essent causa del esgarriament de molts" (PAR: 1925-1926, 423): el fet que l'ortografia, tot i que sigui accidental respecte de la llengua, no és arbitrària, i la idea que en català "no hi havia hagut may altra cosa sinó un galimatíes ortogràfich" (PAR: 1925-1926, 424).

Pel que fa al primer punt, Par recorre a Saussure⁶²⁸, Meillet⁶²⁹ i altres filòlegs per afirmar que la llengua està constituïda bàsicament per la parla, i, que, per tant, el model del segle XIV no és igual que l'actual, però això no justifica que l'ortografia hagi d'adaptar-se a aquests canvis, perquè "perpetúa trets y distinctius desapareguts y, en conseqüència, dóna la clau a fonemes y sintagmes que no hem heretats". Par defensa la diferència entre ortografia, "espill d'un estat arcaich", i prosòdia, "reflexe de la llengua viva", que es dóna en altres llengües com el francès i l'anglès, i afirma que aquesta dificultat no hauria de suposar cap problema per al català, que no té discrepàncies tan importants com les llengües esmentades (PAR: 1925-1926, 423).

⁶²⁷ MOLL (1926). "Per què tornam adoptar la *y* conjunció". *BDLC* XIV (abril-setembre 1926), p. 326-329.

⁶²⁸ Ferdinand de Saussure (Ginebra 1857 — castell de Vufflens, Waad 1913) Lingüista suís, deixeble dels neogramàtics. És autor del *Cours de linguistique générale*, publicat en edició pòstuma el 1916 sobre notes preses a classe pels seus deixebles Ch. Bally i A. Secheyay. El *Cours* se sol considerar el punt de partida de l'estructuralisme.

⁶²⁹ Antoine Meillet (Molins 1866 — Châteaumeillant 1936) Indoeuropeista francès, deixeble de Saussure, és conegut per les seues obres sobre el grec i el llatí i per altres obres de divulgació, com *Les Langues dans l'Europe nouvelle* (1918).

Per acabar de justificar la seua teoria fa un paral·lelisme curiós amb els vestits, que diu que són més accidentals que l'ortografia, però que no són arbitraris⁶³⁰. Per aquest motiu, defensa, per una banda, tant el respecte per les característiques d'indumentària particulars de cada comunitat, com, per l'altra, està en contra de la innovació ortogràfica —una clara al·lusió a les reformes institucionals—, la qual "anorresa lo bon dir y lo bell escriure : lo trist estat en lo qual es cayguda la literatura catalana moderníssima bé ho palesa" (PAR: 1925-1926, 424).

Quant al segon punt, afirma que, efectivament, la Renaixença començà "en un maremàgnum complert" (PAR: 1925-1926, 424), però proposa que cal situar-se en la millor època de la nostra literatura (segona meitat del segle XIV) i prendre com a models els originals d'autors consagrats o els textos produïts en centres de cultura, per arribar a la conclusió que "la ortografia catalana fóra estat fixada per complert en lo segle XV, si a mitjans d'aquest no fos començada la decadencia literaria, y qu'a la fi del segle XIV ja restaven ben pochs fonemes sens fixació definitiva" (PAR: 1925-1926, 424-425).

En aquest escrit, doncs, queda clar, que Par és partidari de recuperar el model ortogràfic de l'època de plenitud de la llengua i literatura catalanes, tot i que la pronunciació hagi evolucionat de manera divergent, perquè, segons l'autor, com que, a banda de l'alfabet fonètic —que no s'empra en treballs científics—, no hi ha cap sistema que pugui reproduir fidelment els sons —"Per açò los sistemes ortogràfichs moderns han fet riure als filòlechs, y per açò les llengües ab fort conrèu literari no n'han acceptat ni un" (PAR: 1925-1926, 425)—, les propostes de codificació modernes mostren tantes arbitriarietats com les tradicionals, però, a més, aconseguen que els lectors contemporanis no entenguin les joies de la literatura que, en el cas de la catalana, són anteriors al segle XV.

⁶³⁰ Par introdueix aquí una dada per al costumari, ja que, comparant l'ortografia amb la indumentària, afirma que "també són accidentals pels catalans la barretina, la faxa y la sardana, emperò bé veyèm com tothom s'esforça en servirles" (PAR: 1925-1926, 424).

Com a conclusió, doncs, Par es manifesta a favor de mantenir les diferències entre el sistema gràfic i la prosòdia, cosa que, per altra banda i sense problemes evidents, han fet altres llengües europees; altrament, segons el seu parer, la literatura no reeixirà a superar l'atzucac en què l'han convertit els defensors de les innovacions ortogràfiques.

4.5.4. "«Qui» y «que» en la Península Ibérica, I. En castellano"

En la *Revista de Filología Española* apareix l'últim trimestre de 1926 la primera part d'un estudi dedicat als relatius *qui* i *que*, que Par ja havia anunciat en el prefaci a la *Sintaxi* (1923, VII), però que, en aquesta ocasió, es refereix a la llengua castellana.

De bon començament, l'autor de l'article ja situa sobre l'objecte exacte de la seua investigació, el relatiu adjectiu (és a dir, amb antecedent), en cas nominatiu, i introdueix l'evolució dels relatius llatins cap al romànic "de modo que al final del Imperio la única forma nominativa era *qui*" —encara que no a Espanya, potser pel caràcter arcaic del llatí d'Ibèria— (PAR: 1926, 337), i, posteriorment, les formes resultants en castellà, francès i català. Com a suport d'aquest breu recorregut per la gramàtica històrica, Par (1926, 337-338) assenyala l'autoritat de les fonts consultades dels romanistes Bourciez, Brunot i Nyrop⁶³¹, i conclou que, al final del segle XVI, queda fixada la forma *qui* en francès culte (que no en popular), que en castellà aquest relatiu va desaparèixer aviat, i que el català presenta un estat intermig entre aquestes dos llengües i molta vacil·lació en el seu ús. Aquesta constatació permet a Par (1926, 338) afirmar que no creu en la generalització de *qui* en el romànic ibèric, sinó el domini d'aquest relatiu per al masculí de persona i de *que* per al femení de cosa.

L'autor analitza ara sistemàticament els originals continguts en tres-cents setanta-dos documents publicats per R. Menéndez Pidal (*Documentos lingüísticos de España, Reino de Castilla*)⁶³², i deixa l'estudi dels dos relatius en català per a una segona part, tot i que

⁶³¹ Amb les seues obres ressenyades segons l'ordre dels autors citats: *Éléments de linguistique romane* (1910), *Histoire de la langue française des origines à 1900* (1905-1946), i *Grammaire historique de la langue française* (1903).

⁶³² Par (1926, 339) remarca que les còpies no interessien, perquè la distinció paleogràfica entre *qui* i *que* "es nimia de por sí" i els copistes dels segles XIV i XV introduïen correccions en els textos.

assenyala que els textos castellans li han proporcionat no únicament un mitjà excel·lent per investigar la desaparició de *qui* en castellà, sinó també per preparar l'estudi de les dos formes en català (PAR: 1926, 338).

Par (1926, 339-340) examina la documentació separant inicialment els textos llatinitzats i els textos castellans, que, tot seguit, agrupa a partir de la regió i la cronologia. Quant als primers, que inclouen també les frases fetes en llatí que han perdurat fins més tard en documents en vulgar, fa una estadística de l'ús segons l'antecedent —masculí de persona, masculí de cosa, femení de persona, femení de cosa—, amb un predomini clar de la forma *qui* per al primer tipus i de *que*, per a l'últim.

Quant als textos castellans, Par (1926, 340) demostra amb números, de bon principi, que en totes les zones estudiades el predomini del *que* és absolut com a antecedent de persona femenina i de cosa masculina i femenina, i, aleshores, a través de l'estudi, pretén fixar la data de desaparició de *qui* com a antecedent masculí de persona en cada regió. De seguida, arriba a una primera conclusió sobre que la Rioja baixa —est de Logronyo— (PAR: 1926, 341) i Múrcia (PAR: 1926, 346) són les dos zones en què, per la seua proximitat a Catalunya i Aragó, la desaparició de *qui* és més tardana, tot i que, veient les dades amb què Par (1926, 349) il·lustra aquestes afirmacions, no sembla prou significativa la diferència de dates, ja que, a la Rioja baixa, la desaparició de *qui* data de l'any 1240⁶³³ i, al nord de Castella, per exemple, de 1237; en canvi, el cas de Múrcia sí que sembla més representatiu, perquè Par assenyala 1305 com la data de desaparició del relatiu.

En resum, a més d'aquesta primera constatació observada, Par (1926, 349) recull les següents conclusions:

- en els textos llatinitzats es dona la regla clàssica, és a dir, la concordança antecedent i relatiu en gènere;
- en els textos castellans,

- amb antecedent femení de persona i amb antecedent de cosa en ambdós gèneres apareix gairebé sempre *que*;
- amb antecedent masculí, l'ús antic fou *qui*, que va desaparèixer en diferents èpoques segons les zones, de manera que a les regions septentrionals, que són més tradicionals, hi perdura més temps aquesta forma.

Per acabar, Par (1926, 348) data la desaparició del relatiu *qui* en les regions en què més arrelà, pel cap alt, a l'inici del segle XIII. En frases fetes, però, es conserva fins més tard. Pel que fa al *qui* tònic substantiu, va perdurar fins al segle XIV, en què va ser substituït per *quien*, per la qual cosa no va poder influir en la desaparició de la forma àtona.

4.5.5. "«Qui» y «que» en la Península Ibérica, II. En el dominio catalán"

L'any 1929 apareix, també a la *RFE* i en dos parts (primer i segon trimestres), l'estudi de les formes *qui* i *que*, però, en aquesta ocasió, en català⁶³⁴. L'interès de Par per fer un monogràfic sobre el tema ja l'havia manifestat al prefaci de la *Sintaxi*, i, basant-se només en una gran profusió d'exemples de Metge, havia estudiat totes les formes de relatiu dins aquesta gramàtica⁶³⁵ (PAR: 1923, § 969 - § 1009).

4.5.5.1. Precedents

A banda, tant Alcover com Miquel i Planas n'havien parlat al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (v. 2.3.2). El primer, en la seua extensa

⁶³³ L'autor, però, matisa aquesta dada, afirmant que a la Rioja baixa la forma *qui* perdura amb antecedents normals fins a l'any 1240, i amb antecedents molt repetits, fins a l'any 1313 (PAR: 1926, 347).

⁶³⁴ Tot i tractar-se del mateix treball i de les dificultats que després comporta a l'hora de citar-lo, ens ha semblat interessant referir-nos a les dos parts a partir de referències bibliogràfiques diferents (1929a i 1929b, per al primer i segon trimestres respectivament), perquè Par també ho va distribuir en dos blocs, i, potser, perquè el gruix de cada apartat en justifica el tractament per separat. Entengui's, doncs, que, quan en aquesta tesi es parla de tot l'estudi de Par sobre els relatius en català, hi ha aquestes dos referències.

⁶³⁵ V. també 4.3.

comunicació "La llengua catalana té sintacsis propia"⁶³⁶, considera que la sintaxi del català és superior a la del castellà en el tema dels relatius, perquè tant es pot emprar *qui* com *que* per al subjecte: *el rey QUI reynava o QUE reynava* (ALCOVER: 1906, 354).

El segon va més enllà i presenta una comunicació únicament sobre aquest tema, "Els relatius *que* y *qui*", en què defensa la readopció de *qui* subjecte en la llengua literària i deixa *que* per al règim, com en francès, en base a quatre principis: l'ús que se'n feia en l'època d'or de les lletres catalanes —"Els clàssics catalans feien, en efecte ús del *qui* ab una constància ben significativa" (MIQUEL I PLANAS: 1906, 322)—, la pervivència d'aquest relatiu en algunes zones —"*qui* com a relatiu es encara vivent en el parlar de qualque encontrada mallorquina" (MIQUEL I PLANAS: 1906, 323)—, el fet que ens hagi arribat en frases estereotipades del tipus "l'any qui vé" (MIQUEL I PLANAS: 1906, 323), i la facilitat que dona d'evitar possibles ambigüitats⁶³⁷ —i, en aquest sentit, proposa l'exemple "El tigre qui vencé el lleó", de significat totalment oposat a "El tigre que vencé el lleó" (MIQUEL I PLANAS: 1906, 323-324). Per tots aquests motius, proposa "que 'l relatiu *qui* sia tornat a usar hont li pertoca" (MIQUEL I PLANAS: 1906, 324).

Fabra apunta en la seua gramàtica de 1912 que hi ha autors que voldrien restablir l'antiga distinció entre *qui* subjecte i *que* règim, opció que desestima al·legant que, en català antic, també podia aparèixer *que* com a nominatiu —i en dona exemples de Lull i altres autors—, per la qual cosa la llengua moderna en el dialecte central només ha conservat *que*, "adoptando así una sola forma (que) para el nominativo y el acusativo (de acuerdo con todas las lenguas neo-latinas excepto el francés)" (Fabra: 1912, 197-

⁶³⁶ ALCOVER, Antoni M. (1906). "La llengua catalana té sintacsis propia", dins CONGRÉS (1906), p. 350-399.

⁶³⁷ A l'objecció que diu l'autor que se li podria fer que, generalment, la lògica del significat desfà les possibles ambigüitats —per exemple, a "El peix que ha pescat un home" només hi hauria, en principi, una interpretació—, hi oposa una intuïció que podem considerar avançada al seu temps i precursora, en certa manera, de la teoria generativa, que postula que una gramàtica de la llengua ha de poder donar compte de totes les oracions possibles que qualsevol parlant pugui arribar a imaginar. Miquel i Planas apunta que en un joc com el del 'món al revés' hauria de ser possible la creació de l'oració amb significat contrari a l'habitual i que això es resoldria amb el *qui* subjecte, "El peix qui ha pescat un home". Per tant, "pera que un llenguatge pugui ésser tingut per cosa perfecta, ha de possehir la facultat d'expressar ab tota precisió qualsevulga idea per impensada y estravagant que sembli, a la qual un cervell humà pugui donar forma" (MIQUEL I PLANAS: 1906, 324).

198). I afegeix que en època moderna hi ha autors que no admeten aquesta simplificació i només accepten per al nominatiu l'ús de *qui*, que seria el cas de Par.

Posteriorment, en la *Gramàtica* de 1918, planteja que la variant arcaica de *que* (és a dir, *qui*) pot ser admesa com a subjecte en casos d'ambigüitat entre el subjecte i el complement directe. Tanmateix, Fabra abandona la idea en les successives redaccions de la gramàtica oficial, de manera que en la setena edició (1933)⁶³⁸ —que és la que hem consultat—, afirma que el restabliment del *qui* feble seria més perjudicial que beneficiós "puix que suposaria la pèrdua de la distinció importantíssima que el català parlat fa encara entre les oracions de relatiu substantives que designen persona i les que designen cosa" (FABRA: 1933, 60), tot i que gramàtics postfabrians com Ruai i Badia s'hi han mantingut fidels en cas d'ambigüitat.

En canvi, en el treball d'història de la llengua sobre coordinació i subordinació en documents del segle XIV que duu a terme⁶³⁹, Fabra no recull cap exemple ni de *qui* ni de *que* en cap context: només s'ocupa de les construccions de relatiu "*el qual* +substantiu" i relatiu possessiu (FABRA: 1926, 11-12), de *la qual cosa* (FABRA: 1926, 12-13), i del tònic *què* i l'expressió *on que* (FABRA: 1926, 13-14).

Par (1929a, 1), que comença l'article relacionant-lo amb el que havia escrit uns anys abans sobre l'evolució dels relatius en castellà (PAR: 1926), de seguida reprèn la qüestió encetada per Miquel i Planas al Congrés i ens situa en el cas especial del català, que, a diferència del castellà —que aviat va prescindir del *qui*—, i del francès culte —que, molt més tard, va acabar bandejant el *que*—, presenta un estat intermig i vacil·lant. Aquest és, doncs, un treball més complex, perquè, a més, la forma *qui*, en algunes contrades, ha pervingut, segons Par, fins a la seua època (finals del segle XIX i primer terç del XX, per tant).

A banda d'aquestes consideracions, el propòsit de l'autor és analitzar un gran nombre de textos, que abracen des de textos llatinitzats fins a textos catalans vulgars, erudits i

⁶³⁸ FABRA, P. (1918). *Gramàtica Catalana*. 7a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1933.

literaris⁶⁴⁰, "a fin de evitar anormalidades estadísticas, y de vigilarnos constantemente para mantenemos libres de todo apriorismo" (PAR: 1929a, 1), sobretot a l'hora de delimitar els diferents graus d'espontaneïtat dels documents medievals que condueixen a treure conclusions sobre l'ús de *qui* i *que* en la llengua oral.

4.5.5.2. Els textos llatinitzats

Par (1929a, 2) comença el seu estudi analitzant els textos més antics, que per força són els textos llatinitzats, i distingeix entre els documents vulgars i els erudits. Dels primers comenta que per a les investigacions sobre el català els documents llatins de la Marca Hispànica que tenen més valor són els dels escrivans menys erudits, i encara, els fragments més allunyats de les fórmules estereotipades, ja que es tracta d'entreveure entre la llengua clàssica la forma vulgar emprada llavors.

A continuació, el lingüista distribueix els documents vulgars per regions i en fa dos grans grups: Catalunya alta, que inclou *grosso modo* les comarques de l'Alt Urgell, la Cerdanya, el Rosselló i el Pallars i Girona, i Catalunya baixa, amb textos de Barcelona, Terrassa, Sant Llorenç de Munt, Vilafranca i la Segarra. Par (1929a, 3) troba que l'única forma de relatiu en les oracions estereotipades dels textos dels segles IX, X, XI i XII és

⁶³⁹ FABRA, P. (1926). *La coordinació i la subordinació en els documents de la Cancilleria catalana durant el segle XIVe*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

⁶⁴⁰ Al Col·legi Major de Pedralbes es conserven, dins una carpeta relligada, dinou sobres amb la capçalera, a dalt a l'esquerra, de l'empresa on treballava l'investigador, *Juan Par y C.^{ia} - Barcelona*, que contenen les anotacions sobre *qui* i *que* fetes per ell a partir dels documents analitzats, els quals consten a la part exterior del sobre amb un títol genèric. Són, concretament:

- cinc sobres amb la referència *Cartes de la "Marca Hispànica" (originals)*, cada un dedicat a un segle, des del IX fins al XIII;
- quatre sobres amb el títol *Cartes de la "Marca Hispànica" en català* —segles XI, XII, XIII i Menorca;
- vuit sobres amb la referència *Documents catalans*, que inclouen els dedicats als segles XIV, XV, XVI, XVII i XVIII, un a Sardenya, un a Mallorca i un a textos dels segle XV de València;
- un sobre amb el títol *Notes lingüístiques sobre documents copiats en cartularis*;
- un sobre amb la referència *Transcripcions inèdites*, en el qual hi ha anotacions extretes de pergamins de Manuel de Montoliu, i d'originals de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de l'Arxiu Municipal de Barcelona.

Bàsicament les notes de Par inclouen estadístiques sobre l'aparició de *qui* i *que* en els documents estudiats, però també hi ha un apartat de lèxic, i comentaris sobre aspectes fonètics, construccions i estil, que, en molts casos són judicis de valor del tipus "dolent, acatalanat" o "lo més ben escrit d'aquests segles".

qui amb antecedents dels dos gèneres, fet que considera representatiu de la fase preromànica.

Aleshores, analitza l'estadística d'aparició dels relatius respecte de les expressions més espontànies que integren els 515 documents estudiats dels segles X, XI, XII i XIII⁶⁴¹, i, com ja havia fet amb els escrits sobre *qui* i *que* en castellà (PAR: 1926), comprova l'ús d'aquestes formes amb antecedent de persona masculina i femenina, i de cosa masculina i femenina. A més, distribueix els exemples trobats segons siguin de les regions pirinenques o de la Catalunya baixa. Els resultats els ofereix, d'una banda, en xifres absolutes (PAR: 1929a, 4) i, de l'altra, en percentatges relatius (PAR: 1929a, 6).

Les conclusions més importants a què arriba són que, en conjunt, "los documentos del Norte son más fieles a *qui* que los de la Cataluña Baja, y además que los siglos X y XI lo conservan mejor que los dos siguientes" (PAR: 1929a, 6); que, a Barcelona —entesa aquí com a sinònim de la Catalunya baixa—, ja al segle XI, hi ha predomini de *que* en referència a cosa femenina; i, finalment, que, a les regions septentrionals s'observa el mateix fenomen a partir del segle XII, és a dir, més tard, "no sólo por ser más conservadores los dialectos abrigados por los estrechos valles pirenaicos, sino por recibir las directrices sociales, políticas y educativas de la corte condal, que regía por fin los destinos de todo el Principado" (PAR: 1929a, 8).

Quant als textos llatins erudits, que componen el segon grup analitzat per Par, aquest investigador, en els 200 documents redactats en llatí del segle XIV, extrets del segon volum de *Documents per a la Història de la Cultura Catalana Mitgeval* (1907-1921) de Rubió i Lluch —actes familiars del rei i els seus súbdits, encàrrecs de llibres, ordres de pagament, recomanacions...—, comprova que els notaris de la cort barcelonina seguien

⁶⁴¹ A més de les referències als textos analitzats que fa al llarg de la seua exposició, Par, en la segona part de l'article, afegeix un apèndix documental en què inclou alguns dels textos llatinitzats que ha estudiat (PAR: 1929b, 130-131), tenint en compte, però, que el llistat cronològic d'aquests escrits —en total 722 (els esmentats 515 d'aquests segles, els 200 recollits per Rubió i 7 més del segle IX que Par (1929a, 4) cita, però que no analitza per ser un nombre insuficient)— està parcialment contingut a les *Notes lingüístiques* (PAR: 1924a), i, per tant, Par només indica, en aquest adjunt, els volums on estan reproduïts, sense detallar-los.

ja fidelment la regla clàssica de *qui* amb antecedent masculí i *que* amb antecedent femení.

4.5.5.3. Els textos catalans

El següent pas és la recerca en els textos catalans. El filòleg distribueix aquest segon bloc en quatre subapartats dedicats respectivament a la llengua del passat (PAR: 1929a, 10-25), a la parla actual (PAR: 1929a, 25-30), als documents erudits (PAR: 1929a, 30-34), i a les obres literàries —ja en el fascicle de la *RFE* del segon trimestre— (PAR: 1929b, 113-126), i impregna el seu treball de consideracions metodològiques, que resumeixen la pacient tasca que ha dut a terme de revisió d'una ingent quantitat de documents de diversa consideració i d'obres publicades, i d'estadístiques d'ús dels relatius, separant-los encara per regions i cronologia.

4.5.5.3.1. La llengua del passat

Pel que fa al primer subapartat, Par (1929a, 10-11) remarca que en la documentació consultada dels segles IX, X i XI no hi ha prou exemples que permetin arribar a generalitzacions sobre la qüestió estudiada, i, en conseqüència, comença les seues reflexions a partir de textos del segle XIII, que es quan s'inicia el període literari del català, el qual arriba fins a principis del segle XV —durant el regnat d'Alfons el Magnànim, (1416-1458)—, moment assenyalat per Par (1929a, 12) com el del començament de la decadència, en què "como fruto fácil de contaminarse antes de haber llegado a sazón, la lengua literaria se plegó sin resistencia ante la mayor pujanza del castellano". I afegeix que la decadència de la llengua parlada, encara que es produeix una mica més tard, es pot concretar l'any 1450.

A partir d'aquestes premisses, l'interès del filòleg se centra en l'estudi dels documents que millor poden reflectir la llengua parlada —i que no són, lògicament, els sorgits de cancelleries, considerats, per Par (1929a, 12), de caràcter semiliterari pel nivell d'erudició dels escrivans—, i explica que, per manca d'una col·lecció completa de textos lingüístics que inclogui tots els períodes de la llengua, ha recorregut a la recopilació de

Miret i Sans per al *BRABL* (segles XIII i XIV), i a documents inèdits (segle XIV-1835) obtinguts gràcies, d'una banda, a l'adquisició d'un important lot de cartes particulars, i de l'altra, a la possibilitat de consulta de la nombrosa col·lecció d'escrits procedents dels arxius del monestir de Poblet, als quals Par va poder accedir durant la seua estada a Escornalbou (v. 3.3.2). A més, l'investigador disposa de nous textos publicats per Miret i Sans, posteriors a 1400, els quals, pel fet de no constituir col·lecció, han estat ressenyats en la seua totalitat a l'apèndix documental del final de l'article (PAR: 1929b, 132-147), juntament amb la resta de textos catalans inèdits (PAR: 1929a, 13).

Pel que fa a la distribució per regions, Par (1929a, 13-15) comença a comptar les dades sobre Mallorca i València des del segle XIV; sobre Menorca, des del XVI⁶⁴²; i sobre Sardenya, des del XVII⁶⁴³, ja que és a partir de cada una d'aquestes centúries que comença a tindre la possibilitat de disposar de prou textos amb característiques dialectals diferenciades per mirar d'obtenir resultats significatius respecte de les conclusions de Catalunya. Quant al Principat, el divideix en dos grans zones: Catalunya superior (bisbats de Girona, Vic, Solsona, Urgell i Lleida) i inferior (bisbats de Barcelona, Tarragona i Tortosa), i, de seguida, palesa que la fragmentació dialectal en oriental i occidental no és pertinent per a l'estudi dels relatius, per la qual cosa en prescindeix. A banda d'aquests criteris historicogeogràfics, intenta, també, fixar les dates que permetin establir uns períodes que donin compte de les successives fases per què passa l'evolució dels relatius.

Després d'aquestes consideracions metodològiques i explicacions sobre les fonts documentals, i tenint en compte els factors històrics, geogràfics i temporals, i els antecedents dels relatius, el lingüista presenta, com ja havia fet amb els documents en llatí, un quadre amb les freqüències d'aparició de *qui* i *que* en xifres absolutes (PAR: 1929a, 16) i un altre en tants per cent amb les dades, en aquesta ocasió, només de *qui* (PAR: 1929a, 18), aclarint, però, que els casos amb antecedent de persona femenina són

⁶⁴² Per tant, la dada que relaciona Menorca i Marca Hispànica en la nota 640, que descriu els arxius de Par al CMP, no pot ser correcta.

⁶⁴³ La referència a resultats sobre Sardenya només apareix en xifres, absolutes i relatives, en els quadres estadístics (PAR: 1929a, 16 i 18) —no quan l'autor desenvolupa les conclusions dins el text—, i després, a les conclusions finals (PAR: 1929b, 428).

gairebé inexistents, perquè en els textos estudiats "la mujer es apenas mencionada, reflejando bien esta omisión su inferior condición social" (PAR: 1929a, 17), per la qual cosa, en aquest cas, si no es tenen en compte les quantitats exactes, fiar-se només dels percentatges pot donar lloc a interpretacions errònies.

A més, per fer més gràfica l'evolució de *qui*, Par il·lustra els resultats sobre aquest pronom amb quatre diagrames diferents referits a Catalunya superior, Catalunya inferior, Mallorca i València (1929a, 19), i un a Menorca, que presenta en pàgines posteriors, perquè abraça el període dels segles XVII a XIX (1929a, 29). I avisa que hi ha un marge d'error —que situa en el 10%—, a causa de possibles equivocacions dels escriptors de l'època o dels transcriptors moderns —encara que sempre ha procurat, en la mesura que era possible, contrastar les còpies amb els originals—, o, fins i tot, que poden ser fruit de desencerts propis en la interpretació de fragments ambigus.

Les conclusions són que a Catalunya, superior i inferior, i València, amb diferències poc significatives, el descens en l'ús de *qui* és constant amb tots els antecedents, mentre que a Mallorca amb antecedent de cosa avança el *que*, i amb antecedent de persona es manté fermament el *qui*, fet que es confirma, més tard, amb les dades referents a Menorca i la literatura moderna (PAR: 1929a, 20).

Per acabar aquest apartat sobre la distribució dels dos relatius en el passat, en què s'ha referit exclusivament a documents particulars sense valor literari a partir de l'estudi geogràfic i sincrònic de la seua evolució, Par (1929a, 21-25) analitza els contextos lingüístics en què s'han desenvolupat les formes per extreure'n conclusions —o en les seues paraules, duu a terme un "examen cualitativo"(PAR: 1929a, 20)—, algunes de les quals són que el gènere neutre sempre és *que*, amb antecedent *ço* o tota una proposició sencera; que en documents mercantils és més utilitzat *qui* per al nominatiu i *que* per a l'acusatiu, perquè s'hi persegueix la màxima claredat; i que els nuclis més forts de persistència de *qui* són les construccions amb dates futures ("pentacosta primera *qui* ue", 1244, Treguas Foix) i les frases constituïdes amb antecedents pronominals o substantius amb valor indefinit o universal ("los *qui* vuy hic son", 1484, Cervera).

4.5.5.3.2. La parla actual

Comença, a continuació, el segon apartat, en què estudia l'evolució dels relatius en la parla actual. De seguida, indica que a València s'ha perdut totalment l'ús de *qui*, i que pràcticament ha desaparegut a Mallorca, com ja ho havia fet anteriorment a Catalunya, a pesar del que es podria deduir dels resultats extrets durant el segle XVIII a l'illa. El lingüista no pot aportar dades del segle XIX, perquè no hi ha documents particulars ni cartes privades redactades en català, sinó en castellà, i els escrits públics i personals que corresponen al període de la Renaixença els considera testimonis literaris.

Queden, això sí, algunes restes de *qui* en expressions fossilitzades com poden ser les oracions tradicionals, els proverbis i modismes, les construccions amb dates futures i les formes "aquell *qui*..., lo *qui*..., el *qui*" (PAR: 1929a, 26-27), mentre que en oracions espontànies aquest relatiu està desapareixent en les persones incultes. Par busca informants que puguin retratar fidelment la llengua real i menys contaminada —"la construcció con *qui* se conserva firme en personas libres de prejuicios eruditos" (PAR: 1929a, 27)—, i les busca en excursions dialectològiques que recorden el consell del seu mestre mossèn Alcover que s'ha d'anar a investigar per tots els racons⁶⁴⁴, tot i que, de vegades, en la investigació sintàctica és més difícil, ja que "cuanto más incultos son los sujetos y más espontánea y fidedigna su habla, menos proposiciones relativas emplean" (PAR: 1929a, 28).

Apunta, tot seguit, a partir d'un altre quadre sinòptic, les conclusions sobre la seua recerca en documents menorquins, en els quals troba que es continua usant *qui* tant amb antecedents de persona com de cosa, amb excepcions en aquest segon cas, i hi introdueix una nova variable, sense gairebé referència prèvia⁶⁴⁵:

⁶⁴⁴ En aquest apartat Par detalla una de les seues sortides filològiques: "En nuestra investigación en Colldejóu, pueblecillo sin carretera de la provincia de Tarragona, oculto en un valle dominado por la Mola, perteneciente a la sierra de la Argentera, escuché varios *qui* en al conversación corriente de mi guía de excursiones" (PAR: 1929a, 28).

⁶⁴⁵ En tots els quadres i explicacions que Par presenta, parteix, com hem assenyalat al llarg de la ressenya d'aquest estudi, de les variables temps / regions / antecedent (persona masculina, persona femenina, cosa masculina, cosa femenina) per donar compte de l'evolució dels relatius, i només, quan es refereix als documents mercantils i similars, introdueix el tema de *qui* per al nominatiu i *que* per a l'acusatiu,

"Actualmente, pues, es Menorca la única región catalana en que subsiste el sentimiento espontáneo del sujeto gramatical de la proposición relativa, tal como ha sucedido en francés" (PAR: 1929a, 30).

4.5.5.3.3. Els documents erudits

El tercer bloc de textos que Par (1929a, 30-34) analitza és el que fa referència a documents erudits, per a l'estudi dels quals pren com a base els escrits cortesans publicats per Rubió i Lluch en el mateix volum esmentat anteriorment i del qual treu les dades per a l'estudi dels textos llatinitzats (v. 4.5.5.2). Es tracta, ara, d'albarans, reconeixements de pagament, inventaris, i instruccions respecte d'obres, edificis, pintures i llibres, entre altres, redactats pels escrivans de la cúria barcelonina, entre els quals inclou Bernat Metge, que, tot i ser un literat, no ateny el màxim grau d'expressió en aquest tipus de documents pel seu contigut més quotidià (PAR: 1929a, 31).

L'autor justifica l'interès en aquests textos pel fet que l'objecte de la seua investigació és de caràcter sintàctic i, per tant, s'han de tindre en compte, també, les capes més erudites, ja que, si per a la reconstrucció dels fonemes, "la masa irreflexiva es la que traduce mejor la constitución íntima de la lengua", per als sintagmes "son los espíritus cultivados los que emplean las construcciones más complejas, dándolas matices que a veces irradian a todo el cuerpo lingüístico"⁶⁴⁶. I amb més raó, afirma, en el cas de la llengua catalana, perquè "inició su decadencia precisamente por la literatura y habla cortesana, y tiene especial aplicación a las formas de relativo, por cuanto el lenguaje invasor prohibaba *que* y desconocía *qui*" (PAR: 1929a, 31).

Després d'analitzar 225 escrits catalans que van des de 1301 a 1409, les conclusions més importants de Par (1929a, 32-33) són que:

emparant-se en la necessitat de claredat en la redacció (v. PAR: 1929a, 22). En el cas dels documents menorquins reapareix aquesta diferenciació sintàctica, sense, però, cap aclariment que la justifiqui.

⁶⁴⁶ Par ja havia introduït en l'apartat anterior (v. 4.5.5.3.2) el tema de la diferència cultural basada en la diversitat social, amb unes reflexions que poden semblar, des del punt de vista d'avui en dia, certament classistes, o, si més no, excessivament paternalistes.

- comparant els percentatges d'aparició de *qui* en aquests documents amb els percentatges que registren els documents més vulgars, "en el pueblo estaba *qui* más arraigado que en las curias principescas";
- a causa de la influència erudita llatina, es dóna preferència a aquest relatiu per al masculí i a *que* per al femení;
- el procés de pèrdua de *qui* ja s'havia iniciat abans que es manifestés la pressió del castellà, que, en va accelerar la decadència;
- l'estil cortesà és més àgil —ja que evoluciona marcadament en poc més d'un segle— que la parla popular, sense canvis en 150 anys;
- la tipologia dels antecedents que conserven més temps *qui* és la mateixa que l'autor havia constatat en els documents menys erudits.

Finalment, aporta els resultats extrets de la revisió d'una col·lecció de cartes de 1458 incloses en el Còdex napolità de Ferran I⁶⁴⁷, fill natural d'Alfons el Magnànim, que palesen abastament que en la cort catalana de Nàpols la pèrdua de *qui* és notòria, per influència de la llengua italiana.

Par clou, amb aquests tres apartats, el primer article publicat a la *RFE* sobre l'evolució de *qui* i *que* en la llengua catalana. En el número següent (abril-juny 1929), apareix la segona part, amb el subtítol "Continuación", que inicia amb l'estudi promès del quart grup de documents, el referit a les obres literàries.

⁶⁴⁷ Ferran I de Nàpols (València? 1423 — Nàpols 1494) Fou legitimat pel seu pare el 1440 i reconegut com a successor en el tron de Nàpols pel parlament general el 1443. Fou coronat a Bari el 1459. Com el seu pare, impulsà les arts i la vida cultural en general: féu obrir la universitat el 1465 i afavorí la introducció de la impremta (1473); tingué predilecció pels tractats amb finalitats pràctiques, de política, d'art militar, de caça, de manescalia i similars, en llatí, italià, castellà i català.

**4.5.6. "«Qui» y «que» en la Península Ibérica, II. En el dominio catalán.
(Continuación)"**

A causa del considerable volum de dades aportades per Par en el monogràfic dels relatius en català, de la diversitat de documents estudiats i del fet que ell mateix distribuís els continguts en dos fases —segurament per fer més aclaridors els resultats—, semblava necessari dedicar un capítol diferent al seu segon article, a pesar que tots dos es poden trobar en el mateix volum de la *RFE* —que no en el mateix trimestre—, i que mantenen una lògica unitat temàtica.

4.5.6.1.1. Obres literàries

Comença, doncs, aquest article amb la descripció de l'últim esglaió en la recerca en la tipologia de documents: l'apartat, promès amb anterioritat, dedicat a les obres literàries. De seguida, com és costum en l'autor, situa l'objecte de la seua investigació, que, en aquest cas, és el conjunt de "las obras más representativas de la verdadera escuela clásica catalana, de la que se desdobló hacia 1430 la valenciana, que tanta pujanza adquirió en los comienzos de nuestra decadencia literaria" (PAR: 1929b, 113). L'investigador afirma, tot seguit, que no farà un quadre a part per a la literatura mallorquina, perquè en temps de Llull formava unitat amb la de la Península, i en l'època de diferenciació i decadència no ofereix obres veritablement literàries.

Després, abans d'endinsar-se en l'objecte central de la seua investigació, inclou les edicions consultades, gairebé totes de Barcelona (PAR: 1929b, 114, nota 1), entre les quals cal destacar, pel nombre, les que fan referència a la *Biblioteca Catalana*, publicades pel seu amic Miquel i Planas. I encara, entre aquestes, menciona tres obres que en el moment d'aparició de l'article, estan a punt de veure la llum, en les quals

intervé com a coeditor: *Curial e Guelfa, Regiment de la cosa pública i Doctrina compendiosa*, aquestes dos d'Eiximenis⁶⁴⁸.

Un cop més, segueix el sistema d'adjuntar quadres sinòptics amb les xifres absolutes sobre la distribució de *qui* i *que*, classificats, com en anteriors ocasions, per tipus d'antecedent, època i lloc de procedència, als quals afegeix ara el nom de les obres consultades. Així, hi ha un primer apartat per a Catalunya i Mallorca amb separacions cronològiques que inclouen els textos publicats en cada franja temporal —s. XII, S. XIII, 1300-1430, 1430-1500, s. XVI— (PAR: 1929b, 115-117), i un segon apartat per a València —s. XV i s. XVI— (PAR: 1929b, 117).

Les quantitats en percentatges les resumeix en tres esquemes, segons les dates, en cadascun dels quals classifica les obres i autors en quatre blocs —i en aquest punt difereix de la manera d'oferir els resultats en els textos anteriors—. En el primer, en què tot i que no indiqui la data es refereix a les obres fins a 1430, Par (1929b, 118) distribueix els grups segons predomini *qui* (grup A), es mantingui *qui* per a persona i baixi per a cosa (grup B), *qui* predomini per al gènere masculí i *que* per al femení (grup C), i *qui* només predomini per a persona masculina (grup D). I encara elabora un altre quadre resum (PAR: 1929b, 119), en què reprèn els percentatges dels documents vulgars i cortesans de la mateixa època per comparar-los amb els de les obres literàries.

A continuació, destaca del grup A l'ús absolut de *qui* en Llull i Andreu Febrer, ja que "se trata evidentemente de casos de reflexión erudita, en el último tanto más notable cuanto no se dejó influir en lo más mínimo por el original toscano *che*, siendo así que su traducción literal de la *Divina Comedia* está cuajada de italianismos insufribles"⁶⁴⁹ (PAR: 1929b, 119), i conclou que "la fidelidad a *qui*, en buena parte de los escritores del período áureo de la literatura catalana, es decir, hasta 1425, es de origen retórico y

⁶⁴⁸ Sembla que aquestes dos obres d'Eiximenis no van acabar de publicar-se o, potser, se'n va fer una edició molt reduïda. Queda clar, però, en aquest estudi, que, si no es van difondre, almenys Par sí que en va fer l'estudi lingüístic (PAR: 1929b, 117) Per a més informació, v. 4.7.6.

⁶⁴⁹ Par, en l'anàlisi més profunda a la *Divina Comèdia* que fa a "Acotacions lingüístiques" (1931a), reitera aquesta opinió sobre els italianismes de Febrer (v. 4.5.11).

gramatical: no la observaban ellos mismos con tanto rigor ni cuando hablaban, ni cuando escribían documentos no literarios" (PAR: 1929b, 120).

Quant als altres grups, només remarca que del B, que encapçalen les *Homilies d'Organyà* (segle XII), naix la tendència que es popularitzà a Mallorca —segons Par "la heredera más pura del habla catalana" (PAR: 1929b, 121)— de *qui* per a persones i *que* per a coses, que, afirma, és també la predominant en la literatura moderna, i del grup C, en el qual apareix el seu model com a prosista, Bernat Metge, diu que la preferència de *qui* per al masculí i *que* per al femení és "un caso notable de latinismo" (PAR: 1929b, 121).

El segon esquema (PAR: 1929b, 122) manté la tònica del primer, quant a blocs de textos (PAR: 1929b, 118), i inclou ara les obres de 1430 a 1500 amb la conclusió general que l'aparició del relatiu *qui* disminueix ràpidament i augmenta el nombre d'escrits del grup D. I, tot seguit, adjunta els resultats referits al segle XVI (PAR: 1929b, 123), que corroboren que els escriptors, que s'havien mostrat fins a 1430 més fidels a *qui*, "introducen *que* por todas partes, cediendo en sus composiciones a la corriente que les dominaba ya desde 1355, como nos han revelado los documentos cortesanos", malgrat que "los documentos populares lo conservaron en Cataluña hasta últimos del siglo XVIII, y en Mallorca hasta últimos del siglo XIX", de la qual cosa dedueix que "no registramos el ocaso de una forma literaria, sino el de toda una literatura que cayó deshecha ante la pujanza artística y el predominio político de las letras castellanas" (PAR: 1929b, 123-124).

Amb aquesta conclusió, Par (1929b, 124-125) se situa en la descripció de l'estat dels relatius en la literatura actual —és a dir, en el seu temps—. Segons la seua opinió, els escriptors de la Renaixença recuperen la tendència a l'ús de la forma *qui* en cas de persona masculina de les comarques rurals —allunyades de "un lenguaje, como el barcelonés, híbrido y literariamente inadmisible" (PAR: 1929b, 124)—, de la tradició oral de Mallorca —amb *qui* per a persona i *que* per a cosa fins a mitjan segle XIX—, de l'ús generalitzat que en suposen a Menorca, de la lectura dels clàssics i de la llengua francesa, però "no habiendo llegado hasta los escritores renacentistas la tradición literaria catalana, no pudieron heredar el sentimiento del sujeto gramatical, y ha

resultado que, en general, emplean *qui* con referencia a persona agente, y *que* en las construcciones pasivas (con verbo auxiliar o con *se*) y siempre que se refiere a cosas" (PAR: 1929b, 124).

Matisa, tanmateix, que es refereix a literats que no permeten que els seus escrits siguin corregits seguint les consignes del IEC —"escritores libres", que en diu ell—, perquè les Normes no admeten *qui*, mentre que ell, en canvi, postula —com palesa en els seus propis escrits⁶⁵⁰, i a pesar que els escriptors no acaben d'assimilar ben bé el *qui* com a subjecte en totes les construccions⁶⁵¹—, la recuperació d'aquesta forma:

"Cabe admitir, por consiguiente, una manera literaria, viva y libre, que, a nuestro parecer, es la que cuadra al genio de la lengua, y debería, en consecuencia, preceptuarse." (PAR: 1929b, 125)

Par acaba aquest apartat amb la inclusió de dos gràfiques més amb les quals, a tall de resum, pretén assenyalar la trajectòria general de *qui* en textos llatinitzats, en català vulgar i en obres literàries, tenint en compte, però, que "la línea que representa el catalán en el siglo XIX es la única que no se fundamenta en estadísticas; la hemos trazado *a priori* traduciendo la situación actual" (PAR: 1929b, 126).

4.5.6.1.2. Recapitulació

L'estudi acaba amb l'exposició de les conclusions (PAR: 1929b, 127-130) referides globalment a tots dos articles, les quals inclouen, per tant, el resum dels resultats parcials que s'han anat donant en cloure cada apartat: parla vulgar, mitjans cortesans i erudits, i obres literàries. Per no repetir excessivament els continguts anteriorment exposats, només assenyalarem les idees que ens han semblat més remarcables.

En primer lloc, Par afirma que, en el període preromànic, l'única forma relativa era *qui*, i que en llengua vulgar, aquest relatiu es mantingué fins als segles XIII i XIV sense

⁶⁵⁰ Par segueix *qui* per al nominatiu i *que* per a l'acusatiu (v. 4.2.5.3.9).

⁶⁵¹ Aquestes reflexions finals sobre l'ús dels relatius que fan els escriptors donen una mica més de llum a la classificació sintàctica dels relatius, perquè, en aquest estudi, Par gairebé mai no parla de subjecte.

arribar, però, a triomfar totalment sobre *que*, per la qual cosa, "si el catalán hubiese llegado a plena madurez política, social y literaria" (PAR: 1929b, 127), s'hauria aconseguit l'hegemonia de *qui*.

A partir de 1450, la desaparició de *qui* és gradual segons les zones: al Principat es manté fins al s. XVIII amb "una regular proporció" (PAR: 1929b, 128) amb antecedent de persona masculina; a València, desapareix totalment l'any 1700⁶⁵²; a Mallorca guanya terreny *qui* per a persones i *que* per a coses, de manera que l'any 1800 *qui* està en ple auge; a Menorca, el seu ús durant el segle XVIII és preponderant; i a Sardenya, els documents dels segles XVII i XVIII recullen les últimes mostres de *qui*.

Pel que fa al moment actual, s'ha generalitzat l'ús de *qui* a Menorca, mentre que a les altres contrades queda restringit a pregàries, proverbis i proposicions indefinides ("aquell qui...").

En segon lloc, i pel que fa als documents erudits, quan els escrivans catalans comencen a redactar en llengua vulgar, s'amotllen a la fórmula llatina de *qui* per al masculí i *que* per al femení, continuant així la tendència que seguien en l'elaboració de textos llatins dels segles XII i XIII, mentre que, per influència italiana, els documents cortesans del regne de Nàpols demostren una pèrdua ràpida de *qui*.

Quant a les obres literàries, Par constata que, fins a 1430 els escriptors fan servir *qui*, per erudició, per als subjectes gramaticals, però que a finals del segle XV, aquesta forma ja havia desaparegut pràcticament dels textos —conservant-se únicament i de manera circumstancial per a la persona masculina—, per influència de la cort castellana i de l'ensorrament de la literatura catalana, fins que, des de 1850, amb la Renaixença, es torna a recuperar *qui*, però únicament per a persona agent.

⁶⁵² Pel que fa a les dades sobre València, Par s'equivoca a l'hora de formular la conclusió final, però es tracta més aviat d'un lapsus que d'una errada important, perquè, si s'ha seguit el seu raonament al llarg del text i tractant-se ara d'un resum de fets que ha explicat anteriorment, l'esmena és perfectament deduïble. L'anotem, només perquè en quedi constància. Així, diu: "Valencia: la desaparición de *qui* es mucho más rápida: en 1500 ya no existe con persona masculina, cosa masculina y cosa femenina; en 1700 con persona masculina" (PAR: 1929b, 128). És evident que el primer "persona masculina" hauria de ser "persona femenina".

Finalment, l'autor afegeix un apèndix documental distribuït primer per llengua dels textos, i classificat, després, per segles, i encara, per regions (PAR: 1929b, 130-147)—al qual s'ha referit al llarg de la seua exposició per fer-nos partícips de la documentació consultada—, que es pot considerar molt valuós en quant permet resseguir detalladament el voluminós conjunt d'escrius consultats —entre els quals destaquen les cartes extretes d'Escornalbou pel seu caràcter inèdit—, i admirar la col·lecció particular que Par ha adquirit per a la seua recerca.

La investigació sobre *qui* i *que* en català acaba aquí, però encara, dos anys més tard, apareixerà un altre article sobre aquestes formes en aragonès. La quantitat de feina que implica un estudi d'aquestes característiques, la minuciositat i la paciència que comporta l'anàlisi basada en el creuament de dades, i la recerca incansable en tot tipus de documents, no es poden negar a aquest investigador, que, no ho oblidem, dedica a la lingüística el temps que li resta de la seua ocupació habitual com a industrial cotoner.

Pel que fa a aquest assaig, Par intenta explicar un fenomen d'història de la llengua basant-se en l'anàlisi de nombrosa documentació, per a l'estudi de la qual no dubta a confrontar els textos publicats amb els originals sempre que li és possible, ni a adquirir documents que l'ajudin a completar el corpus de què disposa, el qual examina amb criteris diacrònics, dialectològics, externs (la influència de la cort) i, fins i tot, socials —com per exemple quan constata que és difícil trobar exemples en què aparegui la dona com a protagonista dels escrits, "reflejando bien esta omisión su inferior condición social" (PAR: 1929a, 17).

En el fons, la detallada exposició de tota la casuística serveix a l'autor per buscar en la història de la llengua les raons que han contribuït a l'abandó de la forma *qui* —a partir de proves que demostren que l'expansió d'aquest relatiu en el període d'or de les lletres catalanes va ser frenada per la irrupció de l'apogeu de la literatura castellana—, i per reivindicar el retorn a les formes vigents en aquesta època d'esplendor, cosa que li permet mostrar el seu desacord amb la normativa oficial, que rebutja *qui*, i, de retruc, justificar, finalment, l'opció personal del manteniment d'aquesta forma per al subjecte.

4.5.7. "QUI y QUE en la Península Ibérica, III. (Conclusión). En aragonés"

Amb aquest article, Par completa el monogràfic sobre els relatius a Espanya⁶⁵³, però, en aquest cas, dedica la seua atenció a l'aragonès, per a l'estudi del qual ha hagut d'esperar que Navarro Tomás⁶⁵⁴ li facilités els encara inèdits *Documentos del Alto Aragón*, ja que, fins aquell moment, treballar amb textos aragonesos suposa trobar-se amb escrits "en su mayoría aragoneses sólo en el concepto histórico" (PAR: 1931b, 225), o amb textos excessivament influenciats pel català i castellà. Per aquest motiu, rebutja bona quantitat de documents i, com és característic en ell, dóna la bibliografia dels volums d'on ha seleccionat els seus materials, concretament, a més dels 150 documents de Navarro Tomás, n'estudia set de Pròsper de Bofarull⁶⁵⁵, quatre d'Amador de los Ríos⁶⁵⁶ i tres que li proporciona Ricardo del Arco, cap de la Biblioteca Provincial d'Osca (PAR: 1931b, 225-227).

⁶⁵³ A l'Ateneu Barcelonès es pot trobar, així mateix, una versió que recull tots els articles referits al relatiu, i que apareix també a la bibliografia d'aquesta tesi, perquè es tracta d'una edició diferent, encara que no aporti res de nou. Es tracta de: PAR, Alfonso (1931d). "*Qui*" y "*que*" en la Península Ibérica. Madrid: Imprenta de la Librería y Casa Editorial Hernando (S.A.).

La publicació d'aquest llibre, amb un ex-libris de l'Ateneu i la indicació impresa "Donatiu de", seguida de l'anotació manuscrita "Sr. A. Par", probablement respon al costum —molt estès entre la classe intel·lectual i benestant de l'època, segons es pot deduir de les edicions de Miquel i Planas—, de fer edicions limitades per als amics i coneguts. D'altra banda, Par va fer diverses donacions dels seus treballs a les diferents entitats i institucions en què va col·laborar.

⁶⁵⁴ Tomás Navarro Tomás (La Roda, la Manxa 1884 — Northampton, Massachusetts 1979) Filòleg i erudit, deixeble de Menéndez Pidal. Fonetista notable, es autor de *Manual de pronunciación española* (1946)*. Publicà, a més, *Métrica española* (1956), *Documentación lingüística del Alto Aragón* (1957) i *Arte del verso* (1959).

*Cal assenyalar, en referència a aquesta data que dóna la GEC, que en el CMP hi ha un volum del *Manual*, que va pertànyer a Par, editat a Madrid per la Imprenta de los Sucesores de Hernando l'any 1918.

⁶⁵⁵ Pròsper de Bofarull (Reus 1777— Barcelona 1859) Arxiver i historiador. Estudià filosofia i lleis a la Universitat de Cervera i es doctorà a la d'Osca el 1798. El 1814 fou nomenat arxiver de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a Barcelona, i el 1818 obtingué la consideració de director amb plenitud de funcions. Cal remarcar-ne la tasca ingent de classificació, atesa la incúria en què trobà l'arxiu reial. Publicà importants fons de l'arxiu, i, sobretot, inicià la publicació de la *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, de la qual aparegueren disset volums (1847-59) sota la seua direcció. Par cita aquesta obra com a font dels documents de Bofarull que analitza, i dóna com a any d'edició 1848 (PAR: 1931b, 226).

⁶⁵⁶ José Amador de los Ríos (Baena, Còrdova 1818 — Sevilla 1878) Historiador, crític literari i semitista. Publicà alguns poemes i tres peces dramàtiques, però aviat es dedicà exclusivament a l'ensenyament i a la investigació historicoliterària, fonamentant els seus mètodes en el recull de materials, fruit de la consulta directa de les fonts. Decisiu per a la investigació posterior de la literatura a la Península Ibèrica foren els set volums de la *Historia Crítica de la Literatura Española* (1861-65), els quals, malgrat no passar de l'edat mitjana, constituïren un cabal notable de notícies, observacions i judicis crítics. Par extreu els documents del volum II d'aquesta obra (PAR: 1931b, 227).

Desestima, en canvi, els publicats per Serrano y Sanz⁶⁵⁷, perquè estan escrits "en una región que sólo con muchas salvedades puedo admitir que sea lingüísticamente aragonesa" (PAR: 1931b, 226). L'autor confirma la idea que esmenta Serrano sobre la percepció de Saroïhandy⁶⁵⁸ que s'imaginava ser a Catalunya quan va passar per Benasc, ja que, en la seua estada en aquesta població de l'Alta Ribagorça, va comprovar que la llengua emprada és el català amb alguns dialectalismes, i, per tant, discrepa de Serrano, quan dedueix de l'estudi de Saroïhandy trets aragonesos del ribagorçà en allò que per a Par només són proves de català pur⁶⁵⁹.

Un cop establertes les fonts, Par divideix l'assaig en dos apartats: documents vulgars (PAR: 1931b, 227-232) i obres erudites (PAR: 1931b, 232-233), i relaciona molt breument, en la part final (PAR: 1931b, 233-234), els seus estudis sobre *qui* i *que* en castellà, català i aragonès, apartat aquest últim que justifica el subtítol d'entrada "Conclusión".

En aquesta ocasió —potser perquè hi ha molta menys documentació a comentar—, Par no dona ni gràfiques ni quadres sinòptics com havia fet en l'estudi dels relatius en castellà i català, tot i que sí ofereix xifres absolutes i bastants exemples que demostren

⁶⁵⁷ Manuel Serrano y Sanz (Ruguilla, Castella la Nova 1868 — Saragossa 1934) Historiador i catedràtic castellà. El 1889 entrà al cos d'arxivers i bibliotecaris i treballà a la Biblioteca Nacional. És autor de molts treballs sobre història d'Amèrica. Pel seu interès pels Països Catalans es destaquen *Noticias y documentos históricos del condado de Ribagorza, hasta la muerte de Sancho Garcés, año 1035* (1912).

⁶⁵⁸ Jean-Joseph Saroïhandy (Saint-Maurice-sur-Moselle, Lorena 1867 — Courbevoie, Illa de França 1932) Hispanista i basquista francès. Professor de castellà a diversos liceus francesos, del 1919 al 1924 fou assistent i substitut de Morel-Fatio al Collège de France. Reféu el capítol de Morel-Fatio sobre la llengua catalana del *Grundriss der romanischen Philologie* de G. Gröber per a la segona edició d'aquesta obra.

Par s'hi refereix dos vegades, i les dos el cita com a 'Saröihandy', amb un error ortogràfic (PAR: 1931b, 226).

⁶⁵⁹ Al CMP es conserva l'opuscle: PITOLLET, Camille (1933). *Jean-Joseph Saroïhandy, simple histoire*. Le Puy-en-Velay: Imprimerie de la Haute-Loire, amb dedicatòria de l'autor al lingüista barceloní: "Al Sr. Par, que está citado p. 19, cordial recuerdo". La relació amb Pitollet s'havia manifestat anteriorment en una carta de Par a Calveras, en què l'industrial li demana un exemplar d'un dels seus estudis publicats per la Biblioteca Balmes: "En Pitollet me demana un exemplar de mon estudi «Curial e Guelfa» ¿Me'l podria fer a mans?" (Carta de Par a Calveras: 13/06/1931, *apud* IGLÉSÍAS: 2001, 624).

En la pàgina esmentada, efectivament, apareix una al·lusió al comentari de Par en aquest article, sobre la catalanitat del dialecte ribagorçà: "Tout récemment un autre philologue catalan, En Anfós Par, s'élevait —*RFE*, XVIII (1931) p. 226— contre une théorie de Saroïhandy au même lieu, attribuant un caractère aragonais au dialecte de Ribagorza, qui, en fait, revêt toute apparence de n'être que catalan".

les seues conclusions, les quals són que, pel que fa als textos vulgars, des de mitjan segle XIII l'aragonès només coneix *que* per a antecedent de persona femenina, cosa masculina i cosa femenina (PAR: 1931b, 227), mentre que per a persona masculina es troben les dos formes.

Aleshores, passa a comentar aquest darrer cas descrivint la tipologia dels contextos en què es dona la variació. En el cas de les oracions estereotipades que es perpetuen per tradició, apareix *qui* en els encapçalaments de ritual, els finals amb referència al notari o escrivà, en el sintagma *aquel qui*, i en les frases fetes *qui fue* (equivalent a *quondam*), *qui agora yes e por tiempo sera* (que es repeteix sovint, totalment o parcial), i *qui desus* (= 'que s'ha mencionat més amunt'). En canvi, a diferència del català, les dates no duen *qui* ('mes de març *que ara viene*').

Quant a les oracions amb més o menys grau d'espontaneïtat, es pot trobar *qui* en documents en què se cita una persona masculina com a testimoni; en oracions hipotètiques precedides per "qualsevol" fins a 1268 ('cual quiere omne o muller *qui* mas propios parientes son nuastros'); i en algunes frases lliures. De tota manera, conclou que *qui* desapareix totalment a finals del segle XV (PAR: 1931b, 232).

Pel que fa al segon apartat, les obres erudites, Par confessa que, a causa de l'escassetat dels originals aragonesos que es conserven, i dels pocs exemples de relatius que es poden trobar en aquestes obres, és impossible de fer cap deducció, per la qual cosa descarta les composicions literàries, i confirma únicament els resultats obtinguts a partir dels documents vulgars, que, això sí, s'apropen més a la parla popular (PAR: 1931b, 233).

Per acabar, compara les dades corresponents a l'evolució dels relatius en els dominis català, castellà i aragonès, i conclou que aquesta última llengua manté una posició intermitja: el *qui* desapareix més tardanament que en castellà, però molt més aviat que a València, que és la regió catalana que més decau en l'ús d'aquest relatiu. Per consegüent, fent un resum final:

Sembla, però, contradient Pitollet, que Par no discrepa de Saroïhandy, sinó de la interpretació que en fa

"Si consideramos en conjunto lo que podríamos llamar el dominio ibérico de *qui*, veremos que la evolución de este morfema es gradual, tanto en el espacio como en el tiempo; en aquél, su mancha gráfica disminuye sin saltos bruscos, desde Menorca hasta Cataluña, y luego en la Península, a medida que procedemos hacia Poniente y hacia el Sur. Los Pirineos, sin embargo, lo separan netamente del provenzal y lengua de oc, que apenas si conocen otra forma sino *que*⁶⁶⁰. En cuanto al tiempo, no sólo la evolución es por doquier pausada, sino que en donde *qui* llegó a alcanzar el período literario, como en Cataluña, el ritmo evolutivo es distinto según la capa social. El tanto por ciento de *qui* usado por cada escritor casi es un medio exacto para fechar su obra y determinar a qué nivel erudito pertenece" (PAR: 1931b, 233-234).

4.5.8. *Curial y Guelfa, Notes lingüístiques y d'estil*

El 14 de diciembre de 1927, Par presenta a l'Acadèmia de Bones Lletres *Curial y Guelfa* (BRABLB XIII, 238), que és un prelude de l'estudi que, amb el títol complet *Curial e Guelfa. Notes lingüístiques y d'estil*, publica un any després, parcialment, a l'AOR (1928a, 119-150) i, en un volum sencer, editat per la Biblioteca Balmes (1928b)⁶⁶¹. Precisament, al final de la versió de l'AOR, s'anuncia que "la resta d'aquest extens treball amb la part publicada ací formaran el volum primer de la *Biblioteca Lingüística de l'Oficina Romànica*" (PAR: 1928a, 150), la qual cosa el degué omplir de satisfacció, si tenim en compte l'estima amb què inicia la seua col·laboració en aquesta entitat (v. 2.3.9).

El motiu de dur a terme aquest estudi té el seu origen en l'edició de la novel·la del XV de què havien tingut cura ell i Miquel i Planas (1932a). En la notícia editorial, el bibliòfil comenta que després de gairebé sis anys "quedà enllestida la impressió del

Serrano (PAR: 1931b, 226).

⁶⁶⁰ Com ell mateix apunta en nota a peu de pàgina, Par extreu aquesta informació de BRUNEL, Clovis (1926). *Les plus anciennes chartes en langue provençale*. París: Auguste Picard, éditeur. Al CMP hi ha l'exemplar que consultava el lingüista barceloní, que era de la seua propietat.

present text del CURIAL a les darreríes del 1927, y'l nostre benvolgut company-editor senyor Anfòs Par pogué tot seguit empèndres a fons l'estudi gramatical de l'obra, y anticipar desde l'any següent el fruyt del seu treball" (PAR: 1932a, XIII). És així com, abans de la publicació del llibre i de la versió completa de les seues *Notes*, Par dóna a conèixer en el si de dos de les institucions en què col·laborava, la RABLB i l'OR, bona part dels resultats de la seua investigació, que consisteixen a fer un estudi gramatical i estilístic de la novel·la,

"boy comparantla d'una part ab aquell espill de bell catalanesch y lleugera prosa que Bernat Metge nos heretà ab lo seu *Somni*, y d'altra banda ab lo malmès llenguatge modern. Lo primer nos permetrà anar precisant la evolució rabea y malestruga que nostra llengua literària sofrí tot just iniciat lo s. XIVe y aytambé justipreuar nostre text a la llum del escrit sobirà de nostra literatura. Lo segon se recomana per si mateix, pera aclarir fenòmens lingüístichs avuy obscurs y pera aguhar nostre tast ab savories clàssiques" (PAR: 1928b, 5).

Par anuncia que l'estudi no serà complet, sinó limitat a posar en relleu discrepàncies i coincidències entre el *Somni*, el *Curial* i la llengua moderna, i assenyala que, com que ja va fer un estudi morfosintàctic "cabal" de l'obra de Metge, "les presents notes vindran a ésserne un suplement" (PAR: 1928b, 5). A continuació, i després de detallar la bibliografia emprada, comença el capítol de notes lingüístiques, que divideix en grafia (p. 7-12), fonètica (p.13-20), morfologia (p. 21-36), sintaxi (p. 37-59) i ordenament (p. 60-63).

Més tard, empenrà la part dedicada a les notes d'estil, distribuïda en influències forasteres (p. 65-73), vàlua lingüística del text (p. 75-86) i vàlua estilística i literària (p. 87- 89). I abans de donar el treball per acabat, l'autor de l'estudi ofereix un índex analític (p. 90-96)⁶⁶² que ajuda el lector a localitzar els fenòmens i els mots estudiats.

⁶⁶¹ En aquesta tesi, les referències a aquest estudi de Par es fan a aquesta edició, ja que és la més completa: el fet que dugui la lletra *b*, totalment circumstancial, és degut al respecte a l'ordre cronològic d'aparició de les dos versions.

⁶⁶² A l'índex general situa, erròniament, l'inici de l'índex analític en la pàgina 91.

4.5.8.1. Notes lingüístiques

4.5.8.1.1. Grafia

La primera reflexió de Par és que el *Curial* és l'obra literària que assoleix un més alt nivell respecte a l'ortografia, ja que fins i tot supera en aquest punt al *Somni*. Amb un desenvolupament normal, es mostra convençut que, després d'aquesta novel·la cavalleresca⁶⁶³, s'hauria aconseguit la fixació ortogràfica en la literatura catalana, si no fos perquè ja en el mateix *Curial* "hom hi discerneix les primeres influències lexicals bastardes, qui havien d'expandirse incontinent en malura determinant de la decadència literària" (PAR: 1928b, 7).

Aquest comentari el repeteix una mica més tard, sempre prenent de base l'obra del prosista català del XIV com a punt de referència, quan assenyala que en la novel·la d'autor anònim "la forma gràfica hi es encara més regular qu'en *Metge*", la qual cosa és "lo mèrit més excels d'aquesta novela", que —i aquí hi ha la conclusió definitiva que justifica la represa del sistema ortogràfic per part de Par a partir del *Curial* (v. 4.2.4)— "es pot ser la obra qui s'acosta més a lo que sembla anava a ésser l'ortografia normal catalana" (PAR: 1928b, 9).

Segueixen, a continuació, diverses consideracions gràfiques que afecten especialment les consonants, entre les quals destaquem les que després li serveixen per adoptar el seu propi codi ortogràfic (v. 4.2.5.2.2), començant per la que diu que quan [k] es troba en posició final, es representa *ch*, *crech* (8461)⁶⁶⁴ (PAR: 1928b, 8), o la norma que Par afirma que és "general catalana" per a la prepalatal fricativa sorda, "si es mitjanera lo sol signe *x*, si es final *ix*: *matexa* (793) [...], *aqueix* (7918), encara que concedeix que a la *x* li sigui avantposada una *i* "en aquelles encontrades ahont s'hi nota, assenyalades per Mossèn Alcover" en el *BDLC* (PAR: 1928b, 9). També constata, seguint exemples que

⁶⁶³ No és objectiu d'aquesta tesi entrar en el debat sobre el gènere del *Curial*: emprem la denominació de 'novel·la cavalleresca' d'Espadaler (v. 4.6.5).

⁶⁶⁴ Entre parèntesis, al costat dels exemples en cursiva, el número de línia del *Curial* en què es troben aquests exemples, assenyalat per Par.

anota Menéndez Pidal en *Orígenes del español* (1926), que *ix* es troba en documents castellans anteriors al segle XII (PAR: 1928b, 10).

En aquesta mateixa línia, hi ha la reflexió sobre la semivocal fricativa medipalatal que sempre és representada per *y* "de conformitat ab la fonètica *y* ab distinció clara ab la vocal *i*: *cuyda* (7604), *joyes* (8094)...", que explicaria algunes grafies *y* per representar la vocal *i*, quan aquesta segueix altra vocal: *oyt* (5520), *loy* (*lo'i* < *lo li*)... (PAR: 1928b, 11). O la confusió en l'ús de les preposicions *en* (<IN) i *ab* (<APUD), que, segons Par, conduí a introduir *m* en la grafia de *ab*, encara que "nostre autor sempre l'escriu correctament, llevat de qualque *amb* (6405, 15041), qui nos traeix la forma fonètica ja viva llavors" (PAR: 1928b, 12).

Altres reflexions ortogràfiques a tindre en compte són que les grafies *ny* per a la medipalatal nasal i *ll* per a la lateral en posició mitja o final, ja estaven fixades definitivament en la literatura⁶⁶⁵, però hi havia dubte en la representació d'aquest últim so en posició inicial, que pot ser *ll* o *l* (PAR: 1928b, 11-12). L'autor, referint-se a aquests sons i també als prepalatals, considera que "nostres escribes hagueren d'aguar l'enginy per tal de resoldre ab l'alfabet clàssich fonemes qui no hi encaxaven. Llevat de la *ñ* castellana i *ll* hispànica, podem afermar qu'en cap pahís romànich gosaren afayçonar signes nous, comprenentse, donchs que les solucions adoptades sien totes imperfetes. Y no podem retreure a nostres escriptors clàssichs fretura de decisió, quant modernament en la fixació de l'ortografia qu'ha promogut l'I. d'E. C., no'ns som⁶⁶⁶ atrevits tampoch a exirnos dels carrerany ortogràfichs marcats pel llatí" (PAR: 1928b, 8-9).

Justifica, per tant, algunes discrepàncies que es produeixen a l'hora de representar el mateix so en documents de l'època medieval, ja que explica que els autors anaven assajant formes diferents fins a trobar les definitives, cosa que s'hauria aconseguit "si la tradició literària no fos embastardida devers 1425". I insisteix que "nostra literatura

⁶⁶⁵ L'autor afirma, seguint el seu discurs d'entrada a la RALBL (1924a), que el dígraf *ny* es va introduir en els documents catalans cap a la meitat del segle XIII, i es va expandir durant el segle XIV (PAR: 1928b, 11).

⁶⁶⁶ Sorpren aquí l'ús que fa Par d'aquesta primera persona, que suggereix la seua identificació amb els postul·lats del IEC, habitualment, oposats als seus.

hauria assolida la fixació ortogràfica escayenta, més depressa encara que Castella y França", que generalitzaren algunes formes al segle XVI (PAR: 1928b, 9).

I reprement el tema de l'Institut, encara torna a fer referència a l'entitat, quan assenyala que en el *Curial* la *l* doble es representa *ll* igual que el so palatal, i en dóna com a exemples *damiselles* (6858) i *estellificada e collocada* (11252). En aquest cas, esmenta Par, "no estan los gramátichs moderns d'acort sobre un nou signe qui representi aquest fonema; l'I. d'E. C.⁶⁶⁷ y Mossèn Alcover adopten *l·l*" (PAR: 1928b, 8), amb la qual cosa es fa evident que no reconeix l'autoritat de la corporació, perquè quinze anys després de l'aprovació de les Normes, tot i assenyalar la solució oficialment acceptada, encara la posa en dubte en nom d'uns "gramátichs moderns". De fet, ell mateix, en els seus escrits, adopta *l* (v. 4.2.5.2.2), sense distingir, per tant, aquest so del simple.

I encara comentem un últim apunt, perquè molts anys després serà protagonista d'un estudi monogràfic de Rafanell (1999), que discutirà, en primer lloc, la descripció del fenomen i, en segon lloc, la conclusió de Par al respecte: el tema de la representació de la linguoalveolar africada sonora, que vacil·la entre *tz* i *z*. Par creu que la major freqüència de *tz* prova que aquest dígraf és l'adequat (v. 4.2.5.2.2).

4.5.8.1.2. Fonètica

En la història de la llengua, els diferents canvis en la llengua oral des del llatí fins a arribar al moment actual es poden resseguir a partir de documents privats i literaris que palesen les vacil·lacions que es mostren en les successives representacions gràfiques i obeeixen a modificacions en la pronúncia, a partir de les quals els historiadors poden establir períodes evolutius marcats per fenòmens regulars. En aquest capítol Par assenyala alguns trets fonètics que es poden observar en el *Curial* —que afecten tant vocals com consonants—, que singularitzen la novel·la i fan evident el moment evolutiu dels diferents sons.

⁶⁶⁷ Aquesta representació està recollida en el número 37 de les NORMES (1913): El so de *l* palatal és representat pel símbol *ll*; el so de *l* doble o geminada és representat pel símbol *l·l*.

D'entre els fenòmens que Par apunta, n'assenyalarem només alguns que serviran per il·lustrar la seua tasca en aquest camp. El nostre criteri de selecció no depèn tant de la transcendència del fenomen, com del fet que siguin representatius en la manera de concebre la llengua per part del lingüista o de les reflexions que hi aboqui en relació al català modern:

- *e* àtona en posició pretònica, que *Curial* conserva en molts casos, com, per exemple, en *confermant* (9890), corresponent a FĪRMARE > *fermar*, forma que manté com els altres clàssics catalans⁶⁶⁸, a pesar que, en textos immediatament posteriors, ja hi hagi abundància de formes cultes amb *i*: *confirmar*... (PAR: 1928b, 13-14).
- *e* > *i*: tancament de *e* per anar seguida de medipalatal; en *millor* (9257) < MĒLIORE, única forma en el text, "talment com avuy fem a Barcelona, a diferència de moltes encontrades ahont diuen *mēļø*"⁶⁶⁹ (PAR: 1928b,14).
- Confusió *a*, *e* àtones: les grafies *sent* (6724, 10158), *sant* (6739), *dexebla* (12883), *malait* (7454), proven, segons Par, que *a*, *e* àtones "no sols eren pronunciades relaxades, ans havien ja adoptat lo sò fosch indistint ab que les conexem en lo català oriental" (PAR: 1928b,15)⁶⁷⁰, amb la qual cosa confirma la versió de Bourciez, que assenyala: "En Catalogne enfin, *casa* avait aussi subsisté tout d'abord, mais est devenu *kazę* à partir du XIIIe siècle, excepté à l'Ouest du domaine (avec en *ę* moins arrondi que celui du français); devant *s* l'*a* semble être passé à un *ę* faible dans *casęs* pour *casas* dès le XIe siècle, et cette forme persiste encore à l'Ouest et à Valence,

⁶⁶⁸ Par adopta també aquesta forma amb *e* (v. 4.2.5.3.11). En aquest mateix estudi en tenim més d'un exemple: "durant lo s. XIIIe s'*aferma* generalment..." (PAR: 1928b, 17); "Si noves recerques *confermen* que no's troben formes compostes anteriors a 1425..." (PAR: 1928b, 19); "Si investigacions d'altres autors y de documents personals *confermaven* aytal resultat..." (PAR: 1928b, 22).

⁶⁶⁹ En aquest cas, Par, consegüent amb la seua crítica al parlar de Barcelona, selecciona per als seus escrits la forma emprada en els llocs menys corruptes, tot i que admeti que fins i tot la seua pronúncia sigui amb *i*.

⁶⁷⁰ Així ho confirma Segarra (1985, 62-63) seguint Coromines (1971, 295), quan assegura que la neutralització en síl·laba pretònica data del segle XIII; en posició final absoluta, del XIV; i en síl·laba postònica interna i en síl·laba final quan segueix consonant, no n'hi ha exemples abans del segle XV.

tandis qu'ailleurs, notamment à Barcelone, on prononce *kazes*" (BOURCIEZ: 1910, § 268 a)⁶⁷¹.

Par, a més, introdueix en aquest punt la necessitat de destriar el concepte de tonicitat i timbre: "en català oriental hom troba àtones *a, e, i, o, u*, pronunciades relaxadament; a més llurs timbres resten reduhits a tres *é, i, u*; emperò en primer lloch *í, i* són distintes y m'apar que quimogràficament també trobaríem diferència entre *ú, u*; en segon lloch, hi ha encontrades que serven *o, e*, y àdhuch a Barcelona la *a* en certs noms. Com que, finalment, a Mallorca tenen *é* tònica, ressurt la necessitat d'empendre un estudi fonètic de la tonicitat y timbre de les vocals àtones sençlament considerats" (PAR: 1928b,15).

- el *Curial* conserva *n* final en els paroxítons llatins que esdevenen oxítons per pèrdua de la vocal final, a pesar que hom afirma que la consonant ja s'havia perdut durant el segle XIII. Par no es pronuncia sobre si és un arcaisme o no, però assegura que la majoria dels exemples de la novel·la acaben en *n*: *cosin* (7188), *man dreta* (14224) (PAR: 1928b,17).

En la majoria d'exemples que presenta, Par explica trets fonètics generals que troba en el *Curial*, però que són una mostra del que succeeix en tots els clàssics i, en aquest sentit, les característiques de la novel·la comentades només són testimoni d'un fenomen de més ampli abast en l'època medieval, que el lingüista no deixa de contrastar, en diverses ocasions, amb el que es fa en català actual. És el cas de *-rt'r-*, que "s'es dissimilat en *-str-* en lo mot SARTOR > *sastre*. Nostres clàssichs escrivien, però la forma etimològica, y axis llegim: *sartres* (9233)" (PAR: 1928b, 18). O també el de les oclusives sordes llatines *p, t, k*, que en posició intervocàlica se sonoritzaren, encara que "la forma *vertaderes* (11788) ab sorda en lloch de sonora, com fem avuy, es la general en tots los clàssichs" (PAR: 1928b, 16).

En altres casos, en canvi, Par entra en el detall i comenta algun tret més específic de la novel·la: "Més complicada es la interpretació de *digmenge* (7155, 6915, 15086); potser

⁶⁷¹ L'edició de què disposa Par és la de 1923, amb poques variacions respecte de la primera edició (1910),

la *g* interpreta lo sò lingüialveolar africacat sort *ts* qui podria provenir de la *z < ð*; si era axis tindriem: *diðdomnicu > dizumenge > ditsumenge*, grafiat en *Curial* com hem vist" (PAR: 1928b, 16). I contradiu l'excepcionalitat d'algun exemple de la novel·la del XV, perquè també, tot i ser "peculiar", coincideix amb la redacció que en fa Metge (v. *Somni*, darrera ratlla). Es tracta de la *e* epentètica ("epitètica", en terminologia de Par) en *tranquille* (15080) per *tranquil*.

També, en alguna ocasió, fa palès algun fenomen general que es dóna en la resta d'escriptors medievals, mentre que en l'obra analitzada es resol de manera diferent, sense seguir l'evolució regular. Així, afirma que en català en el context *l* + oclusiva és molt general el pas de *l* a *u* [èubèr'kòk] per *albercoc*, i afegeix que en el *Curial* "registrem també *alciure*, *alciuria*, *alcies* (8663, 4828, 12500), formes rares en lloch de *auciure*, *aucir*, *auccis*, ben trobadores en nostres clàssichs y en lo provençal antich. Com moltes *o* àtones inicials llatines, OCCIDÈRE se diptongà en *auciure* y la *u* per regressió fonètica passà a *l* velar⁶⁷²" (PAR: 1928b, 19).

L'afany d'explicar els fenòmens que apareixen en el *Curial* origina que Par aventuri hipòtesis sobre possibles castellanismes o justament es pronunciï en contra. Quant al primer, en trobem un exemple descrit per l'autor en l'entrada precedida pel títol "Pròtesi", segons la qual els "verps pseudoparasintètics⁶⁷³ moderns *èmenèsq*, *èkunsèlq* [...], en nostre text, com en los altres clàssichs qu'he llegits, sempre aparexen sens la preposició etimològica *ad*: *menaça* (10043), *consellaua* (10396) [...]. Com a excepcions sols registre: *aconsequexen* (10154), *aprofit* (9323). Si noves recerques confermen que no's troben formes compostes anteriors a 1425, haurem d'admetre qu'hem heretades del llatí les formes modernes a través del castellà" (PAR: 1928b, 19).

segons es diu al pròleg de la cinquena edició

⁶⁷² Aquest paràgraf palesa la confusió entre grafies i sons (el so de *u semivocal* representat igual que la grafia *u*, en cursiva), no sempre ben resolt en l'exposició de Par. A més, l'explicació sobre l'evolució dels sons és força confusa.

⁶⁷³ No es coneixen les raons per què Par anomena aquests verbs pseudoparasintètics. I encara una qüestió de terminologia en aquest fragment: si 'pròtesi' és 'addició d'un so no etimològic al començament d'un mot', per què Par en diu la 'preposició etimològica *ad*? Coromines en el *Diccionari Etimològic* només diu que 'amençar' adopta aquesta *a* de manera natural.

Contràriament, en el cas de *viuda*, Par, seguint Fouché, l'explica com una metàtesi espontània de la forma culta *vidu*, *vidua*, que dóna *biuḏu*, *biuḏé*, que "existexen en tot lo domini català, enclòs lo rossellonès, y noresmenys, en provençal, en guisa qu'es difícil explicarse una influència castellana" (PAR: 1928b, 20). Ambdós formes apareixen en el *Curial*: *viuda* (1875, 11945, 15092) i *vidues* (8035).

Un últim fenomen fonètic que volem comentar és l'afèresi que Par troba en mots com *breus*, *semblea*, *nemichs*, per *hebreus*, *assemblea* i *enemichs*, ja que en articles posteriors se li rebatrà el significat del primer exemple, que no es considera pas un sinònim de *jueus*, i, per tant, no pot provenir de la paraula *hebreus* (v. 4.6.4).

Per acabar aquest apartat, cal dir que l'autor de l'estudi, a banda de les seues pròpies deduccions —"ahont no interpret la *a* com a representant de la *e*" (PAR: 1928b, 19), per exemple—, recolza les seues opinions en autors com Bourciez, Meyer-Lübke, Anglade, Hanssen i Fouché, les investigacions dels quals li serveixen per trobar explicacions a diferents fenòmens —"són qualificades per Fouché de formes cultes" (PAR: 1928b, 20) —, i són la base en què circumscriu aquest treball sobre fonètica. I no s'està de manifestar, en algun cas molt concret, el seu desacord als punts de vista que creu equivocats o que no s'adeqüen a les seues troballes: "Nostre text nos dóna repetidament la etapa entremitja *cors* (12398, 14626) ben suposada, mes no documentada per Fouché" (PAR: 1928b, 18).

4.5.8.1.3. Morfologia

Un dels apartats més importants dins aquest capítol per la repercussió que tindrà posteriorment en altres estudiosos és el dedicat a la flexió numeral. Par concentra la seua atenció en els plurals dels noms⁶⁷⁴ acabats en *s* per introduir els canvis que es

⁶⁷⁴ Par segueix la tradició de gramàtics catalans que l'han precedit d'englobar substantius i adjectius sota el grup genèric de 'noms'. Ballot (1814, 4-5) defineix: "Los noms son aquellas palabras que sirven para nombrarlas personas ó cosas, ó para expresar alguna qualitat". I Forteza (1915, 158-159) encara es mostra més aclaridor:

"§ 218.- Nombre es una parte de la oración que da á conocer los objetos y sus cualidades. Esta definición comprende el sustantivo y el adjetivo.

produeixen en la desinència de nombre, que alterna en el *Curial* *-os*, *-es*, i en menor grau *-s*. La proporció en la novel·la cavalleresca és netament superior per als plurals amb la primera desinència (43 casos), seguida dels 20 plurals en *-es*, i una quantitat no especificada de plurals en *-s* per als singulars acabats en *-st*, *-ig*, *-tx*... Par detalla la relació completa dels primers i segons, i només dóna alguns exemples dels tercers.

A Par el sorprèn trobar encara tants plurals en *-es*, tot i que "lo pas de *-es* a *-os* no fou soptat ni àdhuch breu: abdues terminacions coexistiren per llonch temps" (PAR: 1928b, 21). I, com que comprova que la llista de noms en *-es* correspon majoritàriament a adjectius, participis o substantius atributius⁶⁷⁵ —que, per tant, tenen dos gèneres—, conclou que, no sembla probable que l'aparició de *-os* fos deguda a la diferenciació de gènere: "Si investigacions d'altres autors y de documents personals confirmaven aytal resultat, podríem establir que no fou la necessitat de diferenciar los dos gèneres ço que influí en la adopció de *-os* pera'l masculí" (PAR: 1928b, 22). L'autor descarta així una possible causa d'aparició d'aquesta desinència, però no avança cap hipòtesi que pugui conduir a les veritables raons que originaren el canvi de morfema *-es* per *-os*.

El següent apartat té per protagonista els pronoms, entre els quals Par inclou els personals, els possessius, els demostratius, els relatius, els interrogatius, els indefinits i

Los gramáticos modernos han formado del sustantivo y el adjetivo dos partes de la oración distintas y separadas. Esta sepración (*sic*) ni parece bastante fundada, ni conduce á simplificar el estudio [...] Las voces *sustantivo*, *adjetivo*, por su significación y por su valor etimológico, son dos cualidades aplicables á una misma substancia, nombre; (SUBSTANTIVUM), NOMEN SUBSTANTIAE; (ADJECTIVUM), NOMEN ADJECTIONIS, es decir, nombre que se añade, que se junta, al sustantivo [...]

Con la separación del sustantivo y el adjetivo se consigue aumentar las partes de la oración, mas no simplificar su estudio; al contrario esta división obliga á estudiar dos voces (*sic*) los números y los casos, los aumentativos y los diminutivos, etc., etc., accidentes y denominaciones que convienen á uno y otro [...]

§ 219.- Divídese el nombre en *sustantivo* y *adjetivo*: el sustantivo da á conocer los objetos; y el adjetivo sus cualidades ó determinaciones."

Par dedica el seu primer capítol de la *Sintaxi* (1923, 1-20) a la classificació dels noms, sense entrar a definir-los, i els distribueix en: substantius propis, substantius comuns, substantius atributius i adjectius. En el cas d'aquests últims, diu que "hi ha'ls qui participen dins la proposició d'abdós caràcters, nominal y verbal, ço es, los participis" (PAR: 1923, 10).

Posteriorment, Badia (1951) també continua incloent substantius i adjectius sota el capítol 'nom'; de fet, en diu 'nom substantiu' i 'nom adjectiu'.

⁶⁷⁵ També en la *Sintaxi* defineix Par (1923, 4) els substantius atributius, que deuen el seu nom al fet que la delimitació entre el substantiu i l'adjectiu "en la pràctica es assats confosa" i hi ha noms "susceptibles de pendre abdues values", els quals, com que no són absolutament independents, "ans poden atribuirse y lligarse ab altres, hom los ha batejats *substantius atributius*."

els numerals, a més del pronom neutre i un parell de notes sobre l'article. Sota aquests epígrafs introdueix remarques sobre aspectes que afecten el *Curial*, que compara amb el *Somni* o amb la llengua actual, i que li serveixen per contrastar el moment evolutiu dels fenòmens estudiats. D'entre els trets seleccionats per l'autor, destaquem:

- La persistència de la forma *nos* (11696, 11727) per a la primera persona del plural, al costat de *nosaltres* (PAR: 1928b, 22).
- *Los* com a única forma de datiu plural de tercera persona. En el manuscrit més antic del *Somni* encara es trobava una petita proporció de *lurs*, la qual cosa prova, segons Par, que "dit ms. representa lo període final del ús de dita forma com a pronom personal, ço es assaber, les darreries del s.XIV^è" (PAR: 1928b, 23).
- L'autor de la novel·la cavalleresca empra com Metge *llur*⁶⁷⁶ per al pronom possessiu de tercera persona plural "quant lo pronom es usat substantivament" —*es lur la donzella* (5860)—. En canvi, quan acompanya el nom, "*Curial* mostra bona decadència en aquest punt", ja que, a més de *llur* —*dins lurs penses* (8582)—, hi apareix la forma *son* —*tengueren son camí* (8214)— "en quantitat palesament superior als passatges ab *lur*" (PAR: 1928b, 23).
- Els percentatges dels pronoms relatius adjectius nominatius "nos donen la confirmació lingüística de la època en que fou escrit *Curial* [...]; preponderància quasi absoluta de *qui* ab persona masculina [...]; preponderància feble de *qui* pera cosa masculina; inferioritat de *qui*, o sia preponderància feble de *que* pera persona femenina, y forta inferioritat de *qui* pera cosa femenina⁶⁷⁷" (PAR: 1928b, 24). Par remet en aquest apartat al seu futur monogràfic sobre relatius (1929a; 1929b).

⁶⁷⁶ En aquest paràgraf, Par es refereix a aquest mot tant dient-ne *lur* (la més freqüent) com *llur*.

⁶⁷⁷ Les xifres absolutes i els percentatges exactes que Par (1928b, 24) dona són:

	<i>qui</i>	<i>que</i>	tant per cent de <i>qui</i>
Ab antecedent de persona masculina	617	70	90 %
Ab antecedent de persona femenina	71	103	41 %
Ab antecedent de cosa masculina	53	29	65 %
Ab antecedent de cosa femenina	27	100	21 %

- Al *Curial* es fa més ús de *se* que de *hom*, sobretot en oracions afirmatives "com avuy", afirma Par (1928b, 26).
- Entre els cardinals, l'autor destaca la forma *abdosos* (10656), amb la desinència *-os* afegida, "qui apar ilògica, y ab la qual sempre també l'escrigué Metge" (PAR: 1928b, 28).

Un altre dels apartats que ocupa bona part del capítol dedicat a la morfologia és el que es refereix a les formes verbals. De seguida, l'autor entra en el tema de la desinència de la primera persona del present d'indicatiu⁶⁷⁸, que analitza curosament, i ens n'ofereix els resultats: el 60 % de les formes observades⁶⁷⁹ correspon al radical sense morfema —*yo mir* (1538), *tremol* (7991)...—, el 35 %, a la desinència *-e* —en casos de suport a terminació verbal consonat + líquida, *yo contemple* (1539), *parle* (10220, 11458), o estesa a altres casos, *accepte* (7726), *trobe* (11979)...—, i hi ha tres úniques formes de terminació *-u* —*confiu* (8003), *preu* (7648), *renunciu* (11913). Quant a aquesta desinència última, justifica les dos primeres formes, mentre que afirma que no pot defensar la *-u* de *renunciu*⁶⁸⁰.

La desinència de segona persona del plural del present d'indicatiu també canalitza l'atenció de Par, ja que en el *Curial* alternen la terminació tradicional *-ts* (la més abundant), "si és que no's conformava simplement ab maneres de dir qui encara vivien llavors" (PAR: 1928b, 30) —*anats* (11465), *altats* (9511), *legits* (1556)...—, i la vocalització en *-u* —*matau* (3749), *digau* (9507), fins a un total de sis únics casos—,

⁶⁷⁸ Par amplia aquest estudi en el seu monogràfic sobre desinències de la primera persona del present d'indicatiu (1930d), que publicarà un parell d'anys més tard a l'*AOR*. Vegeu en aquesta tesi el capítol dedicat a aquest estudi (4.5.10) i a la seua recepció (4.6.6).

⁶⁷⁹ Par especifica tots els exemples que ha trobat: de les 53 primeres persones del present d'indicatiu que, segons l'autor, apareixen al *Curial* 32 tenen desinència \emptyset ; 18, *-e*; i 3, *-u*.

⁶⁸⁰ L'autor avança aquí la seua hipòtesi sobre la procedència castellana de la terminació *-o*, que aprofundirà més tard en "La desinència *-o* del indicatiu present" (1930d): "Com *pronunciar* donchs, qui hem vist que feya *pronuncie*, hauríem d'haver tingut *renuncie*. No puch estimar aquesta *-u* altrament que com un exemple de la terminació tan extesa després; sospesades les influències qui's reflexen en *Curial*, m'enclin a veuren'hi ací de castellana" (PAR: 1928b, 29). V. 4.5.10.

"neologisme" en terminologia de Par, que singularitza, segons Bourciez⁶⁸¹, el català del provençal des del final del segle XIII⁶⁸².

Pel que fa a l'imperfet d'indicatiu, Par (1928b, 30-31), seguint la terminologia de Fouché (1924, 23; 111; 124), assenyala que en la novel·la cavalleresca hi ha alhora formes febles —*cahia* (10509, 11330, 14925), *dehia* (330, 14150), *malahia* (9475)...— i fortes — *creya* (2283, 8559), *deya* (295, 2283, 7592, 8289, 14003, 15065)... —, en els verbs que mantenen una vocal al final del lexema, la qual cosa fa pensar l'autor que en el segle XV coexistien les dos formes. Per consegüent, "L'escrivà, doncs, no traeix indecissió ortogràfica en escriure a voltes *sehia*, a voltes *reya*, sino que reflexa les formes en ús llavors" (PAR: 1928b, 31).

Encara descriu la situació en català actual: "en bona part del domini català havem molts verps qui tenen sempre les formes fortes: *queya*, *deya*, *creya*, *jeya*, *seya*, *treya*, *reya*, *veya*, y alguns poch's qui retenen les formes antigues febles: *malahia*, *plahia*, *ohia*". I, citant Alcover (*BDLC*, 1918, 248), afegeix que en les comarques del Pla d'Urgell, la Segarra i Lleida totes són fortes, i que, fins i tot per analogia, es diu a Lleida *conexeya*, *naxeya*, *planyeya* (PAR: 1928b, 31).

Dels últims trets verbals que presenta el *Curial* comentats per Par volem remarcar:

- La manca de formes del perfet perifràstic, ja que solament s'hi pot trobar el pretèrit perfet simple, entre les persones del qual l'autor destaca la segona del plural *mostras*, *llevas*..., que Nonell (1895, 121), citat per l'autor, deriva de *mostrasts*, *llevasts*..., i que Par recorda encara haver sentit en goigs de muntanya (PAR: 1928b, 33).

⁶⁸¹ BOURCIEZ: 1923, § 275 d, citat per Par.

⁶⁸² Aquesta dada serveix a Par per contrastar les diferents dates donades per altres lingüistes sobre el moment en què es produeix la vocalització, el qual es manifesta contrari a la teoria d'Alart, citada per Fouché (*Phonetique et Morphologie historiques du Roussellonnais*. Toulouse: E. Privat, 1924, p. 129), segons la qual els primers exemples de desinència -u en la segona persona del plural del present d'indicatiu apareixen sobre 1150, i es consoliden en la llengua parlada a mitjan segle XIII: "Jo'm decant a creure que la evolució fou més tardana y lenta de ço que creya N'Alart. Probablement la llengua parlada passà per un període més llarch en que coexistiren abdues formes" (PAR: 1928b, 29-30).

- La consolidació del futur i condicional tal com els coneixem avui en dia —*tindre* (2925, 3172), *morra* (9750)—, que només apareixen en la novel·la com a formes perifràstiques derivades de l'infinitiu en combinació amb el present o imperfecte de HABĒRE en molt pocs casos —*dir vos he com ho he sabut* (9830) (PAR: 1928b, 33).
- La desinència *-e* de suport com la més freqüent en el subjuntiu dels verbs en *-ARE*, mentre que en els verbs en *-IRE*, *-ĒRE*, *-ĒRE* "hi trobem sempre les desinències regulars llatines *a* (<AM), *as*, *a* (<AT): *yo muyra* (936), *obra* (7426) [...]" (PAR: 1928b, 34).
- El manteniment de formes derivades del pretèrit plusquamperfecte d'indicatiu llatí per al condicional: *lexara* (8134), *dormira* (15511), *poguera* (1985, 8729). Par considera la troballa de 21 formes en el *Curial* com a molt nombrosa, ja que no n'hi ha tantes en el *Somni*, anterior en el temps, i conclou que en "lo llenguatge modern sols viuen en lo català oriental *fora, haguera*" (PAR: 1928b, 35).

El lingüista autodidacte encara fa altres anotacions sobre els verbs que es poden trobar en el *Curial*, però, pensem, tenen un caràcter més marginal. És el cas de la conjugació d'alguns temps del verb *ésser* (PAR: 1928b, 35-36), o de la remarca que fa sobre la presència de *mer* (9592) al costat de *mereix* (11358) (PAR: 1928b, 29), cosa que posteriorment li rebatran (v. 4.6.4).

Com en els capítols anteriors, especialment el dedicat a fonètica, l'autor de l'assaig fonamenta les seues apreciacions sobre morfologia en autors que l'han precedit i que li serveixen per corroborar les seues teories. Es tracta, en aquesta ocasió, de Meyer-Lübke, Hanssen, Grandgent, Bourciez, Fouché, Darmesteter, Alcover, Barnils..., i àdhuc ell mateix amb la seua *Sintaxi*.

4.5.8.1.4. Sintaxi

En el capítol de Sintaxi (p. 37-59), analitza els aspectes més rellevants pel que fa a nom, pronom, verb, règim, predicat, infinitiu, gerundi, participi passat, adverbis (locals, temporals, modals, comparatius i de quantitat, i de resposta), interjeccions, preposicions

(locals, temporals i finals), conjuncions (locals, temporals, causals, finals, modals, concessives, coordinatives i manca de nexa), proposicions determinants, proposicions condicionals, i proposicions interrogatives i exclamatives.

El seu mètode d'anàlisi consisteix a dissecar el *Curial*, seguint la mateixa estructura que per a la *Sintaxi* —a la qual es refereix al llarg d'aquest estudi quan cita el *Somni*—, però tractant aquí només els aspectes més característics i distintius de l'obra objecte d'estudi, i establint contínuament comparacions amb el llibre de Metge, amb la intenció de comprovar quins fenòmens es repeteixen —i aquest és el cas dels adverbis àtons *en* (*ne*, en paraules de Par) i *hi*, ja que "llur ús en *Curial* coincideix ab lo de Metge, qu'estudiàrem abastament", per la qual cosa cita la *Sintaxi* (§§ 568, sq., 86 sq.) (PAR: 1928b, 44)— o quins canvis d'estructures hi ha hagut per tal d'arribar a conclusions sobre el que això comporta en l'evolució general de la llengua catalana.

Al mateix temps, per afermar aquests resultats, reflexiona, també, sobre l'estat, en l'època actual, dels fets descrits. Un exemple paradigmàtic que enllaça el *Somni*, el *Curial*, i el català actual, a més d'introduir una nova comparació amb el castellà —llengua gairebé de referència constant en aquest estudi—, el dóna Par amb la preposició final *pera* de la qual comenta: "en *Curial* trobem definitivament formada aquesta preposició, que Metge no usava may y que nosaltres tampoch hem heretada, anch que literàriament maldem pera reintroduhirla. Nostre text gayre be sempre dóna soldats los dos elements, PER AD, tal com feu lo castellà ab *pora* y *para* (por × per), y talment com lo català fa ab totes les paraules compostes" (PAR: 1928b, 52).

El seu assaig li permet establir, a partir de la comparació de les obres literàries estudiades, el moment diacrònic en què es produeixen canvis significatius en la història de la llengua que comencen a evidenciar la seua decadència. Per exemple, quan tracta de l'absència o presència de la preposició en el complement directe, assenyala que "Metge introdueix rigorosament lo règim directe sens la preposició *a*, tant si es nom com si es pronom, adès abans adès darrera lo verp. En *Curial* notem ja un principi d'influència castellana" (PAR: 1928b, 39). I en el mateix apartat, apunta que l'ús de la preposició *de* per introduir un complement agent en les passives "es més espandit qu'avuy". En el cas de l'ús dels auxiliars *ésser* o *haver* amb participi passat, matisa el

concepte de decadència: "hom nota en Curial un principi de decadencia, o si's vol de modernisació respecte a Metge: ab verps intransitius y impersonals, qu'en los mellors temps de la llengua construhien ab *ésser*, nostre text esmerça *haver*" (PAR: 1928b, 43).

La presència d'estructures en el *Curial* que avui en dia no són admeses per la normativa oficial li serveix per constatar que no són suspectes de castellanismes. Aquest és el cas de l'ús d'article davant d'infinitiu, "Los gramàtichs moderns titllen l'ús del article ab infinitiu de castellanisme: potser ara la llengua no s' en alta; mes lo català antich nos mostra que no ho es" (PAR: 1928b, 39), o de l'expressió *al + infinitiu*, emprada en la novel·la estudiada per indicar "simultanitat temporal ab la proposició sobirana", mentre que també s'hi pot trobar la construcció *en + infinitiu*, que introdueix complements temporals, finals, causals o condicionals (PAR: 1928b, 40). En canvi, altres vegades adverteix de la puresa de les formes més clàssiques emprades per Metge, que, per exemple, distingia entre *ací* (=aquest lloc) i *aquí* (=aquell lloc), i denuncia la introducció de castellanismes: "En *Curial* observem un principi de confusió, preludi del pas de *aquí* a la regió de *ací*, lo qual havia de feros heretar abdues formes com a sinònimes, y obrir la porta al castellà *alli*" (PAR: 1928b, 43).

Par no dubta a fer-nos partícips dels seus coneixements de gramàtica d'altres llengües romàniques com la castellana —"La preposició llatina CONTRA donà lloch en castellà a *cuentra, escuentra, escuantra*" (PAR: 1928b, 52), o bé "On *que*: l'adverbi interrogatiu *on* acquireix en alguns passatges vâlua indefinida; llavors regeix *que* y equival al castellà *doquier*, llengua qui també possehia *o que*" (PAR: 1928b, 53)—, o la provençal—"y en ço que digué als catalans lo trobador Bernat d'Auriac: «ja apendran de dir *oïl, neunil* en lloch de *oc y no*» (PAR: 1928b, 50)—, adquirits a partir de la *Gramàtica històrica de la llengua castellana* de Hanssen o de la *Grammaire de l'ancien provençal* d'Anglade, respectivament —ambdós esmentades anteriorment en la *Sintaxi*—, o, fins i tot, de Meyer-Lübke, i llavors es fan extensius a altres llengües com el francès:

"Es molt estesa en català y castellà la determinació copulativa de substantius, adjectius o interjeccions, qui expressen sorpresa o dolor mitjançant *de* y un pronom personal: *¡ay de mi!*, *¡ay mesquina de mi!*. Meyer-Lübke fa notar

qu'aytals construccions son exclusives de les llengües occidentals, especialment castellà; la coneix també lo provençal y l'antich francès" (PAR: 1928b, 51).

I encara es poden trobar referències a altres llengües, com és el cas del romanès i l'italià: "*Si*⁶⁸³: a Rumania ha substituït a *et*; es trobadora en francès, provençal, y en menys proporció italià, antichs" (PAR: 1928b, 56); o de l'anglès, que apareix reflectit quan Par parla de proposicions exclamatives introduïdes per la còpula *e*, amb el verb en subjuntiu, sense que hi hagi les oracions principals amb què coordinarien, i manifesta "Ab aytal construcció pot ésser substituïda una condicional: *¡O Curial e fesses tu aquesta relacio, qui ho vist en sompnis, e la mia ploma vergonyosa... no hagues a escriure lo cas seguent!* (11607), es a dir 'si tu fessis'... Aquesta substitució es molt practicada per l'anglès" (PAR: 1928b, 59).

De vegades, inclou en aquest assaig comentaris dialectològics relacionats amb la situació de la llengua actual, com, per exemple, parlant de l'expressió estereotipada *ço del meu, ço del seu...* afirma que "coincideix aquest sentit ab aquell qui encara viu a Mallorca, y a les regions catalanes de Lleyda y costa llevantina, «So'n Sureda, So meu, Xo'n Borràs» estudiat per Mossèn Alcover en son *BDLC*, VII, 97" (PAR: 1928b, 37-38). O, introdueix la construcció del *Curial ¡ay mesquina yo!* (2569) *¡o lassa yo!* (10982), qualificada de "sorprentent", però "viva actualment a Sòller y Mahó", segons Alcover (PAR: 1928b, 51). El registre oral, a banda d'aquestes referències diatòpiques, també troba el seu lloc en l'estudi de Par independentment dels dialectes: "En la parla viva *ací* perdurà molt més temps, adhuch a Barcelona" (PAR: 1928b, 43), ciutat que per a Par representa el lloc més "contaminat" i allunyat del model de parla.

Altres qüestions en què el filòleg barceloní incideix en tots els seus treballs, presents també en aquest, són, d'una banda, l'explicació del procés de castellanització de la llengua, i, de l'altra, el fet d'aventurar hipòtesis i fer lingüística-ficció. En aquest estudi, es refereix a la primera quan destaca la pèrdua de *hoc* com a adverbi de resposta afirmativa i declara que "la òrbita de la llengua catalana consistí, no sols en aquest punt sinó en altres molts, en allunyar-se de sa germana provençal y acostarse a sa propera

castellana. Aytal moviment començà ja abans del període d'influència castellana propiament dit, ço es durant la regència de la Reyna Maria, esposa del Magnànim. Des de mitjans del segle XIV jo crech percebre ja dita trajectoria" (PAR: 1928b, 50). I un exemple de la segona seria: "Si no fos esdevinguda la decadència catalana, probablement *jay mesquina yo!* se seria expandit a costa de *jay mesquina de mi!*, seguint aquest sintagma en nostra terra lo fat advers que trobà a França y Provença" (PAR: 1928b, 51).

Capítol apart mereixen els comentaris basats en criteris estètics, als quals Par és molt aficionat, com ja havia demostrat en l'estudi de l'obra de Metge. En aquest estudi en trobem algun cas. En transcrivim quatre: "*Mes avant...* equival al modern castellanisme *ademés*, y a la inelegant substitució moderníssima *demés*" (PAR: 1928b, 57); "no dexa pera nosaltres d'ésser un encís estilístich, qui meravellosament enriqueix l'euritmia de la clàusula, la transferència a la proposició principal del subjecte de la secundària" (PAR: 1928b, 64); "s'encomana del francès l'ús expletiu y lleig de *si*, sola y ab *e (e si)*" (PAR: 1928b, 83); i ""Un bonich passatge d'avantposició del subjecte d'un gerundi absolut es: *no ell cercant la* (10297).

I encara hi podem afegir la referència a criteris ortogràfics, quan parla de *norresmenys*: "*Curial* nos dona en forma encunyada de conjunció, ço qu'en lo *Somni* encara era descompost en sos elements: *no res menys*. La *r* doble assegura la correcció gràfica" (PAR: 1928b, 57); o defensa la grafia y per representar la semivocal: "la vocal plena es transcrita per *y*, sempre que va precehida d'altre vocal, y axis trobarem *oyr*, *playa*; rahó de més pera grafiarla *y*, quant, com en *loy*, *lay*, era la semivocal, qui fonèticament avuy també es traduhida per tal signe" (PAR: 1928b, 60).

4.5.8.1.5. Ordenament

En el capítol sobre Ordenament (p. 60-64), Par remarca que en el *Curial* la posició dels pronoms àtons, quan el verb en regeix un d'acusatiu i un de datiu, respecta aquest ordre sense excepció "com era norma de nostra llengua, fehelment conservada a Mallorca"

⁶⁸³ Par dedica la seua atenció a aquesta partícula que apareix repetidament en *Jacob Xalabin* (v. 4.5.11.2).

(PAR: 1928b, 60). I hi assenyala una apreciació sobre combinació pronominal en l'època moderna que cal tindre en compte. Segons l'autor de l'estudi, la proclisi dels pronoms àtons en la unió d'acusatiu i datiu —pel relaxament de les dos vocals, que han passat a àtones—, ha donat lloc al modern *li*, el qual representa, en realitat, dos complements, per la qual cosa la introducció del pronom adverbial *hi* com a datiu és un invent modern:

"Axis donchs, quant en la llengua parlada avuy, per a dir 'lo li donaré' ('se lo daré') fem 'li donaré', aquest *li* no es lo mer datiu, essent l'accusatiu *lo* suplert, ans es *l'i*, ço es l'hereu directe de *loi*, *lai* qui a llur torn provingueren de *lóy*, *láy*. Quant desrahonable es introduhir aci lo pronom adverbial *hi* y representar la combinació binària per *lo hi*, *l'hi*, resurt a bell esguart. Car, en lo fons, la llengua viva solsament coneix *li* y desconeix los aplechs *lo li*, *la li*, qui son mers invents gràfichs de la renaxença literària moderna" (PAR: 1928b, 60).

Encara hi ha altres apreciacions sobre els pronoms àtons de què prescindim. El capítol sobre Ordenament segueix amb la remarca sobre la profusió de pronoms subjectes en casos innecessaris, algunes particularitats sobre l'ordre de pronoms indefinits i adjectius i adverbis, i la posposició del verb auxiliar al seu participi.

Par insisteix en l'ús de l'hipèrbaton llatí en mots homogenis coordinats, separats per un mot heterogeni (v. 4.5.2), que la novel·la "perpetua delitosament" (PAR: 1928b, 63), agraint indirectament el bon gust de l'autor del *Curial* de fer servir aquesta figura, i, per acabar aquest capítol, apunta un canvi d'ordre interessant en el cas d'algunes proposicions relatives, que no van juxtaposades al nom que determinen, i lloa "la transferència a la proposició principal del subjecte de la secundària, lo qual passa a règim d'aquella: *per veure Curial si iria parlar ab la Guelfa* (2975)" (PAR: 1928b, 64).

4.5.8.2. Notes d'estil

4.5.8.2.1. Influències forasteres

En aquest apartat el lingüista barceloní parla de les influències forasteres tant literàries com lingüístiques del *Curial*. Per a les primeres, que escapen més al seu interès, però són importants perquè permeten relacionar-les amb les reflexions lingüístiques que vindran després, remet a l'edició de Rubió i Lluch, tot i que en fa un resum molt breu, en què afirma que l'autor del *Curial* coneix bé els clàssics a partir dels textos llatins i de les versions italianes i catalanes que se n'han fet. Continua la seua digressió, indicant que es tracta d'una novel·la medieval "ab forta coloració renaxentista" (PAR: 1928b, 65), la qual cosa origina que, a banda de la influència de la literatura francesa cavalleresca, que hi és preponderant, hi hagi també influència dels escriptors italians, la qual es completa amb la castellana, que "ans que literaria, es política", perquè l'autor "es rublert del esperit nacional, no de Catalunya, sinó de la Corona d'Aragó" (PAR: 1928b, 66), i amb la provençal, de menys ampli abast.

Quant a les influències lingüístiques, Par les repassa més detalladament, tant la francesa, com la italiana, la provençal i la castellana, avisant el lector que ha procedit "ab la més gran parsimònia y desconfiança" (PAR: 1928b, 67) i que ha descartat sistemàticament tots els casos dubtosos. En totes les qüestions dóna compte del lèxic i dels punts gramaticals atribuïts a cada una de les llengües foranes. Algunes de les seues conclusions en aquest apartat són que la influència francesa és la predominant pel que fa al lèxic, encara que gramaticalment no hi té tant pes; que la influència italiana, de la qual només esmenta el lèxic, és més escassa; que encara hi ha menys provençalismes; i que la influència castellana, a la qual dedica més atenció, "deu ésser examinada de des dos punts d'esguart ben distincts: aquella qui era general, devers 1450, en la literatura y adhuch, puch afegir, en la llengua catalana de la ciutat y centres erudits; y aquella peculiar al autor del nostre text" (PAR: 1928b, 70).

Així doncs, pel que fa a la influència castellana a tota la literatura de l'època, Par enumera els castellanismes que troba, entre els quals destaca l'ús freqüent del verb *tenir* en lloc de *haver*, fenomen que ja havia començat a notar-se en Metge (PAR: 1928b, 72),

i reprèn el tema encetat altres vegades de l'afavoriment de la generalització del castellà en les cancelleries i cenacles literaris, a causa del pes de la cort de l'esposa d'Alfons el Magnànim, però relativitza la importància d'aquest esdeveniment, afirmant que el renaixement promogué l'evolució natural de la llengua, de manera que el lèxic i la sintaxi es renovaren profundament i ràpida:

"Es, donchs, criteri errat, pendre per patró lo català literari de la segona meytat del s. XIVe y titllar de castellanisme totes les discrepàncies qu'hom observi devers mitjans de la centúria següent. La llengua conservava llavors plena força vital, esperonada per la evolució renaxent, y tenia dret a fer com may, son treball íntim de renovació. Que durant aquesta, la influència castellana s'anés exercint ab més pressió cascun jorn, no nos ha de celar l'esguart a les novelles formes, ben nostrades, que malgrat tot s'anà afayçonant" (PAR: 1928b, 71).

4.5.8.2.2. Vàlua lingüística del text

Tot seguit, Par (1928b, 75-86) s'enfronta a la vàlua lingüística del text i afirma que "lo llenguatge d'aquesta novela es rublert de construccions, lèxich, hipèrbatons y eurítmia ilativa pertanyents a la mellor època de nostra literatura" (PAR: 1928b, 75), i es mostra en desacord amb Rubió i Lluch, que considera arcaic l'estil del *Curial*, ja que, segons l'autor de l'estudi, en primer lloc, "tot bon escriptor qui's complagui en la forma, no té altres patrons pera enmirallarse qu'aquells [els seus antecessors], los quals en períodes de ràbees transformacions lingüístiques, com fou pera Catalunya la primera meytat del segle XV⁶⁸⁴, devenen en poc temps arcaychs"; i, en segon lloc, "la llengua se mou inconnexament: en alguns punts avença a pler y admet tot seguit lo neologisme, y en altres (a voltes del mateix orde que'ls primers) s'aferra a la custuma tradicional" (PAR: 1928b, 75). Par conclou la seua exposició, destacant que el *Curial* "deu ésser considerat com a clàssich; té la honor, anc que sia trista, d'ésser lo darrer clàssich català" (PAR: 1928b, 76), i presenta una llista de "mots notables" i modismes, que contraresten la relació de manlleus que havia enumerat abans.

Estableix, després, el paral·lel lingüístic entre el *Somni* i el *Curial*, afirmant que l'última novel·la és més regular ortogràficament i que s'acosta una mica més a la perfecció definitiva —"La cultura externa y formalista, y les habituts gràfiques anaven avençant ab lo temps, anch que la llengua culta estigués ja en la decadença" (PAR: 1928b, 81)—, mentre que morfològicament i sintàctica mostra una evolució cap a pitjor, com ho demostren els fets que Par ha anat descrivint al llarg del text, entre els quals ara destaca, per exemple, la disminució en l'ús del relatiu *qui*, la presència de la preposició *a* amb el règim directe o la pèrdua de les correlacions *cantaria si podia*, *cantara si pogués*, que barreja freqüentment.

De tota manera, troba encara més rebutjables les qüestions que afecten l'ordre, no perquè siguin molt transcendents, "ans per la pèrdua de sentiment lingüístich que'l novell orde comporta, y per la íntima conexió d'aquesta matèria ab l'estil y esperit de la llengua", i, per consegüent, conclou que "en aquest punt *Curial* resta per sota del *Somni*: es debades demanarli aquella gràcil agilitat, qui d'ésser sobrada, o quant menys mantinguda, nos haguera fixada definitivament nostra llengua literària" (PAR: 1928b, 83).

A continuació, compara el *Curial* amb la llengua moderna (és a dir, amb la llengua de principis de s. XX) i troba que a la novel·la, en l'àmbit gràfic, l'ortografia ja era resolta. Després, deixa de banda la fonètica, i resumeix les característiques morfològiques que ha anat subratllant durant el desenvolupament de la seua anàlisi, entre les quals destaquen els paràgrafs dedicats a la morfologia verbal del *Curial*, especialment a la desinència de primer persona de present d'indicatiu (amb un 60% sense morfema i un 35% amb *-e*), tema que posteriorment ampliarà en un monogràfic (1930d). L'autor mateix s'encarrega de resumir els trets més significatius, i conclou que el plural en *-os*, el relatiu nominatiu *que*, i la desinència *-u* que apareix en tres casos de morfema de present d'indicatiu "presuposen una desviació dels trets essencials de nostre romanç" (PAR: 1928b, 85).

⁶⁸⁴ Per a ampliació d'aquesta informació, Par remet al seu estudi sobre *qui* i *que* en català (1929a i 1929b), sense aportar, però les pàgines en què pot trobar-se.

Quant a la sintaxi, Par esmenta l'abundància de verbs pronominals, i els adverbis i conjuncions que en la llengua moderna s'han perdut, entre altres. I, de l'ordre dels mots a la frase diu que "jatsia qu'hajam vist qu'era més encarcerat y menys graciós que'l de Metge, sobra encara de molt lo mal gust modern, en lo bell hipèrbaton qui descomparteix per un heterogeni llur, dos mots homogenis coordinats" (PAR: 1928b, 85). Afegeix que la posposició de l'adverbi al verb i del verb al seu règim pronominal àton, i la introducció de *a* al règim directe, "anch que semblin poca cosa, al costat de al gran còpia de sintagmes que conserva fermament nostre text de la mellor època catalana, tingueren tal transcendència y espadiment, que cal denunciarlos com a tares desceladores de la decadència literària"(PAR: 1928b, 85).

Finalment, gràcies a l'aplicació dels coeficients d'ús de les formes *qui* i *que*⁶⁸⁵, que ha determinat a partir d'un estudi dels relatius de propera aparició (1929a i 1929b), i gràcies també a l'extens bagatge literari de l'autor de la novel·la, que implica coneixements humanístics anteriors a 1450, Par situa el *Curial* cap a la meitat del segle XV, coincidint així amb Rubió i Lluch, que, per raons historicoliteràries, establia la data de composició més tard de 1443, i conclou que "reflexava mellor la relativa puresa del segon quart del s. XV, que no pas l'accentuada decadència literària de 1460 en avall" (PAR: 1928b, 86).

Encara, l'erudit barceloní afegeix una nova informació que pot ajudar a conèixer millor l'autor del *Curial*. Es tracta del seu lloc de formació literària, que situa, per l'ús dels articles personals *En*, *Na*, per confusions fonètiques en la representació de les vocals neutres, i per la seua vasta erudició, en un centre cultural important de la regió oriental, que podria ser Barcelona o Vic.

4.5.8.2.3. Vàlua estilística i literària

Aquest és l'apartat més curt de l'estudi. En a penes tres pàgines Par resumeix les característiques del *Curial* i, així com al llarg de l'assaig compara els trets lingüístics

⁶⁸⁵ Par (1928b, 86) es mostra molt satisfet que la crítica literària corrobori les seues dades, "induhides lingüísticament".

d'aquesta novel·la amb el *Somni*, ara equipara l'obra analitzada amb el *Tirant*, sens dubte, per la relació temàtica que s'estableix entre els dos escrits: en ambdós casos es tracta de novel·les de cavalleries. Un exemple de comparació el dona Par referint-se als diàlegs: "Es cosa remarcable, per contra, la fadesa y falsetat dels diàlechs; axís com son aquests lo mellor de *Tirant*, cuyt que son lo pitjor de *Curial*; nostre autor no sap compenetrarse ab sos personatges, en guisa que no son ells, sino ell qui artificiosament parla" (PAR: 1928b, 88).

L'autor, exercint en aquest apartat de crític literari, lloa especialment la primera meitat de l'obra "agradosa y de suau lectura", la prosa "lliura de pretensions y simpàtica" (PAR: 1928b, 88), i l'estil, que "ni en los troços elocutius y altissonants, ni en les relacions més planeres", mai no és "obscur ni recargolat ab hipèrbatons, com era ja en lo seu temps aquella prosa valenciana, qui ab la hegemonia de la mal apellada Atenes catalana, infectava nostra literatura" (PAR: 1928b, 89). Tanmateix, assegura que l'autor anònim cau en excessos retòrics en la segona part, i, entre altres, posa com a exemple els raonaments de Laquesis amb sa mare (7910-8060), "llarchs y empelagosos" i, encara, afirma que durant la segona meitat de la novel·la, a l'escriptor, "lo pecat li encomanà lo vici: sa vanitat literària se li esvetllà", cosa que no impedeix Par de reconèixer "que l'acompanyament mitològich es riquíssim y que l'autor palesa extensos conexements humanistes" (PAR: 1928b, 88).

També troba que l'acció està ben trabada: "*Curial* es una novel·la de cavalleries y d'urdirne es mestre son autor", afirma. I afegeix: "L'acció ho es tot, y en son entrellat demostra qui la desenrotlla, tant bon gust com fina percepció en contraposar los diversos elements qui integren aquella". Però aquesta preponderància de l'argument té la seua contrapartida en el fet que "los hèroes principals resulten los menys humans": Güelfa destaca per la seua "toçneria"⁶⁸⁶ i de Curial assegura que "tot son tremp se despèn batallant" (PAR: 1928b, 88-89).

⁶⁸⁶ Suposem que Par amb aquesta paraula es refereix a 'tossuderia'. El context exacte és: "Curial y Guelfa son incomprendibles: la toçneria de la segona sols resta justificada per la Cort a Nostra Dona del Puig, qui ab magnificència extraordinària corona la obra" (PAR: 1928b, 88)

En resum, la conclusió de Par és que es tracta d'una "novela d'acció, rica en pintura externa, atractívola y distreta; no estudi apregonat de la vida, ni enformació de tipus verament humans" (PAR: 1928b, 89).

4.5.8.3. Recapitulació

Par descriu detalladament els diferents aspectes gràfics, fonètics, morfològics i, sobretot, sintàctics del *Curial* i s'ocupa també de l'ordre dins la frase de pronoms, adjectius, verbs, adverbis, proposicions relatives i altres constituents oracionals. Quant a l'estil, hi troba influències literàries i lingüístiques franceses —les més importants—, italianes, castellanés i provençals.

Finalment, Par s'enfronta a la vàlua lingüística, estilística i literària del text, i diu que el llenguatge del *Curial* presenta trets pertanyents a la millor època de la literatura catalana, i afirma que l'autor d'aquesta novel·la ha de ser considerat l'últim clàssic.

Estableix, després, el paral·lel lingüístic entre el *Somni* i el *Curial*, constatant que aquest és més regular ortogràficament i que s'acosta a la perfecció definitiva, mentre que morfològicament i sintàctica mostra una evolució cap a pitjor, i també compara el *Curial* amb la llengua literària tradicional moderna, de la qual cosa conclou que a la novel·la del s. XV, a nivell gràfic, l'ortografia ja era resolta. Finalment, fixa la data de composició de la novel·la vers la meitat del s. XV, coincidint amb Rubió i Lluch, i determina la formació literària de l'autor.

4.5.9. Curial e Guelfa

Amb la publicació de *Curial e Guelfa* —en anotació breu, Par (1932a)⁶⁸⁷—, Alfons Par i Ramon Miquel i Planas comencen una relació que podria haver estat molt fructífera en

⁶⁸⁷ Aquesta referència bibliogràfica, de fet, hauria de tindre Miquel i Planas com a primer editor, perquè ell n'és el principal responsable i l'autor de bona part del pròleg. Si consta Par en la versió abreujada que es va repetir al llarg de tot aquest apartat —la qual cosa no deixa de ser una convenció—, és per motius de claredat i comoditat a l'hora de citar-lo, ja que, en aquesta tesi, ens referim especialment a la seua tasca. Reproduïm també, per tant, sota la notació PAR: 1932a, comentaris de la mà de Miquel i Planas, que, suposem, pel que fa a qüestions de caràcter general, recullen les impressions de tots dos editors. Pel

el camp de l'edició de textos catalans antics. El segon dels filòlegs és un home experimentat en el món editorial que havia iniciat la col·lecció Biblioteca Catalana l'any 1908, seguint la petja de Marià Aguiló, editor d'una primera Biblioteca Catalana, i que confiava que, en cas de problemes per mantenir la col·lecció, gaudiria de l'ajut de les institucions públiques de Catalunya, que "no podrien dignament desentendres d'una obra de tan capital interès per al estudi de la nostra antiga Literatura y per a la connexença històrica del idioma" (PAR: 1932a, XLIV).

Tanmateix, segons l'editor, quan necessita el suport dels poders públics, no el troba, per la qual cosa la col·lecció resta aturada uns anys, fins que pot comptar amb la col·laboració d'Alfons Par, que no es limita a contribuir-hi amb les seues remarques lingüístiques, sinó que hi participa en les despeses econòmiques. El reconeixement implícit que es dedueix en la introducció del *Curial* de Miquel i Planas cap al seu amic es confirma al final del pròleg, quan el reconegut editor, que lamenta la manca d'ajuts institucionals, agraeix públicament amb elogis encomiàstics el suport pecuniari de Par, que li ha permès reprendre la col·lecció Biblioteca Catalana, que va iniciar, constata, fa gairebé vint-i-cinc anys:

"Per gran sort nostra, l'obra de la «Biblioteca Catalana» ha pogut beneficiarse darrerament d'una cooperació que ultrapassa tot preu: el nostre amic senyor Anfòs Par no solament ha contribuït al present volum de CURIAL E GUELFA ab els seus estudis lexicogràfics que li són ja de temps un ben adquirit prestigi —colaboració que's reproduirà en els volums successius que preparem—, sinó que ademés ha volgut participar en el risc econòmic de la nostra empresa. Catalunya haurà, donchs, de sentirse reconeguda envers tan abnegat y desinteressat company, a qui deurà la continuació de la «Biblioteca Catalana»" (PAR: 1932a, XLIV).

Es tracta, en aquest cas, d'una edició de bibliòfil, dedicada al president de l'Acadèmia de Bones Lletres, Eduard Toda i Güell (v. 2.1.3), que segueix fidelment el manuscrit que

que fa als comentaris literaris deguts a Miquel i Planas, com que s'allunyen de l'objectiu d'aquest treball, no ens hi entretindrem.

forma part del fons primitiu de la Biblioteca Nacional de Madrid, acompanyada d'estudis i notes bibliogràfiques i crítiques, i introduïda per un pròleg que duu per nom Notícia editorial (p. IX-XLIV), que presenta el marc de gestació de la novel·la (precedents, manuscrit...), a més de comentaris que afecten el contingut literari i lingüístic (les fonts, l'estil, la data i el lloc de composició de l'obra, la comparació amb altres obres...), i un apartat final que explica les característiques d'aquesta edició, de la qual s'han extret les cites esmentades més amunt.

L'any 1901 Rubió i Lluch ja n'havia publicat una versió per encàrrec de la RABLB⁶⁸⁸, "documentada ab un substanciós pròlech y notes de gran erudició y utilitat" (PAR: 1932a, XI), però els actuals editors creuen que és necessari reproduir novament el text, amb tota la precisió i fidelitat possibles, ja que detecten algunes errades en l'antiga transcripció que cal esmenar per satisfer les demandes dels estudiosos: "feya algun temps que un simple coteig de la dita lliçó impresa ab el text manuscrit original ens havia permès rellevar en aquella freqüents discrepàncies" (PAR: 1932a, XIII).

Per consegüent, Miquel i Planas (Par: 1932a, XIII) comença a treballar en una nova edició del *Curial* i afirma que la impressió del seu text queda enllestida l'any 1927, data en què Par enceta el seu estudi gramatical, que publica un any més tard en un volum apart que duu el títol *Curial e Guelfa. Notes lingüístiques y d'estil* (1928b)⁶⁸⁹. La nova versió del *Curial* està llesta, doncs, per ser editada a partir d'aquesta data, i així sembla deduir-se del llibre *Ensayos de Bibliofilia* (1929), en què no solament apareix el volum elaborat pels dos lingüistes en el capítol 'Obras en prensa para su publicación inmediata' amb data de 1929 (MIQUEL I PLANAS: 1929, 17), sinó que també hi ha una reproducció de la portada amb un dibuix de Josep Triadó⁶⁹⁰, en què consta la mateixa data: MCMXXIX.

⁶⁸⁸ *Curial e Guelfa. Novela catalana del quinzen segle, publicada a despeses y per encàrrech de la «Real Academia de Buenas Letras» per Antoni Rubió y Lluch, Soci numerari de dita Corporació. Barcelona... 1901.* —En 4.^t, de XVI + 532 pp., *apud* PAR: 1932a, XI.

⁶⁸⁹ V. 4.5.8.

⁶⁹⁰ Triadó és l'autor de l'ex-libris de Par, entre altres il·lustracions (v. 1.3).

Així mateix, Par manifesta a la introducció de les *Notes* que la publicació del *Curial* es produeix abans que la del seu estudi: "Los nombres darrera de les cites són los de les ratlles en la edició de *Curial e Guelfa* qu'acaben de publicar R. Miquel y Planas y Anfòs Par.- Biblioteca Catalana, Barcelona, 1928" (1928b, 5, nota 1)⁶⁹¹, cosa que, d'altra banda contrasta amb l'edició que consta arreu i que hem consultat, encapçalada per la mateixa il·lustració de portada, que és de 1932. Fins i tot, podem afirmar que aquesta última no és la data final de l'edició. El mateix Par manifesta al seu col·lega, en una carta de 7 de setembre de 1933, que està molt satisfet per la publicació del llibre que acaba de sortir:

"Distingit amich: acabo de rebre l'exemplar de *Curial* que dona goig de veure, tant mes quant a la portadella ja hi ha plegats los noms de V. y meu" (Carta de Par a Miquel i Planas: 07/09/1933, *apud* FELIU: 1997, 183).

Aramon confirma aquesta data en una ressenya posterior⁶⁹². No tenim constància de cap edició anterior: ni l'hem trobat, ni a les ressenyes posteriors que aparegueren citant l'obra, s'hi fa referència (v. 4.7.5). A més, en la introducció al *Curial* es poden trobar referències a l'assaig de Par, el qual pogué "anticipar desde l'any següent [1928] el fruyt del seu treball" (Par: 1932a, XIII), i una informació sobre un catàleg de 1931 (Par: 1932a, IX, nota 1), per la qual cosa, és clar que, com a mínim, la redacció del pròleg és

⁶⁹¹ Descartem la possibilitat que es publicqués l'any 1928, perquè, a banda d'aquest comentari de Par, no hi ha cap altre indicatiu que permeti donar-hi validesa. El lingüista podria haver-se equivocat i, a pesar que el text estava ja llest i hi hagués intenció de publicar-lo, podia haver-se posposat fins més endavant. Més plausible, en canvi, sembla la data de 1929, per la informació de *Bibliofilia* (v. nota anterior). De tota manera, la referència d'Aramon (v. nota següent) i les ressenyes que hem trobat, aparegudes a partir de 1933, fan que ens inclinem per la data donada per Aramon, tot i que no rebutgem la possibilitat, mínima, que n'hi hagi més d'una edició.

⁶⁹² Aramon (1934, 407) cita textualment tota la referència bibliogràfica, acompanyada d'un incís, al costat de la data que consta al llibre MCMXXXII, que diu [aparecido en septiembre de 1933]. Aquest comentari no és pas anodí. Feia poc que havia sortit al carrer una edició del *Curial* de l'autor de la ressenya a *Els Nostres Clàssics* (1930-1933), i una de les crítiques que fa a Miquel i Planas i Par és que "deliberadamente dejan de mencionar mi edición", de la qual els va fer arribar exemplars, "aunque parece probable que hayan aprovechado alguno de mis datos bibliográficos" (ARAMON: 1934, 408). Igualment, en l'últim volum de la seua versió, Aramon (1930-1933, 277) comenta que ha aparegut, amb data endarrerida i un cop impresa la seua, una nova edició de Miquel i Planas i Par de la novel·la cavalleresca.

posterior a la primera data de publicació prevista. Per tant, és molt possible que el 1929 no sortís el llibre, o que se'n fes una edició molt limitada⁶⁹³.

De la resta de la notícia editorial, que encapçala aquest volum, és difícil discernir quin dels dos editors és responsable de cada una de les afirmacions que s'hi fan i fins a quin punt ho és: com a treball compartit, se suposa que les conclusions també són acceptades per tots dos, però és evident que hi ha fragments en què se cita explícitament l'autoria de Par, que són fruit de la seua recerca, sobretot pel que fa als comentaris lingüístics, tot i que ell en les seues *Notes* (1928b) també esmenta la vàlua literària i l'estil del text, i en altres treballs introdueix aquestes característiques extralingüístiques.

Dificulta aquesta tasca l'ús de 'nosaltres' en aquest pròleg, que no permet saber amb certesa si es tracta d'un plural de modèstia, i és Miquel i Planas qui escriu —hipòtesi avalada pel tractament de Par com a tercera persona ("y'l nostre benvolgut company-editor senyor Anfós Par", "el nostre company A. Par", "el nostre amich senyor Par"...)—, o realment és una primera persona del plural. La primera opció és la més plausible, però, de tota manera, com que aquestes qüestions tenen una importància relativa, ens referirem aquí només a les cites explícites de Par, que, de fet, remetent sempre a les *Notes*. Així doncs, per delimitar l'aportació de Par, tenim el seu estudi preliminar (1928b) —tot i que les conclusions que hi apareixen, poden haver estat també elaborades per tots dos—, i les al·lusions directes de la notícia editorial, que no fan més que recuperar la versió ja publicada de Par.

Els capítols 4 i 5 són els directament imputables a l'industrial cotoner, perquè reproduïxen els apartats de les *Notes* "Paralel lingüístic entre lo «Somni de Bernat Metge» (1398) y «Curial e Guelfa» (devers 1450)" (PAR: 1928b, 81-83), i "Paralel

⁶⁹³ Entre els llibres que van pertànyer a Par i que es poden trobar al CMP, hi ha tres volums numerats que duen l'epígraf "Edició de tres cents exemplars no posats a la venda y destinats als amichs de l'editor". Potser, l'edició de 1929 era també per als amics i se'n van tirar pocs exemplars dels quals no en queda cap, però sembla més probable, atès el contingut del llibre, que, per causes probablement econòmiques (v. 2.1.3.2), no arribés a sortir fins al 1933 (amb data de 1932 a la portada).

lingüístic entre «Curial e Guelfa» y lo llenguatge tradicional modern" (PAR: 1928b, 84-85), amb alguna modificació ortogràfica i morfològica⁶⁹⁴.

Així mateix, hi ha altres informacions que són atribuïdes a l'industrial sobre les influències lingüístiques del *Curial*, "totes les quals han sigut incorporades als *comentarios y notes literarias* del final del present volum", en un índex de referències que "presenta agrupats en sengles rúbriques els *castellanismes, galicismes y italianismes*, además dels *llatinismes*" (PAR: 1932a, XXI). Després d'aquesta introducció, el tema continua amb la reproducció literal de l'explicació de Par sobre la influència castellana (PAR: 1932a, XXI-XXIII).

De les investigacions de Par en sorgeixen noves dades, que, com totes les esmentades més amunt, han estat reproduïdes anteriorment (PAR: 1928b): la data de composició del *Curial*, a la qual arriba a través de l'estudi de l'ús dels relatius *qui* i *que*, i que situa vers la meitat del segle XV (PAR: 1932a, XXVIII); i el problema del lloc de formació de l'autor de la novel·la, que l'industrial circumscriu a Barcelona o Vic (PAR: 1932a, XL).

⁶⁹⁴ Un dels canvis que es pot observar en els títols corresponents d'aquesta edició —"Paralel lingüístic entre'l «Somni» d'en Bernat Metge (1398) y'l «Curial» (devers 1450)" (PAR: 1932a, XXIII), i "Paralel lingüístic entre «Curial e Guelfa» y'l llenguatge tradicional modern" (PAR: 1932a, XXV)— no és pas negligible. En l'edició dels dos filòlegs l'article masculí esdevé definitivament *el* en la part redactada per Miquel i Planes —com es veu també en aquests altres exemples extrets aleatòriament de la mateixa pàgina de la notícia editorial (XXVIII), *el traçat gràfich, el nostre company, el mot i els nostres dies*—, mentre que els fragments copiats directament de Par continuen amb la forma *lo* (v. 1932a: § 4, § 5, i l'exemple *los tants per cent*, també de la pàgina XXVIII).

No sabem si Par assumeix aquest canvi, després d'haver defensat aferrissadament el *lo* durant tants anys, però, com que en un treball immediatament posterior seu (PAR: 1934) apareix encara aquesta forma, és més que probable que la modificació sigui responsabilitat de Miquel i Planes. A més, al marge d'aquesta divergència, al llarg de l'article se'n poden constatar d'altres, la qual cosa pot fonamentar la sospita que Miquel i Planes és el responsable final de l'edició i aplica els seus criteris, respectant l'original de Par, però esmenant-li algun tret.

Així, el bibliòfil, seguint el criteri de la RALBL (ORTOGRAFIA: 1923), corregeix fragments copiats de Par i lleva sistemàticament els accents a les paraules acabades en *-ancia* o *-encia* —considerades, per tant, planes—, que el seu col·lega havia accentuat prèviament —llegim *conseqüència, persistència, discrepàncies, desinència, decadència literaria* (Miquel i Planes), per *conseqüència, persistència, discrepàncies, desinència, decadència literària* (Par)—, mentre que en el cas de l'article, com acabem de constatar, canvia *lo* per *el* en el títol, i manté *lo* a l'interior del text de Par reproduït.

En tot cas, queda clar que l'ortografia dels dos filòlegs no està unificada, la qual cosa els retreu Aramon en una ressenya posterior: "parece sería de desear que, en las obras publicadas en colaboración, redujeran a una sola sus dos ortografías particulares" (ARAMON: 1934, 416). I, en nota a peu, assenyala algunes de les discrepàncies que troba en l'edició, entre les quals hi ha la diferent representació de l'article masculí: "He aquí algunas divergencias que he anotado durante mi lectura: *pera, verp, escars, ahont, lo, debut* (Par), al lado de *per a, verb, escaç, hont, el, degut* (Miquel i Planes)" (ARAMON: 1934, 416, nota).

Miquel i Planas, emparant-se en les al·lusions a Itàlia, en la presència de nombrosos italianismes, i en la data de composició fixada per Par i Rubió entre 1443 i 1450, època de la màxima hegemonia aragonesa a Nàpols, aventura la hipòtesi que l'autor del *Curial* sigui algun dels funcionaris de l'administració del rei aragonès a Nàpols (PAR: 1932a, XLI).

Al final del llibre, hi ha encara "les *anotacions lingüístiques*, degudes a n'Anfòs Par", que "comprenen totes les observacions d'alguna importància que podien ferse sobre'l text del *CURIAL*, sense que'ns sia permès afirmar que no hi hagués lloch a deduirne d'altres encara. Sia aquesta la tasca reservada als nostres successors" (PAR: 1932a, XLIII).

En resum i sense entrar a detallar la part corresponent a cadascú, es pot dir d'aquesta versió del *Curial* que els editors n'analitzen les fonts literàries, el manuscrit i l'estil; fixen una data de composició i algunes circumstàncies de l'autor; formulen una pila de remarques lingüístiques i literàries; i tenen una especial cura en la puntuació, cosa que, en els textos antics, comporta un important treball d'interpretació.

A partir del pròleg i del títol complet que apareix a la portada (Text del XV^{en} segle reproduït novament del Codex de la Biblioteca Nacional de Madrid per R. Miquel y Planas ab estudis y notes del mateix y de Anfòs Par), deduïm que els comentaris literaris —que deixem al marge—, són fruit de la tasca investigadora de Miquel i Planas, que Par hi aporta les reflexions lingüístiques, i que les qüestions d'edició probablement són compartides per tots dos filòlegs, depenent de la perspectiva que s'adopta, però amb molta més aportació de Miquel i Planas. De tota manera, la manca d'un sistema ortogràfic unitari⁶⁹⁵, i el fet que Par sigui citat a la notícia editorial com a tercera persona fa pensar en un mètode de treball en què, a banda de la col·laboració econòmica de tots dos en l'empresa, el bibliòfil duu el pes de l'edició, i l'industrial hi aporta, principalment, els tres lingüístics més destacables.

⁶⁹⁵ V. nota anterior.

4.5.10. "La desinència -o del indicatiu present"

Es conserven dos notes breus d'Alfons Par a Casades i Gramatxes, secretari de la RABLB, en què demana torn per presentar dos estudis en el si de la institució: "Notes lingüístiques y d'estil (Lull, Arnau de Vilanova, etc.)", que el 27 d'octubre de 1927 ja està enllestit, i "Flexió verbal: jo am-o", que vol presentar durant el gener de 1930⁶⁹⁶. En qualsevol cas, al *BRABL* no hi ha constància que aquestes sessions s'arribessin a desenvolupar; en canvi, sí que es va publicar a l'*AOR* l'article sobre morfologia verbal amb diferent títol, "La desinència -o del indicatiu present" (1930d).

Par, amb aquest article de només vuit pàgines, pretén resoldre quin és l'origen d'aquesta desinència verbal, que es conserva en bona part del territori de parla catalana, i, per aconseguir-ho, examina 729 cartes llatines i 550 documents catalans —als quals ja havia al·ludit en referir-se a *qui* i *que* (PAR: 1929a; 1929b)—, a més de 180 lletres inèdites que formaven part de la correspondència rebuda de diversos indrets de Catalunya pel cabiscol de la Seu d'Urgell entre els anys 1535 i 1748.

Comença el seu estudi (PAR: 1930d, 169) descrivint l'evolució de la desinència llatina -o en el domini de la Romània: es conservà, a occident, en els dominis aragonès, castellà i portuguès; al centre, al sud-est de França, a Itàlia, a Sardenya i en el retoromànic; a orient, en el romanès. Afirmar que a la resta de França va caure i aviat s'afegí una neutra⁶⁹⁷ epentètica⁶⁹⁸ als verbs amb lexema acabat en consonat + líquida, la qual, a partir del segle XIV, s'estengué a la resta de radicals, igual que passà amb el provençal, que adoptà [e] en molts dels seus lexemes, encara que, a partir del segle XIII, aquesta [e] es tancà en [i].

⁶⁹⁶ Aquestes notes es conserven a la RABLB. En la primera, Par manifesta que el seu treball de torn versarà sobre aquest tema, i demana que Casades l'avisí vuit dies abans de la data que, com a secretari, fixi per a la lectura (RABLB: 27/10/1927).

En la segona nota, explica que vol desenvolupar el tema de la flexió verbal en la primera persona del singular del present d'indicatiu, però que encara no el té enllestit i, per aquest motiu, demana que el secretari li reservi torn per al mes de gener, data en què espera tindre ja les conclusions acabades (RABLB: 14/10/1929).

⁶⁹⁷ Par barreja en aquest article la representació de sons de l'AFI i de la *RFE*, sense posar claudàtors.

⁶⁹⁸ Par no empra aquesta terminologia. Ell en diu "de sosteniment" o "sostenedora".

Tot seguit examina quines són les desinències actuals de la primera persona del present d'indicatiu en els territoris de parla catalana i remarca, seguint "La flexió verbal en els dialectes catalans" d'Alcover, que -o (pronunciada [u] en català oriental i [o] en l'occidental) només es manté, en la primera persona del present, al costat de [ø] per als verbs de la segona conjugació, al Principat, mentre que les terminacions per a la resta de dialectes són: [-i] / [-ø] en el rossellonès⁶⁹⁹ i en el Pirineu oriental espanyol (de la frontera fins a Cadaqués, Besalú, Olot, Ripoll, Cerdanya), [-ø] a les illes i a l'Alguer, i [-e] / [-ø] en el valencià. Tanmateix, a Par no l'interessa la descripció dialectològica, sinó que intenta esbrinar l'origen de la desinència -o i, per comprovar l'evolució d'aquest morfema, investiga en documents antics.

Després d'aquesta petita introducció metodològica i que situa el lector sobre l'objecte de la seua investigació, Par divideix el text segons la llengua en què els exemples estan escrits, "frasis llatinitzades" i "frasis en vulgar català", i, tot seguit, subdivideix aquest segon capítol en diferents apartats segons el segle de procedència dels testimonis extrets de la documentació consultada —concretament, aporta citacions que van des del segle XIII fins al XVIII—, incloent-hi resultats parcials, que recull, posteriorment en l'últim apartat, ja dedicat totalment a les conclusions finals, les quals, després d'estudiar els més de mil quatre-cents cinquanta documents que ha tingut a l'abast, són aquestes que, per l'interès que tenen per entendre el punt de vista de Par, reproduïm aquí pràcticament amb els mateixes paraules que l'autor (PAR: 1930d, 176):

- Fins a mitjan segle XIV, la llengua vulgar catalana emprava la primera persona del present d'indicatiu sense desinència.
- Sobre 1350 s'inicia la desinència neutra epentètica, i apareix també la forma "confiu", en què 'u' és una semivocal que forma síl·laba amb la vocal tònica anterior —diferent, per tant, de la vocal plena moderna "con-fi-o", pronunciada [u] en català oriental i [o] en occidental.

⁶⁹⁹ Per al rossellonès, dona com a font: Fouché, *Morphologie du Roussillonnais*, pàg. 103.

- En el segle XV —"lo període crítich de nostra llengua" (PAR: 1930d, 172)— hi ha diferència en les desinències verbals entre els textos literaris i cortesans —fortament influïts per la literatura i la cort castellaness⁷⁰⁰—, i els documents particulars —que es mantenen més genuïns perquè recullen la parla viva—, de manera que els primers estenen indegudament l'ús de *confiu a renunsiu*⁷⁰¹, amplien l'ús de la vocal de suport i introdueixen la desinència -o, mentre que els segons mantenen la desinència [-ø].
- Durant el segle XVI la literatura és ja completament castellanitzada, tot i que l'ortografia catalana s'havia anat regularitzant des de mitjan segle XV (PAR: 1930d, 174). En la llengua vulgar es generalitza la neutra, i les influències culturals dels centres erudits i l'analògica de les formes autòctones com *confiu* —ara amb pronúncia segurament ja trisil·làbica per influència castellana— afavoreixen l'expandiment de la desinència -o.
- Hi ha un predomini de la -o en "català continental" en tots els documents dels segles XVII i XVIII, exceptuant els verbs incoatius que mantenen la desinència [-ø], cosa que Par afirma que també es fa en el seu temps (principis del segle XX) a Barcelona.

Tots aquests comentaris —que, a més dels textos analitzats, extreu dels seus propis estudis sobre *qui* i *que* (1929a i 1929b) i *Curial e Guelfa* (1928b)— duen, doncs, Par a afirmar que la desinència de què s'ocupa en aquest article és un cas de castellanisme que s'introdueix al segle XV i que es manifesta definitivament en el "català continental" des de començaments del segle XVII. L'autor intenta comprovar, amb les seues investigacions, una afirmació que ja havia avançat Meyer-Lübke sobre la desinència -o com a manlleu del castellà:

"L'-e, -o, que nous avons étudié jusqu'à ici, se distingue absolument de l'-o propre à tous les verbes du catalan moderne, où l'on doit voir un simple emprunt fait à

⁷⁰⁰ Par comenta que tan el *Curial* com el *Tirant* estan farcits de castellanismes. També addueix un 'recomano' en un document de 1404 citat pel P. Nonell, que Par intenta confirmar per la seua transcendència en cas de ser un exemple cert, però que no pot trobar, per la qual cosa el desestima (PAR: 1930d, 173).

"L'-e, -o, que nous avons étudié jusqu'à ici, se distingue absolument de l'-o propre à tous les verbes du catalan moderne, où l'on doit voir un simple emprunt fait à l'espagnol, car une semblable finale est complètement inconnue soit à l'ancien catalan, soit aux îles Baléares et à Alghero." (MEYER-LÜBKE: 1890-1906 II, 190)

Per acabar-ho de corroborar, Par afegeix, a més, dos conclusions que no havia tractat durant el desenvolupament de l'estudi, però que dedueix dels seus propis coneixements sobre la diversitat dialectal pel que fa al tractament d'aquesta desinència en el moment en què duu a terme la investigació. Segons l'investigador, el fet que Mallorca, que rebé el català al segle XIII i com a illa és més conservadora, mantingui en el present el radical sense desinència, i que València, conservi la [e] epentètica, proven que la -o s'expandí en els mitjans culturals i cortesans de Barcelona per influència forana.

4.5.11. "Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans"

El 16 de febrer de 1927, Par presenta el seu treball "Notes d'Estilística Catalana" a l'Acadèmia de Bones Lletres⁷⁰². Més tard, s'ocuparà del mateix tema a l'*AOR*, amb el títol "Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans" (PAR: 1931a)⁷⁰³.

Afirma, en aquest article, que hi ha quatre "obretes" que no s'han considerat mai objecte d'estudi gramatical complet, tot i que reivindica que "contenen formes y frasis dignes d'ésser incorporades al fons lingüístich general de la llengua" (PAR: 1931a, 171). Es tracta dels clàssics, que en el títol qualifica de menors, *Libre dels Set Savis de Roma*, *Jacob Xalabin*, *La Comedia de Dant Allighieri* i *Partinobles*, dels quals analitza la llengua ("llenguatge" en diu ell) i l'estil, i en fa consideracions bibliogràfiques o

⁷⁰² A la RABLB es conserva un resum d'aquest estudi, en català i en castellà. La principal diferència de contingut que hi ha en relació a l'article que Par escriu per a l'*AOR*, ressenyat en aquest capítol, és que a "Notes d'Estilística Catalana" hi tracta un nou document, la "Proposició del Rey Martí en les Corts de Perpinyà" (1406), que Par qualifica de "joia estilística de nostra literatura oficial". El redactor, parafrasejant Par, afegeix que, tenint en compte que no és fruit de la imaginació d'un autor, sinó proclama de govern, "metè de relleu la excelencia d'un escrit qu'a la precisió y vigor necessaris a sa fi, uneix girs esquisits y figures estilístiques ben nostrades" (RABLB: sense data).

Pel que fa als altres comentaris, no difereixen dels que es poden trobar a "Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans"

⁷⁰³ D'aquest estudi, n'hi ha una separata extreta de l'*AOR* a la Biblioteca Rosa Sensat de Barcelona.

literàries, si ho creu oportú, ja que "A diferència dels dialectòlechs moderns, no'ns avenim a separar los fets lingüístichs de les estilitzacions literàries, fòra que, en nostre pahís hi ha tan poques avinences de publicar treballs d'aquesta mena, que llur separació radical implicaria dexarles en oblit" (PAR: 1931a, 171).

4.5.11.1. *Libre dels Set Saus de Roma*

Par, que fixa la data de composició d'aquesta obra a principis del segle XIII o abans, compara la versió del manuscrit de Carpentras, de les darreries del segle XIV, amb l'edició moderna de Janer⁷⁰⁴ i, de seguida, critica l'adaptació d'algunes grafies que, segons ell, provoquen errades greus, i dóna com a exemple la transcripció de 'quils' com a 'qu'els' (v. 4.2.5.3.4).

Tot seguit, discrepa de Janer, que presuposava l'existència d'un poema en llengua d'oc, deu originària de les versions catalana i francesa, perquè, en l'obra estudiada hi havia constatat influència provençal i no francesa. Par, en canvi, desmenteix que hi hagués una versió provençal, adduint que, en el moment en què s'esmenta⁷⁰⁵, hom confonia aquest dialecte amb el llemosí i el català. També afirma que la majoria dels tractats didàctics de literatura provençal foren escrits per catalans, i justifica la presència de provençalismes pel fet que "los catalans no tenien altra escola de rimar llavors (ss. XIII-XIV) que la provençal" (PAR: 1931a, 172), afegint que tant Llull com Metge, "lo prosista purament catalanesch", també versifiquen en la llengua dels trobadors.

A continuació, es manifesta en contra de Janer pel que fa a la influència francesa, ja que, segons Par, és ben clara, com ho demostren les terminacions infinitives d'alguns verbs de la primera conjugació en '-er', en lloc de '-ar', i l'ús del participi en '-et', en lloc de '-at'. Així mateix, reconeix que hi ha provençalismes (que ell atribueix a erudició i no a influència d'un original), que es manifesten principalment en un tret fonètic —la pronunciació igual entre les terminacions '-al' i '-au' (PAR: 1931a, 174)—, i en tres

⁷⁰⁴ JANER, I. (1907). *Libre dels Set Saus de Roma*. Barcelona: Societat Catalana de Bibliòfils.

fenòmens morfològics —la distinció del cas subjecte i el cas règim en la paraula 'empeiraire', la terminació '-s' per als participis passats en singular, i la flexió d'algunes formes verbals, més acostades a la forma provençal que a la del català modern (PAR: 1931a, 173-174).

Després de resumir el tema de les influències fent una reflexió sobre l'origen de les dos llengües preromàniques d'ambdós vessants dels Pirineus i afirmant que el català és sincrònic del provençal i, per tant, "en los pretesos provençalismes no hi veyem als sino formes més primitives d'un patrimoni comú" (PAR: 1931a, 175), el filòleg analitza altres qüestions gramaticals que vol remarcar —l'ús de la forma del relatiu adjectiu subjecte 'qui', quan l'antecedent és de persona (ambdós gèneres) o de cosa masculina, i la pronunciació de [krou] i [bou]⁷⁰⁶ per a 'creu' i 'veu'—, per a les quals remet al seu estudi sobre *qui* i *que* i als treballs sobre fonètica de Mossèn Griera i P. Fouché⁷⁰⁷.

També destaca l'ús del condicional derivat del pretèrit plusquamperfet d'indicatiu llatí en el cas de 'storcera', "a causa de llur escassedat en català" (PAR: 1931a, 176), i clou el seu estudi constatant que, tot i ser una obra escrita a finals del segle XII o principis del XIII, "cal considerar son estil ben pobre y deficient" (PAR: 1931a, 176).

4.5.11.2. *Jacob Xalabin*

D'aquesta novel·la⁷⁰⁸, Par en crítica decididament "la abundor extraordinària y enutjosa de *si*" (PAR: 1931a, 176), afegint que "Sa profusió es extraordinària y intolerable" (PAR: 1931a, 177). L'abús de la conjunció es palesa en els usos concessiu, modal, copulatiu, copulatiu doble⁷⁰⁹ i expletiu⁷¹⁰, i conclou que en aquesta novel·la l'accepció principal és

⁷⁰⁵ Par cita el codi gramatical *Les Leys d'Amors* de 1356, segons apareix a la pàgina 17 de la *Grammaire de l'Ancien Provençal* d'Anglade, com a testimoni de l'existència d'un poema anterior en provençal (PAR: 1931a, 172).

⁷⁰⁶ La transcripció no és de Par. Ell escriu *crou* i *vou*, en cursiva.

⁷⁰⁷ PAR (1929a; 1929b), GRIERA a *BDC* 1917, p. 15, i FOUCHÉ, Pere (1924). *Phonétique historique du roussillonnais*. Toulouse: E. Privat, p. 57.

⁷⁰⁸ Par cita l'edició de Miquel i Planas de 1909 *Novelari català dels segles XIV a XVIII*.

⁷⁰⁹ Per a la definició del valor de copulació doble, Par remet a l'obra de Meyer-Lübke (1890-1906). *Grammaire des langues romanes III. Syntaxe*, § 651.

aquesta última i que, cal responsabilitzar l'escrivà del manuscrit i no l'autor, ja que "Apart d'aquesta tara, lo llenguatge es rich y pur, y l'ESTIL, lliure de culteranismes y altres excessos renaxencistes" (PAR: 1931a, 178), de manera que s'hi troben els millors trets dels prosistes clàssics, a més de gran riquesa lèxica, "graciosa" narració i tocs d'humorisme.

El comentari d'aquesta novel·la permet comprovar, un cop més, el coneixement que té Par de l'obra d'altres autors que han precedit el seu estudi, com és el cas, en aquest treball, de Foulché Delbosc, que llança la hipòtesi que l'autor del *Jacob* era grec, perquè creu que havia de ser algú que conegués la Turquia d'Àsia⁷¹¹. A més, aprofita l'avinentsa per recordar que alguna estructura gramatical que hi apareix i que li agrada es troba també en una de les obres que millor coneix: el *Somni* de Metge.

4.5.11.3. "La Comedia de Dant Allighieri"

Par parteix per a l'estudi d'aquesta obra de la traducció feta per Andreu Febrer l'any 1429⁷¹², i, de seguida se sap quina és la seua opinió al respecte. Segons el gramàtic barceloní, la llengua que emprà Febrer és plena d'italianismes inadmissibles, entre els

⁷¹⁰ En aquest cas, Par afirma que ni Diez, ni Meyer-Lübke "no'l puntualitzen assats clarament" (PAR: 1931a, 177).

⁷¹¹ FOULCHÉ-DELBOSCH, M. R. (1906). *Istoria de Jacob Xalabin*. Barcelona: Societat Catalana de Bibliòfils.

⁷¹² Tot i que Par no l'esmenta, per fer les seues remarques emprà l'edició de VIDAL Y VALENCIANO, C. (1878). *La comedia de Dant Allighier de Florença traslatada de rims vulgars toscans en rims vulgars cathalans per N'Andreu Febrer*. Barcelona: Librería de D. Álvaro Verdaguer, segons comenten Annamaria Gallina en el seu pròleg a l'edició de què s'encarrega —ALIGHIERI, D. (1974). *Divina comèdia* [versió catalana d'Andreu Febrer, a cura d'A. M. Gallina]. 6 volums. Barcelona: Barcino—, i Jordi Rubió, al primer volum de la *Història de la literatura catalana* [RUBIÓ I BALAGUER, J. (1984) *Història de la literatura catalana*. 3 volums. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 479-480].

L'autora d'aquesta edició crítica afirma en el pròleg que les citacions del *DCVB* estan extretes d'aquesta edició, d'altra banda, l'única completa que es tenia, i que tots els estudiosos de Febrer, des de Manuel de Montoliu i Anfòs Par fins a Martí de Riquer i Badia Margarit, també se n'han servit, cosa que evidencien diversos errors comuns (ALIGHIERI: 1974 I, 42-43).

Al CMP, entre els llibres pertanyents a Par, n'hi ha efectivament un exemplar d'aquesta edició.

quals destaca l'ús constant dels pronoms 'ley' i 'luy', calcats de l'italià *lei* i *lui*, o l'ús de la conjunció causal 'perque' (*perche*), en lloc de 'per ço com' o 'per tal com'⁷¹³.

Segons Par, una de les causes que impulsen Febrer a calcar mots italians, fet que exemplifica abastament, és la necessitat de conservar la rima, la qual cosa provoca que l'escriptor del XV només tingui cura de "trobar mots qui s'assemblin al original com més mellor, anch que per açò hagi d'emblar veres paraules toscanes" (PAR: 1931a, 183). Però no solament això, sinó que qualifica la traducció de dolenta, perquè assegura que Febrer no ha capit el veritable significat de l'obra de Dant, de manera que "son molts sos passatges que no solsament son avuy inintel·ligibles, sino que crech fermament qu'ell tampoch entengué" (PAR: 1931a, 183)⁷¹⁴.

El judici que fa el gramàtic barceloní és molt dur i demostra amb escreix que la versió de Febrer no li agrada gens, ja que, fins i tot, descriu la feina de l'autor com que li esdevé "fexuga y superior a sos conexements" (PAR: 1931a, 183), tot i que suavitza aquesta postura remarcant que la part que es refereix a l'Infern és millor, i n'apunta les possibles causes en dos fets puntuals: d'una banda, en la constatació que es tracta de la primera part de la *Comèdia* —en què el traductor es manté més independent i dona passatges més catalanitzats que els posteriors—, i, d'altra banda, en el fet que durant l'època medieval la part preferida a Catalunya i Castella també és l'Infern.

Par, abans d'emetre la seua opinió definitiva sobre la traducció de Febrer, que tot just s'acaba d'explicar en els paràgrafs anteriors, encara aborda altres qüestions lingüístiques. D'una banda, tracta de la distribució dels relatius. Febrer sempre escriu 'qui' per al relatiu adjectiu subjecte en ambdós gèneres, i en molts casos, fins i tot per al neutre, i al revés d'altres clàssics catalans, gairebé sempre elideix la 'i' quan 'qui' va seguit de vocal (PAR: 1931a, 179-180).

⁷¹³ Rubió explica aquest excés d'italianismes per la dificultat de traduir en vers i en el mateix metre de l'original (RUBIÓ: 1984, 295). Gallina en justifica l'abús per l'afany de Febrer de mostrar una fidelitat gairebé absoluta al text italià (ALIGHIERI: 1974 I, 27). Per ampliar aquesta informació, v. 4.6.7.

⁷¹⁴ Alfons Par tornarà a criticar aquesta versió de Febrer en la ressenya que fa sobre *The Works of Pere Torroella*, en què contradiu Farinelli, el qual, en canvi, l'elogia sense reserves (v. 5.4.3).

D'altra banda, seguint la tradició de la poesia catalana, l'"algotzir del Rey N' Anfòs"⁷¹⁵ —com l'anomena Par en aquest estudi (PAR: 1931a, 183)— fa servir provençalismes, sobretot en fonètica i morfologia, si bé, hi ha un apartat dedicat als pronoms que Par dóna en les versions catalana, provençal i italiana, perquè ell mateix, tot i estar segur que són deguts a influència provençal, pensa que poden portar a confusions respecte de la seua filiació.

4.5.11.4. *Partinobles*

Com en el cas de la traducció de Febrer, Par no esmenta la versió que emprà per al seu estudi, si exceptuem que gairebé al final fa referència a les alteracions de les diverses edicions que Miquel i Planas assenyala. Es pot tractar, per tant, d'una edició del bibliòfil barceloní. Només explica que és un text editat en 1588 i que és una traducció del castellà, i que, a causa de l'època en què està editat, està ple de castellanismes, però també de construccions gramaticals que es corresponen amb la millor època de la llengua catalana, cosa que el fa un text especialment interessant, perquè pressuposa l'existència d'una traducció catalana anterior.

Després d'aquesta petita introducció, Par fa un llistat de castellanismes lèxics i sintàctics i, tot seguit, assenyala els mots i construccions catalans més genuïns, que, fins i tot, com ell mateix apunta, contradiuen els exemples anteriors. Les causes perquè es doni aquesta contradicció "no obehexen a indecisió o poca cura del escribà, com esdevé en altres clàssichs catalans en quant a qualques punts gramaticals", sinó que cal buscar l'explicació en el fet que "hi hagué un text antich català ben pur, del qual per la favor constant qu'aquesta obra gaudí, ne foren publicades ab lo temps successives edicions, los escribans de les quals anaven introduhint a gratscient o inadvertidament les modalitats lingüístiques de llur època" (PAR: 1931a, 186-187), de manera que en l'edició de 1558 hom hi troba castellanismes al costat d'elements ben clàssics que provenen d'edicions anteriors.

⁷¹⁵ Després d'haver estat al servei de Martí l'Humà i Martí de Sicília, l'abril de 1419, Andreu Febrer és cavaller i "algotzir" del rei Alfons IV el Magnànim a Sicília, càrrec que li confiava l'ofici d'executor de justícia. Des d'aquell moment, desenvolupa diverses tasques diplomàtiques que li encomana aquest rei.

Quant al contingut de l'estudi, el que fa referència a *Partinobles* és el que presenta més riquesa en la tipologia de construccions sintàctiques, ja que el llistat de girs és el més abundós i variat. Com a construccions castellanes, a més del lèxic, hi ha l'ús del pronom relatiu adjectiu subjecte 'que', perífrasis verbals amb preposició, 'lo que' en lloc de 'ço que', perquè (que en l'apartat dedicat a Febrer havia qualificat d'italianisme⁷¹⁶), 'tenir' en lloc de 'haver', 'estar' en lloc de 'ésser', règim directe animat amb 'a', participi passat sense concordança amb el règim directe, conjuncions 'y' i 'ni' en lloc de 'e' i 'ne', relatiu interrogatiu de cosa 'que' en lloc de 'qual', pronoms personals àtons no enclitats al verb ('jous suplich', en lloc de 'suplichvos'), femenins plurals en '-a', plurals en '-os' de noms acabats en '-t' i, finalment, 'haver' com a verb auxiliar de 'estar' (PAR: 1931a, 184-185).

Com a construccions "ben pures", a més del lèxic més genuí, assenyala: perífrasis verbals sense preposició, morfema de primera persona del present d'indicatiu en '-e', ús de 'haver' en lloc de 'tenir', 'haver' sense l'adverbi 'hi', 'ésser' en sentit de 'haver-hi', 'ésser' com a auxiliar de 'estar' i de reflexius recíprocs i pronominals, participi passat que concorda amb el règim directe⁷¹⁷, introducció de proposicions subordinades amb 'que' sense preposició, pronoms personals àtons enclitats, règims directes sense 'a', règim passiu introduït per 'de', a banda d'altres construccions que remarca incloent-hi la qüestió de l'ordre dels elements de l'oració (PAR: 1931a, 185-186).

Totes les estructures que aporta estan exemplificades i insisteix que l'aparent contradicció entre fenòmens que es troben exactament en el mateix text resolts de manera contrària obeeix a les diferents edicions que se n'han fet.

Les conclusions que extreu són que allò que està més castellanitzat és l'ortografia, i el que menys, la sintaxi (PAR: 1931a, 186), i que, si es passen per alt aquests "empastifaments introduhits en la edició qui'ns ocupa pera rebaxarla al nivell

⁷¹⁶ V. 4.5.11.3.

⁷¹⁷ De fet, Par s'equivoca a l'hora de descriure aquesta construcció, perquè diu literalment "participi passat concordant ab l'auxiliar" (PAR: 1931a, 185), quan, en realitat, la concordança s'estableix amb el règim directe, com ben bé assenyala ell mateix en el llistat de castellanismes, i com es fa evident en els exemples que aporta.

catalanesch d'aleshores”, l'estil de *Partinobles* és excel·lent, amb una prosa fluïda i natural i amb un argument entretingut i ben desenvolupat, per la qual cosa “hom capeix la fama de que fruhí” (PAR: 1931a, 187).

4.5.11.5. Recapitulació

“Acotacions lingüístiques y d'estil a clàssichs menors catalans” és un estudi que, tal i com assenyala el títol, no es refereix a grans autors de la història de la nostra literatura, però, de tota manera, reflecteix, com reconeix l'autor, algunes dades que serveixen per aprofundir en les obres del període al qual Par dedica l'atenció i que contribueixen així a enriquir el panorama de la història de la llengua a partir de l'observació de construccions que varien segons l'època i que ens permeten reconstruir una part del nostre passat de vegades poc estudiada.

De les quatre obres estudiades, n'hi ha dos que Par destaca pel seu estil i per la riquesa lèxica o de les seues construccions: *Jacob Xalabin* i *Partinobles*. És curiós que, a tall de conclusió, Par coincideixi a lloar aquestes dos obres perquè estan lliures de “culteranismes y altres excessos renaxencistes”, la primera, i de “afectacions renaxencistes”, la segona. En canvi, defineix l'estil de les altres dos, *Libre dels Set Saus de Roma* i *La Comedia de Dant Allighieri*, com a pobre i deficient.

En tres dels quatre textos, un aspecte que té molt en compte l'autor és l'ús dels relatius, ja que havia fet un monogràfic anteriorment sobre la distribució de *qui* i *que* (PAR: 1926; 1929a; 1929b; 1931b)⁷¹⁸, que l'havia dut a estudiar una gran quantitat de documents castellans i catalans buscant informació sobre aquest punt gramatical, entre els quals s'inclouen les obres ressenyades en aquest treball —excepte *Jacob Xalabin*, sobre la qual no hi ha cap comentari que s'hi refereixi, a aquest tema—. Constata que, dels tres, l'únic text en què s'ha substituït l'ús de 'qui' com a relatiu adjectiu subjecte per 'que' és el més modern, i el que, també, per l'època en què fou escrit, està més ple de castellanismes, *Partinobles*.

⁷¹⁸ V. 4.5.4, 4.5.5, 4.5.6, i 4.5.7.

En aquest sentit, és interessant veure les construccions que Par cataloga com a castellanismes, perquè ajuden a entendre la seua concepció de la llengua i el seu rebuig a acceptar després unes solucions que considera poc genuïnes. És així que no usa mai en els seus escrits 'perquè', sinó 'per tal com' o 'car', o prefereix emprar la solució 'ço que' en lloc de 'lo que'. Així mateix, en línies generals, fa servir el verb 'ésser' com a auxiliar amb verbs intransitius i pronominals, i fa concordar el participi passat amb el règim directe. En canvi, adopta la 'y' com a conjunció copulativa, i introdueix les oracions subordinades amb 'que' precedit de preposició.

4.6. Recepció

Un cop resumits els estudis lingüístics de Par, ens enfrontem ara al seguit d'escrits d'altres investigadors que, amb més o menys profunditat, analitzen l'obra del lingüista o en consideren les aportacions tant per corroborar-les com per rebatre-les. Distribuïts, en principi, per ordre d'aparició, hem intentat respectar la cronologia d'aquests treballs, sense tindre'n en compte l'extensió ni la importància. Destaquem, d'una banda, però, que, en el cas de l'estudi sobre els relatius, tot i que apareix fraccionat en tres dates diferents (1926, 1929 i 1931) i alternant amb altres assajos del mateix autor, hem decidit aquí sintetitzar el ressò que té en estudiosos posteriors en un sol capítol⁷¹⁹, perquè, de fet, les reflexions que s'extreuen al voltant d'aquest tema se centren bàsicament en la part que afecta la llengua catalana. D'altra banda, i pel que fa a les *Notes* (1928b) i al *Curial* (1932a), per estudiar-ne la recepció —com hem fet en el capítol anterior—, hem arreglerat un darrere l'altre aquests dos assajos, independentment de la seua data d'edició, a causa de la temàtica comuna que comparteixen.

Així doncs, tingudes en compte aquestes consideracions, encara hem d'assenyalar que dins de cada capítol, la distribució segueix amb menys rigorositat el criteri cronològic —tot i que representa el punt de partida de la nostra anàlisi—, perquè, de vegades, hem preferit agrupar els estudis per autors, cosa que es pot observar, per exemple, en l'apartat

⁷¹⁹ No ens atenim, per tant, a l'ordre cronològic, com tampoc no ho havíem fet en el capítol anterior (4.5), en què presentàvem aquests estudis agrupats per la unitat temàtica que representen.

dedicat a la recepció de la desinència de present d'indicatiu *-o* (4.6.6), en què trobem que els assajos de Gulsoy i Blasco Ferrer estan citats independentment de la seqüenciació temporal, perquè ambdós són autors de més d'un estudi. O, d'altres vegades, hem optat per concentrar els articles monogràfics, d'una banda, versus els llibres de temàtica general, de l'altra, com passa en *Curial e Guelfa. Notes lingüístiques y d'estil*, en què comencem a detallar les ressenyes que apareixen arran de la publicació de l'estudi de Par, continuem, després, amb les gramàtiques i manuals que hi han dedicat la seua atenció, i ens referim, finalment, als assajos sobre temes concrets que han recollit algun dels temes apuntats pel lingüista⁷²⁰.

En resum, els diferents criteris adoptats a l'hora de classificar tot el seguit d'estudis, monogràfics, manuals, ressenyes i notes a peu de pàgina que s'han ocupat de l'obra lingüística de Par obeeixen a una voluntat de classificació tan entenedora i racional com sigui possible, cosa que en cada cas permet seleccionar aquests treballs respecte de la data d'aparició —que, com acabem de remarcar, és el primer criteri que es té en compte—, la unitat temàtica, l'extensió o l'autoria.

Segur que en aquest capítol no es troben totes les referències a les diverses obres que s'han publicat que tracten sobre els temes lingüístics apuntats per Par, però totes les que hi ha representen una mostra significativa dels treballs que se li han dedicat i, alhora, permeten copsar el ressò d'aquests estudis potser no tan importants com la *Sintaxi* —per extensió, diversitat de temes tractats (tots) i profunditat en l'estudi i ambició de l'autor en la seua finalitat—, però que demostren l'interès del filòleg per les obres d'escriptors medievals i donen compte del seu coneixement de documents i cartes reals, fets aquests que l'autoritzen a arribar a conclusions, no sempre exactes o acceptades de bon grat pels investigadors posteriors. Això, però, no treu el mèrit a Par d'haver emprès una tasca intel·lectual dedicada a la lingüística descriptiva —a partir de la qual formula, si convé, teories que expliquen els fenòmens estudiats—, que havia d'alternar amb la seua feina com a industrial cotoner i amb una salut, a voltes, precària (v. 2.1.1), sense oblidar que

⁷²⁰ I encara fem salts en el temps si hi ha més d'un article del mateix autor, cas en què preval el criteri d'autoria per sobre de cap altre.

era membre activíssim de diverses institucions (com l'AW, el Foment de Pietat Catalana, la RABLB, l'OR) i pare de família nombrosa⁷²¹.

En el capítol anterior hem tractat els principals fenòmens lingüístics abordats per Par, i ara, en aquest capítol, els ampliem a partir del punt de vista dels investigadors posteriors que han recorregut l'obra del filòleg buscant-hi la dada concreta. Per consegüent, reapareixeran aquí temes ja resumits en l'apartat precedent, però també noves hipòtesis que Par havia apuntat, en alguns casos sense aprofundir-hi, i per les quals els lingüistes han mostrat interès posteriorment, la qual cosa implica que es revaloritzen i que l'estudiós rep la consideració dels altres lingüistes. Quant al mètode per resseguir les reflexions que fan aquests comentaristes, no descrivim el que diuen en la seua totalitat, sinó el que comenten que afecta Par, cosa que no significa necessàriament fer descripcions poc elaborades, però sí, lògicament, parcials.

4.6.1. *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV.è*

Josep M. Roca⁷²² és l'acadèmic encarregat de respondre el discurs d'Alfons Par i, per tant, és el primer que emet comentaris sobre l'obra exposada. El metge es mostra molt satisfet per la tasca que li ha estat encomanada i acull Par amb molt d'entusiasme, ja que el recipiendari es dedica a tasques intel·lectuals tot i ser un home de negocis, "demostrant ab la seva entrada ésser un emancipat *ab initio* de la ignorancia dorada, un concient de la responsabilitat social de tots y quiscun dels seus actes envers la seva terra y àdhuch envers lo seu estament" (ROCA: 1924, 61).

⁷²¹ En una carta a Alcover, en què rebutjava col·laborar amb l'Obra del Diccionari per manca de temps i per la seua afició a la feina de caràcter més intel·lectual, ja havia assenyalat: "Ademes no sò nat per a fer una feyna passiva d'omplir ab cura y sens acompanyarla d'un altra de generalisació y estudi: allò deu esser per qui té temps: qui'n té poc mes val que barrini" (JULIÀ: 2000, 102).

⁷²² Josep M. Roca i Heras (Barcelona 1863 — 1930) Metge i erudit. Estudià medicina a Barcelona i assolí prestigi com a dermatòleg i sifilògraf. Fou un dels fundadors de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i el 1898 hi llegí la primera comunicació en català. Membre d'Unió Catalanista, presidí en diverses ocasions l'Ateneu Barcelonès (1908-10, 1913-15); fou membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de l'Acadèmia de la Llengua Catalana i del consell directiu dels jocs florals de Barcelona. Publicà destacats estudis sobre la història mèdica de Catalunya, entre els quals destaca *Ordinacions de l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona* (1920). Al CMP n'hi ha un exemplar amb una dedicatòria de l'autor a Par (v. 2.1.3).

Roca mira endarrere i es revela nostàlgic d'una època en què el conreu intel·lectual no era exclusiu de les jerarquies universitàries, sinó que homes de negocis, burgesos i menestrals compartien les seues ocupacions habituals amb estudis filològics i historicoarqueològics, en el si d'institucions prestigioses com l'Acadèmia dels Nocturns a València i la dels Desconfiats, precursora de la de Bones Lletres, a Barcelona, en una situació comparable a la Florència dels Medici.

El metge lamenta que s'hagi perdut aquesta tradició, la qual, com moltes altres virtuts, "vençudes per l'esperit utilitari y oportunista que, com llosana de plom, plana damunt els homens, fentlos masells als sentiments delicats que no porten involucrat un immediat interès personal, cau en desuetut" (ROCA: 1924, 62), i insisteix que li plau l'entrada de Par "en lo clos d'una Institució intel·lectual, despullada d'utilitat pràctica" (ROCA: 1924, 61), perquè amb la mateixa mà que redacta el model dels contractes del Centre Cotoner, ha escrit altres obres precursors del discurs que acaba de llegir:

"En Par ens aporta y ens ofereix, generós, els fruyts sahonats y saborosos de la seva intel·ligència conresats amorosament en la solitud de la llar durant sos lleures" (ROCA: 1924, 64).

Tot seguit, comença el seu homenatge a l'industrial, fent un repàs dels trets més significatius de la seua vida i obra. Parla de la conferència sobre Hisenda Municipal; de la seua participació en institucions com el Foment de Pietat Catalana, el Centre Excursionista de Catalunya —que va veure nàixer les seues primeres creacions literàries—, i l'Ateneu Barcelonès; de la seua passió per Shakespeare i Wagner, i el seu paper com a president de l'AW; i de la seua recerca filològica amb la seua obra cabdal, la *Sintaxi*:

"Esfilagarçant lo *Somni* y 'l *Valter e Griselda*, los analisa ab paciència benedictina, rahonadament y metòdica, deduhint del estudi llur conseqüències de lògica irrefragable, qui porten la convicció al esperit més escèptich" (ROCA: 1924, 66).

A continuació, resumeix la conferència donada moments abans per Par, del qual afirma que "desenrotlla 'l tema ab maestría y complert domini de la materia que tracta,

revelantse en lo transcurs de la peroració un erudit torcimany de la nostra parla" (ROCA: 1924, 66), i en destaca els aspectes més innovadors.

D'entre els fenòmens que Par apunta, Roca recupera la contribució de l'industrial barceloní a l'anàlisi dels epígrafs llatins —els primers textos lingüístics que es coneixen a Catalunya—, i de les mostres més antigues de llatí vulgar. Segueix, després, reafirmant les teories exposades per Par que el català no ve del provençal i que els documents medievals de cancelleries i particulars instruïts no palesen cap confusió ortogràfica.

A continuació, passa per sobre de les consideracions fonètiques i remarca els punts que Par tracta a l'apartat de Morfologia que li han cridat més l'atenció: la demostració que l'article masculí *el* no és forma catalana, l'intent de recuperació del relatiu *qui* i el canvi sintàctic de la substitució dels infinitius per proposicions subordinades.

Per acabar, resumeix el capítol sobre l'Estil, i lloa, un cop més, el recipiendari, que "relliga y segueix de bell nou, en lo que fa referença a estudis filològichs, la tradició de la Reyal Academia de Bones Lletres, la qual s'enorgulleix d'haver tinguts entre sos membres En Milà y Fontanals, En Bastero y En Balari, als quals y a En Forteza, tributa un respectuós homenatge nostre Acadèmich novell" (ROCA: 1924, 69).

La part final de la resposta de Roca, després d'una *captatio benevolentia* per justificar que, tot i que no és un home de lletres, ha volgut donar la benvinguda al nou recipiendari, forma part del formulari de recepció d'un nou component a la corporació. Roca encoratja Par a ocupar el lloc deixat per Riera i Bertran i a continuar l'obra d'enaltiment de la Llengua Catalana del seu predecessor, i clou el seu discurs amb unes paraules de marcat to poètic:

"Y quan lo vostre esperit sia conturbat pel borboll que congría sota les naus de la Llotja de Mar⁷²³ la febre dels negocis, sota la navella de la Sagristía de Santa

⁷²³ Seu de la Cambra Oficial de Comerç i Navegació de Barcelona, constituïda el 1886, i instal·lada a la Llotja, com a continuadora de la Junta de Comerç, Indústria i Navegació, la qual, fou creada el 1758 i va

Àgata⁷²⁴, en les lectures nostrades y converses serenes, trobarèu repòs y refrigeri"
(ROCA: 1924, 70).

A més de la resposta de Roca, uns mesos després apareixen noves referències al treball de Par en un parell de butlletins: es tracta de sengles comentaris, publicats, el primer, al *BDC*⁷²⁵ sota l'epígraf de bibliografia, que consisteix en un breu resum de l'estudi, i el segon, al *BDLC*⁷²⁶, tot i que ara es tracta d'una ressenya una mica més completa. Quant a la síntesi del *BDC* —no signada—, hom destaca només com a positiu les faltes de grafia de la documentació que l'estudi posa en relleu —encara que, d'altra banda, l'autor d'aquest resum s'encarrega d'aclarir que fins a l'arribada del Renaixement i el descobriment de la impremta la falta d'unificació ortogràfica és general en totes les llengües medievals—, ja que la constatació sistematitzada d'aquestes faltes "assenyala molt sovint la trajectòria de l'evolució dels sons de la llengua". Tanmateix, es critica l'estil ampul·lós del "senyor Par"⁷²⁷ amb l'afirmació: "és de doldre que els resultats positius hagin d'anar acompanyats de tot un aparell acadèmic embafador i altisonant" (*BDC*: 1925, 75).

Amb diferents termes s'expressa Moll sobre l'estudi de "lo culte filòlech N'Anfós Par", en la ressenya coetània del *BDLC*⁷²⁸ que se n'ocupa, treball qualificat per l'autor de

desaparèixer l'any 1847, després que el seu paper com a portaveu de la burgesia catalana començà a ésser substituït per altres institucions.

⁷²⁴ En aquells moments, seu de la RALBL de Barcelona. És a la plaça del Rei, dins el Palau Reial.

⁷²⁵ *BDC* (1925). "PAR, A., Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV. Barcelona, 1924; 70 pàgs.", p. 74-75.

⁷²⁶ Moll, Francesc de Borja (1925). "Anfós Par. Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV. Discurs d'ingrés a la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (30 novembre de 1924). Barcelona, 1924." *BDLC*, v. XIV, gener-juny 1925, p. 90-92.

⁷²⁷ En aquesta ressenya només apareix el nom de Par una vegada, i amb aquest tractament de "senyor"; en cap moment se'l qualifica de lingüista o filòleg. Pot ser un detall sense importància motivat per la brevetat del comentari o, tenint en compte que el resum no és gaire favorable, pot ser perquè no se'l consideri un home de lletres a causa de la seua feina habitual allunyada d'aquest món. Precisament, Roca dedica la part inicial del seu discurs de resposta a les *Notes* a lloar la tasca dels homes de negocis que conreen l'intel·lecte i a enyorar una època en què industrials, menestrals i burgesos compartien les seues ocupacions habituals amb estudis filològics.

⁷²⁸ Sens dubte, el fet que Par estigués afiliat al grup dels antinormistes, i com tal s'aferrés a la no acceptació de les Normes, pesa en la diferent consideració del mateix treball per part, d'una banda, d'un butlletí editat pel IEC (*BDC*), i, de l'altra, per part de l'altre butlletí (*BDLC*), òrgan d'expressió de les idees més combatives contra la "dictadura de l'Institut", amb Alcover al capdavant, a l'època, com un dels principals impulsors de la resistència a les Normes.

"acurat i erudit com tots los seus", en què apareixen "netament escorcollades les principals característiques de llenguatge i estil de les inscripcions llatines de Catalunya i de nombrosos documents catalans de l'edat mitjana" (MOLL: 1925, 90).

Moll, que manté aquest to elogiós al llarg de la seua recensió, retreu, però, a l'autor de les *Notes* algunes inexactituds en el camp de la fonètica. D'una banda, Par, partint de la base que les inscripcions llatines de la Tarraconense ofereixen menys exemples que la resta de províncies ibèriques del vulgarisme *b* per *v*, "escarsa a tot Espanya y més encara en la tarraconense", creu que en català "servèm una distinció" entre [b] i [v] "malgrat de la opinió apriorística dels gramàtics" (PAR: 1924a, 10), mentre que Moll afirma que ell mateix ha pogut comprovar la confusió entre els dos sons, excepte a les zones que ell defineix com "la comarca de Valls i Vendrell i part del Camp de Tarragona" (MOLL: 1925, 90), per la qual cosa l'opinió dels gramàtics no és apriorística, sinó experimental. L'investigador menorquí imagina que l'error de Par rau en el fet que ha constatat una diferència entre el so oclusiu [b] i el fricatiu [β]⁷²⁹, però "aquesta distinció no és etimològica, com ho és la distinció entre *b* i *v*; és purament fisiològica, per la disminució d'esfors articulatori. De manera que en casi tot lo català del Principat, tant pronuncien *bi* de *vinu* com *beure* de *bibere*, i lo mateix sona la *b* en *cabar* de *cavare* que en *nebot* de *nepote*" (MOLL: 1925, 90).

D'altra banda, Moll assenyala que "pateix En Par una petita distracció" (MOLL: 1925, 91), perquè tracta com *ī* la *i* que només és llarga per posició, mentre que en fonètica romànica només hi ha vocals breus o llargues per naturalesa, no per posició. I, tot seguit, encara li assenyala dos equivocacions més de representació gràfica de sons.

En canvi, li valora positivament altres comentaris sobre fonètica, com l'estudi històric dels sons palatals, del qual opina que és "ahont se veu mes l'erudició d'En Par" (MOLL: 1925, 91), i l'observació sobre oclusives finals que se segueix de les inscripcions llatines i que anticipa una peculiaritat de la fonètica catalana (MOLL: 1925, 90). En aquest segon cas, Par, introduint "vulgarismes exclusius de la provincia tarraconense", havia destacat,

⁷²⁹ Moll apunta que aquesta distinció la va observar el professor Schädel en el seu *Manual de fonètica catalana* (1908), p. 39. La denominació per a aquests sons 'fricatiu' és actualment 'aproximants'.

aportant alguns casos que corroboraven la seua afirmació, que "en cap altra regió hispànica hi ha tants exemples de *t* finals per *d*...", lo qual justifica les sordes finals de nostres clàssichs *t* (Ricart) *p* (sap) *c* (cech) en lloch de les sonores *d b g*, impronunciables per a nosaltres" (PAR: 1924a, 10).

Quant a les cartes medievals consultades, el col·laborador d'Alcover remarca que Par "ab gran veritat i certesa" estableix "la necessària distinció" entre els documents de bones cancelleries, de gran valor ortogràfic, i els provinents de corts menors, "testimonis feaents de la fonètica, morfologia i àduch sintaxi de la llengua parlada", és a dir, en paraules de Moll (1925, 91), "la distinció secular i universal entre el *sermo urbanus* i el *sermo rusticus*, mostrant aquell com una depuració del llenguatge i aquest com la palpitació natural i sensa traves".

Pel que fa a aspectes morfològics o sintàctics, l'autor d'aquesta ressenya només destaca l'aportació del filòleg barceloní pel que fa a la llei que formula sobre l'article, "que sembla tenir molt experimentada en los documents que ha estudiats" (MOLL: 1925, 91), segons la qual "la forma *el* no correspon may al article masculí simple, qui tostemps es lo, ans es contracció de *e lo* o de *en lo*" (PAR: 1924a, 10)⁷³⁰. Moll, no pot confirmar

⁷³⁰ Moll reproduïx aquesta cita de Par, però, encara que en respecti absolutament el contingut, hi aporta alguns canvis formals. Així, escriu amb accent *correspòn* i *ès* (dos vegades), pels respectius *correspon* i *es* de Par. Pel que fa a la forma del verb *correspondre*, pot tractar-se d'una correcció feta per Moll seguint la mateixa norma que aplica Par en el seu estudi d'accentuar altres desinències verbals com *veyèm* o *podèm*, o pot obeir a la modificació, probablement deliberada, del criteri d'accentuació de Par, que Moll també duu a terme amb les formes de perfet *embastardirem* i *cuydàrem*, escrites per Par, *embastardirem* i *cuidarem*.

En canvi, la variació en la tercera persona del singular del present d'indicatiu del verb *ésser*, que podria ésser deguda a un error de transcripció poc significatiu —com n'hi ha d'altres en la ressenya—, obeeix a una actitud inconscient, ja que traeix involuntàriament la manera d'escriure aquest verb de Moll (*ès*), perquè en l'últim paràgraf que copia de Par respecta la forma *es*. En tot cas, les discrepàncies són paleses i, fins i tot, podríem dir que comprensibles en una època d'adaptació a noves regles. Tots dos autors mantenen regularment al llarg de la part redactada la seua opció, cosa que representa, en realitat, una manifestació de l'ús de sistemes ortogràfics diferents per part de dos persones que no segueixen les Normes del IEC, o el que és el mateix, palesa un dels retrets que més s'ha fet als antinormistes: la manca d'un sistema ortogràfic unitari, que es tradueix, o bé en el seguiment desigual en l'aplicació de normes propugnades per altres institucions, o bé en vacil·lacions que demostren les divergències entre els diferents receptors de les propostes, els quals consideren el debat sobre l'ortografia un tema secundari.

En aquest sentit, podem observar com, malgrat els punts en comú que trobem en els sistemes ortogràfics emprats per Par i Moll —la preposició *ab*, l'article masculí *lo*, *qui* com a relatiu subjecte, la grafia *ch* per representar [k] a final de mot (*filòlech*, *xich*, *clàssich*, *ortogràfich*), la concordança del participi (*l'he comprovada*)—, hi ha també solucions divergents amb l'ús de la conjunció *i*, *sino*, *esser*, el quantitatiu

aquesta dada, perquè no ha tingut temps de comprovar-la, però assenyala que "ès ben cert que en tots los textos mitgevals i encara més tardans la forma *lo sura* partdemunt tot, i la llengua vivent de la major part del territori català confirma la soberania d'aquesta forma, rebutjada ab tant d'odi p'els novells legisladors de la llengua literària" (MOLL: 1925, 91)⁷³¹.

Per acabar, el deixeble d'Alcover reproduceix els paràgrafs dedicats a la reflexió sobre normalització ortogràfica (PAR: 1924a, 15 i 38), "feta demunt l'interrompuda tradició dels bons escriptors", de la qual constata que és "un dels forts d'En Par" (MOLL: 1925, 91), però confessa que no està preparat per discutir sobre aquest punt de l'ortografia tradicional, ja que, "tancat dins Mallorca, no he pogut conèixer les obres literàries mes que per edicions i transcripcions de poch segura feeltat", encara que, "per lo molt que ens interessa a tots aquest tema", encoratja Par a emprendre "la tasca de ampliarlo ab una demostració completa de la seua tesi, ab la certesa de que això seria una obra benemèrita i gloriosa per ell, profitosa i aplaudida per tots els qui estimam la nostra llengua" (MOLL: 1925, 92).

La ressenya de Moll només deixa entreveure alguns dels temes que apareixen en l'assaig de Par, cosa lògica si es contrasten l'extensió i la naturalesa de l'estudi d'un i la ressenya de l'altre, però, potser, el que més crida l'atenció és que, en la recensió de Moll, alguns aspectes fonètics són els explicats amb més detall, mentre que l'investigador menorquí passa per damunt de la major part de temes morfosintàctics apuntats per Par, excepte l'esmentat sobre l'article. S'ha de tindre en compte, en aquest sentit, que l'industrial

mes, el dígraf *-ix* per representar [j] (*pateix*, *conèixer*, *això*) per part de Moll, mentre que Par fa servir *y*, *sinó*, *ésser*, *més*, *-x* (*coincidexen*, *aparexen*).

Aquestes diferències, juntament amb altres contradiccions que podem considerar internes de cada investigador, avalen la crítica a la manca d'un sistema ortogràfic únic i de senzill aplicació. Tenim, així, per exemple, la qüestió de l'apòstrof davant substantius femenins, que es resol de manera diferent, però no de manera uniforme en cada autor: Moll, en general, apostrofa l'article *la* (*l'observació*, *l'opinió*, *l'ortografia*), però escriu *la articulació*; mentre que Par fa justament el contrari: habitualment no apostrofa (*la ortografia*, *la evolució*, *la Academia*), però alguna vegada ho fa (*l'ortografia*). (V. 4.2.5.)

⁷³¹ El deixeble d'Alcover confirma amb aquest comentari més aviat subjectiu la seua adhesió al grup dels antinormistes. Tanmateix, i dins de les diferències que acabem de constatar, en tota la ressenya apareix la conjunció copulativa *i* promulgada per l'Institut, que, com hem vist més amunt (v. 4.5.3), era un dels principals camps de batalla entre seguidors i detractors de les Normes del IEC. Un any més tard, però, Moll (1926) publica un breu article en defensa de la *y*.

cotoner dedica bona part del seu treball a l'evolució diacrònica dels sons, a més d'ocupar-se de la classificació de documents per ordre cronològic i de donar explicacions metodològiques i, ultra això, cal afegir que, de vegades, les conclusions que aporta tenen un caràcter marcadament descriptiu i, per consegüent, si no és en petits detalls, no donen peu a la discussió. Totes aquestes característiques, a més de la preminència d'estudis dialectològics i la preocupació per la fixació ortogràfica a l'època, poden trobar-se en l'origen d'aquest decantament cap a l'aprofundiment en els aspectes fonètics. Per aquest motiu, encara és més lloable l'esforç de Par d'elaborar una sintaxi que intenti donar una resposta més àmplia a les necessitats lingüístiques de la comunitat catalanoparlant (v. 4.3).

Uns anys més tard, Josep Moran inclou aquest estudi en un monogràfic que dedica a la transcripció d'un document al qual Par fa referència⁷³². Par esmenta el "Jurament...", perquè està escrit tot en català, a pesar que no disposa de l'original, ja que li ha arribat copiat a través del Cartulari Dotaliarum de la Seu, descobert per Miret i Sans. Es tracta del document més antic redactat íntegrament en català, però, segons Par, "la redacció es formularia y l'estil ben dolent, ço qui confirma la regla que quan lo llatí d'un *escriptorium* es barroher, no es pas mellor son català, y la ignorancia de la llengua clàssica en lo Pallars la venim de veure" (PAR: 1924a, 49). Moran creu que l'autor de les *Notes* qualifica la redacció i l'estil com a execrables, perquè el text presenta algunes irregularitats no habituals en casos molt concrets —per exemple, que l'atribut precedeixi el verb copulatiu, o la col·locació del participi del pretèrit abans del pronom personal i del verb auxiliar, o la confusió pronominal entre datiu i acusatiu—, i una sintaxi paratàctica, que es correspon, segons Moran, al caràcter de la llengua parlada i escrita del període arcaic del català (MORAN: 1994, 112).

⁷³² MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep (1994). "Jurament de pau i treva del comte Pere Ramon de Pallars Jussà al bisbe d'Urgell. Transcripció i estudi lingüístic", dins *Treballs de lingüística històrica catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 95-117.

Par (1924a, 49) situa aquest document l'any 1133⁷³³ sense aportar cap dada que corrobori aquesta data, tot i que després, en la clau de les cartes citades, s'hi refereix com a aparegut entre 1100 i 1133. Moran, sense tindre en compte aquesta última dada de Par, el corregeix i addueix que Mn. Pere Pujol, l'any 1913, havia establert la data de redacció del text entre 1110 i 1123 (MORAN: 1994, 96). Es tracta, doncs, d'una perillosa simplificació de Par —ja que ell mateix cita el llibre de Pujol i no té en compte aquesta apreciació—, que provoca que, en altres ocasions, no es tinguin en compte les seues deduccions per inexactes o poc comprovades⁷³⁴.

Moran, encara en aquest article, a partir d'estudis fets a posteriori sobre el "Jurament..." aporta noves dades històriques que permeten precisar una mica més la data de redacció del document. En primer lloc, esmenta l'edició de Cebrià Baraut (1986-1987), que, basant-se en l'activitat pastoral del bisbe Ot de la Seu d'Urgell, el situa entre els anys 1098 i 1112 (MORAN: 1994, 96-97), però, després, Moran aventura una conjectura i precisa més la data —entre 1098 i 1100—, tenint en compte que en els juraments catalans de caràcter feudal es feia constar l'ascendència materna i que és palès, en aquest cas, que la mare de Pere Ramon, comte de Pallars, morí vers l'any 1100 (MORAN: 1994, 97-98).

Moran (1994, 98) matisa, a més, l'afirmació de Miret respecte que aquest sigui el document més antic escrit en català, ja que, d'una banda, hi apareixen fórmules en llatí, i, de l'altra, parla d'un text de finals del s. XI (1080-1095) —els "Greuges de Guitard Isarn, senyor de Caboet", publicat per Miret i Sans—, en el qual la part escrita en català és més gran que la llatina i més extensa que el "Jurament...". Par, en canvi, parla d'un altre text anterior o coetani (1075-1099) — el "Jurament de Guillem Ponç a Bertran", també recollit per Miret—, que no veu cap dificultat "en tenirlo com lo document en català més antich que posseyèm" (PAR: 1924a, 43), ja que sols conté quinze paraules llatines.

⁷³³ Moran, en canvi, s'equivoca en la transcripció de la cita de Par i dóna la data de 1123 com la que aporta Par (MORAN: 1994, 96).

⁷³⁴ Però també, com es pot veure en la nota anterior, Moran s'equivoca amb la data donada per Par.